

T.C
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

CAFER İYÂNÎ'NİN *NÛR- NÂME'Sİ*
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUHİTTİN ELİAÇIK

HAZIRLAYAN
ESRA KURU

KIRIKKALE- 2013

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Esra KURU tarafından hazırlanan “Cafer İyânî’nin Nûr-nâme’si” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

İmza

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muhittin Eliaçık.....
Üniversitesi : Kırıkkale

Üye : Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem Polat.....
Üniversitesi : Kırıkkale

Üye : Doç. Dr. Aysun Sungurhan.....
Üniversitesi : Kırıkkale

ÖZET

Bu çalışmada Tezkireci Câfer Çelebi adıyla tanınan “İyânî” mahlasını kullanan Câfer İyânî Bey (ö.1023)’in Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi numara 1158’de kayıtlı olan *Nûr-nâme* adlı eseri incelenmiştir.

Klâsik Türk edebiyatında oluşan büyük gelenek içerisinde edibin estetik bir kaygı taşıyarak veya taşımayarak oluşturduğu metni veya dünyaya karşı aldığı tavrıyla kendisini ortaya koyan bir sanatçı olarak, geçmişte ortaya koyduğu eseri eş zamanlı değerlendirilerek, eserin tertip şekli, kaynakları ve muhtevası irdelenerek, ortaya çıkanların anlamlandırılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde İyânî’nin hayatına ve eserlerine değinildikten sonra eserin muhtevası, dil ve tertip özellikleri verilmiştir.

Asıl bölümde eserin çevrilmiş hali verilip nüsha karşılaştırması yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise eserin değeri ve önemi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cafer İyânî Bey, Klâsik Türk edebiyatı, Nûr-ı Muhammedî, siyer, dinî-tasavvufî Türk edebiyatı, 17. Yy Türk edebiyatı.

ABSTRACT

This study examines the work *Nûr-nâme* which is registered in no 1158 at Kayseri Râşid Effendi Old Works Library by Câfer İyânî Bey (ö.1023) who used the pseudonym “İyânî” and known as Biography Collector Câfer Çelebi.

We have tried to make sense of those emerged by evaluating the historic work of the artist simultaneously as a scholar who presented himself with his text which he created with or without has aesthetic worries and his attitude towards the world and examining the way of arrangement of the work and the sources and contents within this great tradition which emerges in Classical Turkish literature.

The introduction part of the study deals with the life and works of İyânî and gives the contents, language and arrangement properties of his work.

The body gives the translated version of the work and provides the comparison of the versions.

And the result part exposes the value and importance of the work.

Keywords: Cafer İyânî Bey, Classical Turkish literature, Nûr-ı Muhammedî, prophetic biography, religious-sufistic Turkish literature, 17th c. Turkish literature.

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “ Cafer İyânî Bey’in *Nûr-nâme*’si” adlı çalışmamı, ilmî ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

29.12.2012

Esra Kuru

ÖNSÖZ

Klâsik Türk edebiyatının şekillenmesinde, âyetlerin, hadislerin, din ve tasavvuf büyüklerinin eserlerinin ve sözlerinin önemli yeri vardır. Klâsik Türk edebiyatı şair ve yazarları bu kaynaklardan yararlanarak binlerce manzum ve mensur eseri meydana getirmişlerdir. Dinî-tasavvufî eserlerde “Nûr-ı Muhammedî” konusu dikkat çekmiştir. Hz. Muhammed’in müstakil olarak konu edildiği eserler ise siyer adını almaktadır. Yaratılışın sebebini ve ilmini öğrenmenin farz olarak görüldüğü Osmanlı kültüründe “Nûr-ı Muhammedî” konusunda ve siyer türünde kaleme alınan önemli eserlerden biri de İyânî’nin *Nûr-nâme*’sidir. Eser XVII. yüzyıl Türkçesinin özelliklerini yansıtması bakımından Türk dili araştırmacılarının, edebî zenginlik, muhteva ve söyleyiş özellikleriyle de Türk edebiyatı tarihi araştırmacılarının ilgisini çekecek niteliktedir. Bu dönemde kaleme alınan eserlerin üzerine çalışma yapmak sosyal ve kültürel tarihimize katkı sağlamaktadır. Sunulan tez bu eserin kısa tahlilinin yapılmasını ve günümüz alfabesine aktarılması hedeflenmektedir. Eserin klâsik inşa üslûbuyla yazılması ve nüshada bulunan bazı eksiklikler nedeniyle transkribesinde bazı zorluklar oluşmaktadır.

Tezin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen ve bana eğitim hayatım boyunca yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Muhittin Eliaçık’a, başta Osmanlıca olmak üzere pek çok konuda desteklerini esirgemeyen değerli yazar arkadaşım Seyyed Mohammed Taghi Hoseini’ye, maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan fedâkâr aileme ve tezimde emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
KİŞİSEL KABUL AÇIKLAMA.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
B. XVII. YÜZYILA GENEL BAKIŞ.....	3
C. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SİYER.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SİYER KONULU TÜRLER.....	8
1.1a Nâ't.....	8
1.1b Esmâ-i Nebî.....	8
1.1c Mucizât-ı Nebî.....	8
1.1ç Hicret-nâme.....	9
1.1d Mirac-nâme.....	9
1.1e Kırk Hadis.....	9
1.1f Mevlid.....	9
1.2. NÛR-I MUHAMMEDÎ.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. CÂFER İYÂNÎ BEY'İN HAYATI VE ESERLERİ.....	13
2.1a Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs.....	14
2.1b Zübbetü'n-Nesâyah ve Umdetü't-Tevârih.....	14
2.1c Cihâd-nâme-i Hasan Paşa.....	15

2.1ç Nesâyihü'l-mulûk.....	15
2.1d Nûr-nâme.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ESERİN DİL ÖZELLİKLERİ.....	16
3.2. DAYANDIĞI KAYNAKLAR.....	18
3.2a Kaynak Eserler.....	18
3.2b Kaynak Kişiler.....	21
3.3. ESERİN TERTİP ŞEKLİ VE MUHTEVASI.....	24
3.4. SİYER TÜRÜ DİĞER ESERLER ARASINDAKİ YERİ	27

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ.....	30
4.2. METNİN TRANSKRİBESİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR.....	32
4.3. NÛR-NÂME (METİN).....	34
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	90
EKLER.....	93

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.t.	adı geçen tez
b.	bin
bk.	bakınız
ev.	Çeviren
d.	doğumu
h.	hicri
haz.	hazırlayan
İst.	İstanbul
MEB	Milli Eğitim Basımevi
nr.	numara
ö.	ölümü
s.	sayfa
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve diđerleri
Yay.	yayınları
yy.	yüzyıl

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu tezde temel amaç İyânî'nin Hz. Muhammed'in nuru içerikli siyer kitabının metnini ortaya koymak ve bir araştırma bölümüyle de eseri tanıtmaktır.

Edebiyat tarihinin dayanağı, eseri yaratan kişi ve edebî eserdir. Sanatçı ve eser yaşadığı devirden izler taşır. Sanatçı yaşadığı dönemin bir parçası ve gözlemcisidir. Eser de o dönemi ele alan bir belgedir. Din, felsefe ve ahlak gibi konulara değinilen eserlerin çoğu biçim ve söyleyiş bakımından birer edebî eserdir. Giriş bölümünde “XVII. Yüzyıla Genel Bakış” başlığı altında yaşadığı devir hakkında bilgi verilerek, dönemin özelliklerinin yansıtılması hedeflenmiştir.

Edebî eserler araştırmacıyı, yaratıcılarını tanıtmaya, bunun için de araştırmalar yapmaya yöneltir. Yazarlar yalnız eserleri okunarak anlaşılmaz. Yazar öncelikle devrinin özelliklerini taşır. Doğup büyüdüğü çevrenin, aldığı eğitimin ve yürüttüğü görevlerin onun, dolayısıyla da eserinin üzerinde etkisi vardır. Eseri anlamak ve anlamlandırmak için yazarın eğitimini, mesleğini ve yaşayışını göz önünde bulundurmak önem arz eder. Çalışmanın ikinci bölümünde İyânî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Yazarın değeri ve önemi çağdaşlarıyla yapılan kıyaslamayla belli olur. Araştırmanın ikinci bölümünde İyânî tanınmış yazarların eserleriyle karşılaştırılmıştır. Böylelikle genel düzeyi aşıp aşmadığı, çağdaşlarından ne gibi özelliklerle ayrıldığı saptanmaya çalışılmıştır.

Tarihi bir metnin dil özellikleri, üslûp ve deyiş özellikleri de değerlendirilmelidir. Kullanılan dil esere nüfuz edilebilmesi için ayrı bir önem taşır. Bu özellikler eserin sanat değerini ortaya koyar. İkinci bölümde eserin dil özellikleri incelenmiştir.

Eski metinlerin diğer nüshaları yanlışların düzeltilmesini ve ilk metinde zarar görmüş kelimelerin tadilatını sağlar. Bu sebeple metnin transkribesinde en iyi iki nüsha karşılaştırılarak doğru metin elde edilmeye çalışılmıştır.

Eserin birçok nüshasının bulunması vaktiyle kendisine çok değer atfedildiğini göstermektedir. Eser günümüze kadar yayınlanmamış ve yazma eser halinde kalmıştır. Bu yönüyle dikkatimizi çeken eser, Türk edebiyatının kaynakları arasında bulunmaktadır. Diğer taraftan eserde klâsik Türk edebiyatının en başta gelen konularından biri olan din ve tasavvuf ele alınmıştır. Eser yazıldığı dönemde Nûr-ı Muhammedî tasavvurunun yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Sıkıntılı bir dönem olan XVII. yüzyılda okunarak Türk insanını manevi yönden desteklemiş ve Hz. Muhammed'in hakkında bilgi vererek dinî bilgilerin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Iyânî'nin olayları ele alış biçimi, dönemin inanışını yansıtması bakımından son derece önemlidir. Eser döneminin dil özelliklerini vermesiyle filoloji bilimine ve dinî-tasavvufî bir eser olması nedeniyle İslâm tarihine de kaynaklık edecek niteliktedir. Klâsik Türk edebiyatı açısından önemi ise siyer yazıcılığında Nûr-ı Muhammedî'ye odaklanan klâsik inşa üslûbuyla nesir-nazım karışık yazılmış bir eser olmasıdır.

Sonuç olarak, klâsik Türk edebiyatının bize sağlamış olduğu çok değerli metinleri ancak metin üzerinde inceleme yaparak değerlendirebilir ve eseri bu değerlendirmeler ile tamamlamaya çalışırız.

B. XVII. YÜZYILA GENEL BAKIŞ

XVI. yüzyılda siyasî açıdan zirveyi yaşayan Osmanlı Devleti XVII. yüzyılda duraklama dönemine girmiştir. XVI. yüzyılda çizilen muhteşem tablonun yerine, “*zayıf karakterli padişahlar, yozlaşmış ilmi anlayış, para karşılığı alınıp satılan görevler, sık sık karşılaşılan aziller ve bütün bunların sonucunda ortaya çıkan istikrarsızlık topluma hâkim olmuştur*”.¹ Bu istikrarsızlık “*bu dönemde tahta çıkan padişahların sayı ve saltanat sürelerinde kendini açıkça göstermektedir: I Ahmed (1603- 1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618- 1622), I Mustafa (1622- 1623, ikinci kez), IV. Murad (1623-1640) , Sultan İbrahim (1640- 1648), IV. Mehmed (1647- 1687), II. Süleyman (1687- 1691), II.Ahmed (1691-1695) ve II. Mustafa (1695-1703).*”² Siyasî alanda çözülmenin görüldüğü toplumda, Türk edebiyatı gelişimini devam ettirmiştir.

I. Ahmed’in tahta çıktığı sırada batıda Avusturya, doğuda İran ile savaşlar sürmekteydi. Anadolu’da da Celali isyanları doruk noktasındaydı. Avusturya ve İran seferleri için hazırlıklar hızlandırıldı. 1605 Mayıs’ında Estergon Seferi’ne çıkılmış ve ele geçirilmiştir. Tiryaki Hasan Paşa da Veszprem ve Polata’yı fethetmiştir. Bu sırada Celali İsyanları nedeniyle halkın büyük çoğunluğu köylerini terk etmiş, bazı askeri sınıflar dağılmış olan köyleri tasarrufları altına almışlardı. I.Ahmed, Eylül 1609’da bir “adaletname” yayınlarak terk edilen köylerin tekrar iskânına çalıştı.

Sultan I. Ahmed Atmeydanı’na kendi adına cami yaptırmıştır. 1613 yılında bir fermanla içki yasağı koydu ve bütün ülkede meyhaneleri kapattırdı. Şair olan ve şiirlerinde “Bahtî” mahlasını kullanan Sultan I. Ahmed, 22 Kasım 1617’de öldü.

Sultan II. Mustafa’nın ilk saltanatı hastalığı nedeniyle 96 gün sürmüştür. İkinci saltanatı ise üç ay yirmi üç gündür. Tahttan indirildikten sonra, on beş yıl Topkapı Sarayı’nda yaşamış, 20 Ocak 1639 da ölmüştür.

II. Osman (Genç Osman) 14 yaşında tahta çıkmıştır. Lehistan’ın Boğdan’a saldırması üzerine II. Osman 21 Mayıs 1621’de Lehistan Seferi’ne çıkmış savaşta başarısız olmuştur. Sefer sırasında edindiği olumsuz izlenimler nedeni ile orduyu yenilemeye karar veren II. Osman kapıkulu ocaklarını kapatıp disiplinli bir ordu kurmak düşüncesindeydi. Kapıkulu odaları buna tepki vererek ayaklandılar ve II. Osman’ı

¹ Mustafa İsen vd. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Genişletilmiş 3. Baskı. Ankara: Grafiker Yay. 2005, s.113.

² Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay. 2001, s. 408.

öldürdüler. “Farisî” mahlasıyla şiirler yazan II. Osman’ın şiirleri yüksek bir edebî gücü yansıtır.

II. Osman’ın öldürülmesinden sonra tahta Sultan IV. Murad geçmiştir. İran’a sefer düzenlemiş Bağdat’ı ve Tebriz’i 17 Mayıs 1639’da Osmanlı topraklarına katmıştır. Merkezi otoriteyi sağlamak için 5 Ağustos 1633’te içkiyi, 2 Eylül 1633 te şehrin beşte birini kül eden yangından dolayı da tütünü yasaklamıştır. IV. Murat dönemi âlim, şair, tarihçi ve musikişinas gibi muhtelif alanlarda yetişmiş fikir adamları bakımından Osmanlı Devleti’nin en dikkate değer dönemidir. Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Nefî Veysi, Koçi Bey, Azmizade Haleti gibi isimler edebiyat sahasında dönemin önde gelen şahsiyetlerinden bir kaçıdır. Arapça ve Farsça bilen IV. Murad “Muradî” mahlasıyla şiirler yazmıştır.

8 yıl tahtta kalan Sultan İbrahim’in (Deli İbrahim) devrinde yoksulluk ağırlaşmış, sınır güvensizliği ve Anadolu’daki ayaklanmalar hayatı olumsuz etkilemiştir. Bu dönem, Kösem Sultan ve Ocak ağalarının birlikte hareket edip İbrahim’i tahttan indirerek öldürmeleri ile sona ermiştir.

Sultan İbrahim’in tahtan indirilmesinden sonra yerine 7 yaşındaki oğlu IV. Mehmed (Avcı Mehmed), Kösem Sultan’ın, devlet adamlarının ve yeniçerilerin desteğiyle tahta çıkarılmıştır. Saltanatı boyunca aslî görevlerini başkaları üstlenmiştir. Saltanatının ilk yıllarında Kösem Sultan’ın etkisi altında olan IV. Mehmed, Kösem Sultan’ın kendisini tahttan indirme planları üzerine onu öldürmüştür. Kösem Sultan’ın ölümünden sonra annesi Tarhan Sultan naibesi olduysa da, olağan üstü yetkiler vererek Köprülü Mehmet Paşa’yı sadrazamlığa getirmiştir. Köprülü Mehmed Paşa devlet otoritesini tekrar kurup, Limni’yi ve Bozcaada’yı işgalden kurtarmıştır. 31 Ekim 1661’de Köprülü’nün ölmesi üzerine oğlu Fazıl Ahmed Paşa sadrazamlığa getirildi. 1661’de Osmanlı-Avusturya ilişkileri bozuldu ve Erdel Beyi Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklandı. Avusturya’nın Erdel Beyi’ni desteklemesi üzerine Osmanlı Devleti Avusturya’ya savaş açtı. Fazıl Ahmed Paşa Avusturya Seferi’ne çıkarak Uyvar Kalesi’ni fethetti. 1699 yılında Girit Seferi’ne çıktı. Kandiye’yi alarak Girit’i Osmanlı toprağı yaptı. 1671’de Lehler, Osmanlı koruması altındaki Ukrayna Kazakları’na saldırdı. Bunun üzerine IV. Mehmed, Lehistan Seferi’ne çıktı ve Lehleri yendi. 1721’de Bucaş Antlaşması yapıldı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, batıda en geniş sınırlarına ulaşmış oldu. 30 Ekim 1676’da Fazıl Ahmed Paşa öldü. Yerine Kara Mustafa Paşa

sadrazamlığa getirildi. Ruslar'dan Çehrin Seferi ile Çehrin Kalesi'ni alan Kara Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti'ni Kanunî dönemindeki ihtişamlı duruma yükseltmek ve Almanya'ya karşı kesin bir zafer sağlamak için Viyana'yı ikinci kez kuşattı. (1683) Viyana önlerinde bozguna uğrayan Türklere karşı papanın çabasıyla kutsal ittifak kurulmuş, Türkler Avusturya, Lehistan, Venedik, Malta ve Rusya ile savaşmak zorunda kalmıştır. Rumeli toprakları istila edilmiş ve büyük buhranlara neden olmuştur. Köprülü Mehmed Paşa'nın ve Fazıl Ahmed Paşa'nın devleti toparlamasına karşın IV. Mehmed'in Saltanatının son dört yılı başarısızlık ve felaket yılları olmuştur. Av merakı ve başarısızlıkları nedeni ile tahttan indirilen IV. Mehmed'in yerine II. Süleyman getirilmiş bu dönemde İstanbul'da güvenlik sağlanamamıştır.

II. Süleyman 40 yıl sarayda hapisane hayatı yaşadığı için devleti yönetecek bilgiden yoksundu. II. Ahmed ve Sultan II. Mustafa dönemlerinde de iş ve dış karışıklık ve isyanlar devam etmiştir. 1699'da Avusturya, Venedik ve Lehistan ile Karlofça Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı Devleti'nin bu antlaşma ile Avrupa'daki hâkimiyeti sona ermiş ve gerileme dönemine girmiştir.

XVII. yüzyılda sosyal yaşamdaki çalkantılara rağmen edebiyat gelişimini sürdürmüştür. Bu dönem edebiyatının en önemli özelliği şairlerin üslûplarını değiştirerek hayallerini ortaya koymuş olmasıdır. Şairler sosyal hayata da yönelmişlerdir. Şiirlerinde ahenge önem veren şairler klâsik üslûbu sürdürmüştür. Nefî, Nev'î- zâde Atâî, Şeyhülislâm Yahyâ, Neşâtî, Nâbî ve Hâletî devre damgasını vuran şairlerdendir.

C. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SİYER

Klâsik Türk edebiyatının en önemli kaynaklarından biri de siyer ve Hz. Muhammed'in savaşlarını anlatan “megâzî” kitaplarıdır. “*Siyer Arapça bir kelime olup “sîre”nin çoğuludur*”³ ve Hz. Muhammed'in hâl tercümesi için kullanılan bir terimdir. “*Peygamber'in hayatını, doğumundan ölümüne kadar müteselsil ve tutarlı bir hikâyede toplamak fikri İslâm cemâatı arasında çok erken meydana çıkmıştır.*”⁴ Eserleri bugüne ulaşmayan, ilk siyer yazarları “*Urve b. Ez-Züzeir (ö. 94/ 712-3), Âsım b. Ömer b. Katâde (ö. 120/ 737-8) ve İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/ 741-2)*”⁵’dir. Günümüze ulaşan en eski siyer kitabı Ebu İshak’ındır. İbn-i Hişam bu eseri yeniden işleyerek “*Sîretü’l-Resûl*”⁶ adıyla yeniden yazmıştır. İbn-i Hişam’ın eseri klâsik Türk edebiyatında birçok esere kaynaklık etmiştir.

Klâsik Türk edebiyatında siyer örnekleri daha çok Arapçadan tercümeyle dayanır. Tercümelerle başlayan bu gelenek telif eserlerle devam etmiştir. Klâsik Türk edebiyatında bilinen ilk siyer örneği Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr’in (ö.1388?) “*Sîretü’n-Nebî*”⁷ adlı eseridir. Eser, Ebu’l-Hasan Ahmed bin Abdullah el-Bekrî’nin *el-Envâr ve Miftahü’s-Sürûr ve’l-Efkâr fî Mevlîdi’n-Nebîyyi’l-Muhtar* adlı Arapça kitabının mensur tercümesidir. Eser, mensur ve manzum karışık yazılmıştır. Hz. Muhammed’in doğumunu anlatan 3 bölümlük ve 55 beyitlik mevlid manzumesi Türk edebiyatının ilk mevlid manzumesi olması bakımından önemlidir. Siyer 6 cilttir. Eserin çeşitli kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.

Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 1451)’in *Muhammediye*’si Hz. Muhammed’in hayatını anlatan meşhur eserlerdendir. *Megâribü’z-Zamân* adlı Arapça mensur eserden tercüme etmiştir. 9008 beyitlik *Muhammediye* üç bölümden oluşur. Giriş bölümünden sonra gelen birinci bölümde yaratılış konusu işlenmektedir. İkinci bölümde, Hz. Âdem’den başlayarak bütün peygamberlere yer verir. Hz. Muhammed’e gelince onun doğumunu, hayatını, mucizelerini, savaşlarını anlatıp, yakınları hakkında bilgi verir. Üçüncü bölümde ise, kıyamet alâmetlerini ve ahiret hayatını anlatır. 80 adet yazma nüshası

³ Mustafa Zeki Terzi. *İlk Siyer- Megâzî Yazarları ve Eserleri*. Samsun: Sönmez Matbaası, 1990, s. 3.

⁴ *İslam Ansiklopedisi*. Cilt No, 10. s. 699.

⁵ Mustafa Zeki Terzi. a.g.e. s. 1.

⁶ Reyhan Çorak. Münîrî’nin (öl. 1521?) Manzum Siyer-i Nebî’si. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, 2010, s. 4.

⁷ Büşra Üner. Manzum Siyer. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi, 2011, s. 4.

tespit edilmiştir. Eser, kendi devrinde ve sonraki devirlerde çok beğenilmiş ve örnek alınmıştır.

“*Lâmiû Çelebi'nin Tercüme-i Şevâhidü'n-Nübüvve li-Takviyeti Yakîni Ehli'l-Fütüvve adlı eseri de Abdurrahman Câmî'nin H.885/M.1480'de Farsça telif ettiği Şevâhidü'n-Nübüvve adlı eserin tercümesidir.*”⁸ Eser sade bir dille yazılmıştır. Pek çok nüshası bulunmaktadır.

Siyer-i Veysi adıyla tanınan Veysi'nin *Dürretü't-Tâc fî Sîret-i Sâhibi'l-Mi'râc* adlı telif eseri 17. yüzyılın dikkati çeken siyerlerindendir. Eser sanatlı bir üslûpla yazılmış olmasına rağmen Türkler tarafından çok beğenilmiştir. Eserini Mekkî ve Medenî diye iki bölüme ayırmıştır. Birçok yazma nüshası bulunur.

Mesnevî tarzında yazılmış en hacimli telif eser Münîrî'nin *Manzum Siyer-i Nebî*'sidir. Eserini Allah'ın lütfunu kazanmak ve Hz. Muhammed'in şefaatine nail olmak maksadıyla yazmıştır. Yaklaşık 33.000 beyittir. Eserin bölümleri, klâsik tertip hususiyetlerine uygundur.

Bâkî (ö.1600)'nin *Me'âlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidü'l-Mürselîn* adlı eseri, İmam Şihâbüddin Ahmed b. Hatibi'l-Kastalanî (1448-1517)'nin *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-Minâhi'l-Ahmediye* adlı eserini esas alınarak yazdığı siyer kitabıdır. Bâkî birçok eserden faydalanarak eserini meydana getirmiştir.

Nâbî (ö.1712)'nin *Zeyl-i Siyer-i Nebî*'si XVII. yüzyılın meşhur münşîlerinden Alaşehirli Mehmed Veysî (ö. 1628)'nin *Siyer*'inin zeylidir. Veysî'nin yarım bıraktığı yerden başlayarak eseri tamamlamıştır. Nâbî'nin zeyli Veysî'nin eserinden daha hacimlidir.

Bunların dışında, “*Abdullah Zâhidî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si; Abdürrahim b. Hüseyin'in Manzum Siyer adlı eseri; Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin el-Fevâiyhun-Nebeviyye fî Siyeri'l-Mustafaviyye adlı eseri; Eyüp Sabri Paşa'nın Mahmûdü's-Siyer'i; Hakîm er-Rûmî'nin Acâibü'l-Ahbâr fî Ahbârî Seyyidi'l-Ahyâr'ı; Hâfız Mehmed Zühdü Efendi'nin Nazmü's-Siyer'i; Lutfullah Ahmed'in Hayat-ı Hazret-i Muhammed adlı eseri ve Abdullah Âtîf'in Siyerü'n- Nebî'si*”⁹ vardır.

⁸ Büşra Üner. a.g.t. s. 4.

⁹ Büşra Üner. a.g.t. s. 6.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SİYER KONULU TÜRLER

1.1a Nâ't

Nâ't, bir şeyi methederek anlatmaktır. Klâsik Türk edebiyatında, Hz. Muhammed'i methetmek maksadıyla yazılır. Ayrıca diğer peygamberler, velîler ve din büyükleri hakkında da yazılır. Manzum nâ'tların bütün nazım şekilleriyle kaleme alındığı görülmektedir. Fuzûlî'nin "Su Kasidesi" Hz. Muhammed'e karşı duyulan sevgiyi dile getiren örneklerden biridir. Nâ'tlarda âyetler ve âyetlere telmihler fazlaca kullanılır. Klâsik Türk edebiyatında Yûnus Emre, Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Şeyyad Hamza, Ruşenî, Necâtî, Aziz Mahmud Hüdâî, Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi, Fehim, Nakşî Efendi'nin eserlerinde nâ't teorik olarak vardır.

1.1b Esmâ-i Nebî

Esmâ-i Nebî, Hz. Muhammed'in güzel isimleridir. *"İstilahî manada ise: " Hz. Muhammed'in 99 ve daha fazla isimleriyle ilgili hususiyetleri, Hz. Muhammed'in isimlerin (mg) harfi ile ifadesi ve bu ifadenin onun son peygamber oluşuna delâleti" ni anlatan eserlerdir. "*¹⁰ Hz. Muhammed'in dünyevî adı Ahmed'dir.

1.1c Mucizât-ı Nebî

Mucizât, Allah'ın emriyle peygamberler tarafından yapılan ve halkı hayrette bırakan olağanüstü hâllerdir. İslâm inancına göre, peygamberler dışındaki insanlar mucize gösteremez. Klâsik Türk edebiyatında peygamberlerin mucizelerine yer veren, ayrıca bu konular üzerinde duran eserler de vardır. "Bu konuda yazılmış Türkçe eserlerden; Yahya Bostanzâde Tirevî (ö. 1639)'nin *Gül-i Sâdık-ı Berk*'i; Nâyî Osman Dede (ö.1729)'nin *Ravzatü'l-İ'câz Fi'l-Mümtâz*'ı; İbrahim Nazire (ö.1774)'nin *Mucizâtü'n-Nebî*'si; Kadı İyaz'ın *Şifâ*'sı mucizât-ı nebî türündeki eserlerdir.¹¹

¹⁰ Abdurrahman Güzel. *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yay. 2009, s. 255.

¹¹ Abdurrahman Güzel. a.g.e. s. 258.

1.1ç Hicret-nâme

Hicret, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesidir. Hicret-nâme ise Hz. Muhammed'in hicretini konu alan eserlerdir. Bu eserlerde Hz. Muhammed'in göçü ve farklı başlıklar altında çeşitli şahısların da göçleri anlatılmaktadır. Hicret-nâmelerin hepsi Hz. Muhammed'in hicretiyle ilgili değildir.

1.1d Mirac-nâme

Miraç, göğe çıkmaktır. Hz. Muhammed recep ayının 27. Gecesi “Burak” ile göğe çıkmış, orada Allah ile görüşmüştür. Ayrıca burada diğer peygamberlerin ruhları ile de görüşmüştür. Mirac-nâme, Hz. Muhammed'in miracını anlatan, manzum ve mensur eserlerdir. Genellikle kaside ve mesnevî nazım şekliyle yazılmışlardır. Mirac-nâmeler konularını Kur'ân-ı Kerim'in İsra Suresi'nden almıştır. Klâsik Türk edebiyatında ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatında tür olarak örnekleri vardır.

1.1e Kırk Hadis

Kırk hadis, Hz. Muhammed'in kırk hadisini açıklayan metinlerdir. Kırk Hadis türü Hz. Muhammed'in “*Her kim ki benim hadislerimden kırk tanesini belleyip başkalarına da öğretirse kıyamet gününde, Allahu Teâla onu, bilginler ve fakihler arasında diriltsin.*”¹² sözüne dayanmaktadır. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında ilk kırk hadisin “Tâbi’ El-Tâbi’in”den toplandığı bilinmektedir.

1.1f Mevlid

Mevlid, doğma ve bir kimsenin doğduğu yer anlamına gelir. Türk toplumunda Hz. Muhammed'in doğumu ve doğumunu anma günüdür. Mevlid, Türk edebiyatında Hz. Muhammed'in doğumunu anlatan manzum eserlerdir. Başka kişiler için de yazılmış mevlidler vardır. Türk edebiyatında mevlid denilince, Süleyman Çelebi (ö 1422) tarafından XV. yüzyılda yazılan *Vesiletü'n-Necat*, yani *Mevlid* akla gelir. Mevlid dinî-tasavvufî Türk edebiyatının önemli bir nazım türüdür.

¹² Abdurrahman Güzel. a.g.e. s. 267.

1.2. NÛR-I MUHAMMEDÎ

Klâsik Türk edebiyatında nazım türü ayrımı yapılmaksızın Hz. Muhammed'in nuru, mucizeleri, sıfatları, hayatı, sözleri ve isimleri ayrıntılı olarak konu edilmiştir. “Nûr-ı Muhammedî” veya “Hakîkatı Muhammediye” teması tasavvufî ve dinî boyutuyla klâsik edebiyatta sıkça karşımıza çıkıyor. Yazarlar, eserlerinin çeşitli bölümlerinde ya da şiirlerinde Hz. Muhammed'in nurunu işlemişler, eserlerine “Nûr” ismini vermemişlerdir. *Nûr-nâme* siyer türünde yazılmış eserler arasında, tespit edilebilen, Nur adını taşıyan tek telif eserdir.

*“Nûr sözlükte ıfık; Allah; Allah'ın isimlerinden biri; Allah'ın zahir ismiyle tecelli etmesi, yani tüm eşyanın suretlerinde kendini gösteren ilahi varlık olarak açıklanmaktadır.”*¹³

*“Nûr-ı Muhammedî ise Hz. Muhammed'e mahsus nûr veya nübüvvet nuru demek olup, tahkik ehline göre Hz. Muhammed her kemâlin başlangıcı, her güzel hasletin menşeidir. Zâhiren ve bâtinen bütün fazîletlerde ve kemâlâtta onun önceliği vardır.”*¹⁴

Tasavvuf inancına göre “Hak Teâla önce Hz. Peygamber'i yarattı, sonra diğer varlıkların tümünü onun nurundan yarattı.”¹⁵ “Bu nur Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e gelinceye kadar her peygambere intikal etti. En son hakiki sahibi olan Hz. Peygamber'e gelip onda karar kıldı.”¹⁶

İslâm düşünce tarihinde büyük tesirleri olan Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (ö. 1240)'nin bu konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir: “Allah'ın ilk yarattığı, *rûh-ı müdebbirdir, bu da Hz. Muhammed'in ruhudur, sonra öteki ruhlar sâdır olmuştur. Onun âlem-i şehâdetde değil de âlem-i gaybda varlığı söz konusudur.*”¹⁷

Fusûsu'l-Hikem şerhiyle tanınan âlim ve mutasavvıf Abdullah Bosnevî (ö. 1644) bu konuyu şöyle açıklar: “Hakîkat-i Muhammediye-i ilahiyye –ki Âdem onun üzre yaratılmıştır- ilâhî mertebelerin hepsinde Allah'ın mazhariyetine sâhiptir. “Müdebbir” isminin mazharında akl-ı evvel mertebesinde (...) onun ruhu âlem-i emr özelliklerini

¹³ Süleyman Uludağ. *Tasavvufi Terimler Sözlüğü*. “Nur”. İstanbul: Kabalcı Yay. 2001, s. 280.

¹⁴ Mehmet Demirci. *Nûr-i Muhammedî*. İstanbul: Kitabevi Yay. 2008, s. 2.

¹⁵ Süleyman Uludağ. a.g.e. s. 280.

¹⁶ Mehmet Demirci. a.g.e. s. 3.

¹⁷ Mehmet Demirci. a.g.e. s. 3.

kendinde bulunduran küllî ruh oldu; beşer ve meleklerin ruhlarına gönderilip nebî oldu. Nitekim “Allah’ın ilk yarattığı şey benim ruhumdur.” Sözüyle bunu belirtir. Yüce Allah bu nûr-i Muhammedî’de bütün peygamberlerin nurlarını ve velîlerin ruhlarını topladı, vücûd-ı aynîde tafsilden önce tek olarak toplayıp, sonra ruhlar Levh-i Mahfuz seviyesinde belirli hâle gelince, bâzısı bâzısından nûrânî hakikatlerin mazharı olmak itibâriyle farklı oldu. Allah ruhî hakikat-i Muhammediye’yi onlara nebî yaptı ki, kendilerine hakikat-i Ahadiyyenin kemâlinden haber versin.”¹⁸

El-Mevâhibü’l-Ledünniye müellifi Şihâbüddin Sühreverdî (ö. 1234) ise şunları ifade etmektedir: “Allah mümkinâtı vücûda getirip rızıklarını takdir etmeyi dilediği vakit, Hakikat-i Muhammediyye’yi esrâr-ı samediyyetinden ibraz edip ulvi ve süflî ne kadar âlem var ise, geçmiş ilim ve irâdesi gereğince o hakîkatten çıkardı. Ona nübüvvetini bildirip risâletini müjdeledi. Bu sırada henüz Âdem’in ruhu cesedine taallûk etmemiş idi.”¹⁹

Yukarıda değinilen ifadelere göre ilk olarak Hz. Muhammed’in nuru yaratılmıştır. Bunun ispatı için de “Âdem su ve çamur arasında iken ben nebi idim.” manasına gelen “Küntü nebiyyen ve Âdemu beyne’l- mai.”²⁰ gibi hadislerle yer verilmektedir. Bu hadisin başka bir versiyonu da Hz. Peygamber “Küntü nebiyyen ve Âdemu beyne’r-ruvhive’l-cesedi. Âdem ruh ve beden arasında iken ben nebi idim.”²¹ şeklindedir. İyânî de Hz. Muhammed’in makam-ı ervâhta iken bu hadisi “Henüz Âdem aleyhi’s- selam su ile balçık arasında iken yani Âdem-i safinin nam ve nişanı yok iken ben peygamberdim diye buyurmuştur.”²² söylediğini belirtiyor. İyânî de diğer âlimler gibi bu hadise yer vererek Hz. Muhammed’in yaratılıştaki önceliğine İslâmî dayanak sunmuştur.

Yaratılıştaki Hz. Muhammed’in önceliğini belirtmek için kullanılan diğer bir hadis “Muhammed olmasaydı Âdem’i yaratmazdım, Muhammed olmasaydı cenneti ve ateşi (cehennemi) yaratmazdım.”²³ dır. Levlâke (levlak) şeklinde de rivayet edilen bu kutsi

¹⁸ Mehmet Demirci. a.g.e. s. 4.

¹⁹ Mehmet Demirci. a.g.e. s. 5.

²⁰ Şeyh Alleme Allabani. “Zayıf Hadisler Silsilesi”. 1. Cilt. s. 473.

²¹ Ahmed bin Hanbell Müsned. *Er’ Risale*. Haz. Muhakkik Şuayb El- Arnavut. 1.Baskı. 34. Cilt. Müessesesi Yay. 2001, s. 204.

²² Ca’fer İyânî Bey. *Nûr-nâme*. (K15a)

²³ El- Hâkim, *El-Müstedrek*. 2. Cilt. s. 614-615.

hadis “*Yâ Muhammed sen olmasaydın sen, felekleri yaratmazdım ben.*”²⁴ olarak da bilinir. İyânî arştan yeryüzüne kadar bütün mahlûkatın Hz. Muhammed’in nurunun bir kısmından yaratıldığını ve mahlûkatın varlık sebebinin Hz. Muhammed olduğunu belirterek bu hadise yer vermektedir: “*Le-ma helaktü arşen ve lâ kürsiyen ve lâ semâ’en ve cenneten ve lâ naren.*”²⁵

Hz. Muhammed’in nuru peygamberden peygambere intikal ederek Hz. Muhammed doğduğu zaman onun vücudunda karar bulur. Bu nura “nübüvvet nuru” denir. Hz. Muhammed’in doğumu sırasında her tarafı aydınlatan bir nurun ortaya çıktığı rivayet edilir. “*Hz. Muhammed’in doğumu sonrasında Âmine’nin yanında bulunan Fatma binti Abdullah, ayrıca ondan naklen oğlu Osman b Ebi’l-As anlatır: “O doğduğu vakit bütün ev nurla doldu, yıldızların yaklaştığını gördüm, neredeyse üzerime düşecekler sandım. Doğum sırasında Âmine’den bütün evi aydınlatan bir nur çıktı, o kadar ki o nurdan başka bir şey göremez oldum.*”²⁶

İyânî bu hadiseyi Âmine’den şöyle nakleder: “*Oğlum Muhammed-i Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem dünyaya ayak basıp cihanı münevver ve müşerref eyledi.*”²⁷

İyânî’nin, eserinin teması olan “Nûr-ı Muhammed” konusunu hicri üçüncü asırdan itibaren tasavvufta öne sürülmeye başlanan “Nûr-ı Muhammediye” ve “Hakikat-i Muhammediye” görüşüyle şekillendirdiği görülmektedir.

²⁴ Süleyman Uludağ. a.g.e. s. 229

²⁵ Ca’fer İyânî Bey. a.g.e. (K7. Varak)

²⁶ Mehmet Demirci. a.g.e. s. 19.

²⁷ Ca’fer İyânî Bey. a.g.e. (K40b)

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. CÂFER İYÂNÎ BEY'İN HAYATI VE ESERLERİ

Tezkireci Câfer Çelebi adıyla tanınan “İyânî” mahlasını kullanan Câfer İyânî Bey tarihçi ve maârif erbabından bir zât olup Macaristan’ın Peç şehrinde dünyaya gelmiştir. Hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Ailesiyle ilgili de çok az bilgi vardır. Mehmet Kirişcioğlu Timâr Rûznâmçe Defterleri’ni kaynak göstererek babasının adının Hasan olduğunu beyan etmektedir. *Osmanlı Tarih Yazarları*’nda ailesi ile ilgili çok az bilgi verilmiştir. İyânî’nin “*İbrâhîm Peçevî’nin büyük babası olduğu ileri sürülür. Her ne kadar o da aynı adı taşımış ise de asla Peç’e gitmemiştir ve daha evvel yaşamıştır.*”²⁸ şeklinde kısa bir açıklama vardır. *Osmanlı Müellifleri*’nde de Doktor Karaçon Efendi’nin, Türk Mecmuası’nın 91. sayfasında, İyânî’nin Peçevî’nin büyük babası olduğunu belirttiği yazmaktadır.²⁹ *Sicill-i Osmanî*’de de ailesiyle ilgili malumat yoktur.

İyânî *Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürus* adlı eserinin dibâcesinde “*Zamanın büyük âlimlerinden ders aldığını, Arap memleketlerinde birçok şahsiyetle tanıştığını, onların meclislerinde ve sohbetlerinde bulunduğunu, daha sonra vatan ve akraba hasretiyle Peçuy’a döndüğünü, burada hayli zaman kalıp kadı nâibliğinde bulunduktan sonra kendi ifadesiyle “menâsıb-ı dünyevîye taleb ü rağbet ve beytü’l-mâl-i müslimîne” hizmet için Osmanlı taşra bürokrasinde çeşitli hizmetler üstlendiğini belirtir.*”³⁰

İlk olarak Budin Maliye tezkireciliği ve tezkire eminliği görevini yürütmüştür. Budin’deki görevini tamamladıktan sonra İstanbul’da Rumeli Eyaleti Defter Emînliği’ne tayin edilmiştir. Sıska Kalesi’nin fethinde (1593) ve Yanıkkale Kuşatması (1593-1594)’nda keşif memurluğu hizmetinde bulunmuştur. Hicri 1003 senesinde kutsal toprakları görmek ve hac yapmak için görevinden ayrılarak kutsal topraklara gitmiştir. “*Zübdetü’n-Nesâyih*’te Mekke’de iken Buhârâ ulemasından ve Taşkent sulehâsından

²⁸Franz Babinger. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Çev. Coşkun Üçok. Ankara: TTK Basımevi,1982,s.136.

²⁹ Bursalı Mehmed Tâhir Bey. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. İsmail Özen. 3. Cilt. İstanbul: Meral Yay. 1975,s. 40.

³⁰Bkz. Kudret Câfer İyânî. *Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürus*. Haz. Mehmet Kirişcioğlu . İstanbul: Kitabevi Yay. 2001, XI. Bölüm.

Şeyh Ahmed Sadık Nakşibendî ile mülakât ettiğini, onun tesiriyle Nakşibendî olduğunu kaydeder.”³¹

Iyânî'nin 1012(1603-1604)'de telif ettiği *Nûr-nâme* adlı eserinden bu yıllarda Tımişvar eyaletinde hazine deftedârlığı görevini yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Iyânî *Cihâd-nâme-i Hasan Paşa* adlı eserinde 1593 yılında Tiryâki Hasan Paşa'nın (1530-1611)³² “*Divân Baş Defterdârı*”³³ görevinde bulunduğunu belirtmektedir. Iyânî'nin ölüm tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte 1023'ten sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Iyânî'nin eserleri şunlardır:

2.1a *Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürus*

Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnü'l-emin Mahmud Kemal Bey'in Türkçe Yazmalar Koleksiyonu'ndadır (nr.3560/1). Eserde Avusturya-Macar kuvvetlerinin Osmanlı topraklarına girmek istemeleri, Telli Hasan Paşa'nın akınları, Sıska yenilgisi ve Koca Sinan Paşa'nın Tata, Yanık ve Papa Kaleleri'ne seferi konu edilmiştir. Eserde nesrin yanında nazımlara da yer verilmiştir. Eseri Mehmet Kirişçiöglü yüksek lisans tezi³⁴ olarak çalışmıştır.

2.1b *Zübbetü 'n-Nesâyih ve Umdetü 't-Tevârîh*

Iyânî bu eserini Tiryaki Hasan Paşa'ya ithaf etmiştir. Eser 1603-1604 yıllarında telif edilmiştir. Dört baptan oluşan eserin birinci bölümünde adalet ve doğru hareket etmenin faziletinden, ikinci bölümünde cihattan ve şehitliğin mertebelerinden, sonraki bölümde sahabeden nefret edip kötülükte bulunanlardan ve son bölümde ise sabırdan bahsediliyor. Eser nazım-nesir karışık yazılmıştır. Eserin bilinen nüshaları TTK (nr. A/ 4721), Mısır Hidiviye Kütüphanesi (nr. 9966), Medine Arif Hikmet Kütüphanesi (nr. 3690), Londra British Library (nr. 6442) ve Uppsala Üniversitesi (nr. 646)'ndedir.

³¹ Bkz.Kudret Câfer Iyânî . a.g.e. XI. Bölüm.

³² Tiryâki Hasan Paşa, 1574 yılında Sultan III. Murad'ın yanında bir süre çalışmıştır. Bosna Kaniye Beylerbeyliği, vezirlik, Bosna ve Rumeli genel valiliği yapmıştır.

³³ Cafer Iyânî Bey. *Tiryaki Hasan Paşa'nın Gazaları ve Kaniye Savunması*. Haz. Vahit Çabuk. Tercüman Gazetesi 1001 Eser Serisi. Nr. 129. İstanbul: 1978. s. 18-19

³⁴ Yüksek Lisans tezi kitap olarak basılmıştır: Kudret Câfer Iyânî. *Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürus*. Haz. Mehmet Kirişçiöglü. İstanbul: Kitabevi Yay, 2001.

2.1c Cihâd-nâme-i Hasan Paşa

Bu eserinde tamamiyle Tiryâki Hasan Paşa'nın Rumeli'de yaptığı gazalarını anlatmaktadır. Eserin nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emirî Bölümü (nr. 190) ve Diyarbakır Ziya Gökalp Kütüphanesi (nr. 5)'ndedir. Eser üzerine Vahit Çabuk³⁵ çalışma yapmış ve sadeleştirerek yayınlamıştır.

2.1ç Nesâyhü'l-mulûk

İyânî bu eserini Müslümanların okuyup yararlanmasını amaçlayarak Türkçe, Farsça ve Arapça eserlerden faydalanıp 3 bap halinde yazmıştır. Eserde peygamber kıssaları ve dinî hikâyeler yer almaktadır. Eserin bilinen nüshaları İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Bölümü, İbnü'l-emin yazmaları (nr. 3560/2) ve Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi (nr. 19Hk 2181)'nde bulunmaktadır.

2.1d Nûr-nâme

Çalışmanın asıl konusunu teşkil eden bu eser üçüncü bölümde ele alınacaktır.

³⁵ Cafer İyânî Bey. *Tiryaki Hasan Paşa'nın Gazaları ve Kanije Savunması*. Haz. Vahit Çabuk. Tercüman Gazetesi 1001 Eser Serisi. Nr. 129. İstanbul: 1978.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ESERİN DİL ÖZELLİKLERİ

Eski Anadolu Türkçesi Türk dilinin XIII- XV. yüzyıllar arasını kapsayan ilk dönemidir. 17. yüzyıl eserlerine bakıldığında dil hususiyeti bakımından Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıklı olarak kullanıldığı, bununla beraber Anadolu Türkçesinin bazı karakteristik özelliklerinin de devam ettiği görülmektedir.

Dinî-tasavvufî eserlerde genellikle klâsik inşa üslûbunun ve Arapça kelimelerin kullanılması bilinen özellikler olup, bu özellikler İyânî'nin eseri için de geçerlidir. Eserin hemen hemen her yerinde Farsça ve Arapça terkipler kullanılmıştır:

(K1b- 1. satır) hamd-i bî-had

(K1b- 3.satır) senâ-i lâ-yu^cadd

(K2a- 3.satır) bende-i sadâkat-kâr

İkili ve üçlü terkiplere şunlar örnek verilebilir:

(K1b- 1. satır) musavvir-i eşkâl-i kâr-hâne-i dünyâ

(K1b- 5. satır) müdebbir-i ahvâl-i dâru'l-karâr

Nazımlarda akıcılık ve ahenk sağlayan harfler ve kelimeler seçilmiştir. Örneğin:

(K3b- 1. satır) Vücûda gelmedin bağ ile bostân

İderdi lâ-mekân bağında seyrân

Beni kim mest-i ıskım âyık eyle

Dilim medhine yâ Rabb lâyük eyle

Âyet ve hadislerde Arapça kullanılmış, başlıklarda da Farsça ve Arapça ağırlıklı terkipler tercih edilmiştir.

(K12b- 11. satır) İkinci bâb

Ol resûl-i âl-i cenâb sallallahu aleyhi ve sellemîñ rûh-ı tayyibeleri ervâh-ı enbiyâ ve'l-esfîyâ aleyi's-selâm ile âlem-i ervâhda vâki° olan da°vet-i münâsebetin ve ol sultân-ı âlişânîñ nûr-ı pür-sürûrları hürmetine hazret-i Hüdâ Âdem ve Havvâ'yı zuhûra getirüp kûh-ı Serendib'e vasıl u nâzil oluncaya dek izzet ve şevketlerin ve vâkı olan (K13a) izzetlerin ve devletlerin âle'l-icmâl bildirir.

Anadolu Türkçesi döneminin özelliklerini yansıtan bazı örnekler ise şu şekildedir:

Kelime başlarında t/d değişimi: (K5a- 16. satır) turup, (K6b- 8. satır) tokuzuncusu, (K11a- 11. satır) toptolu.

Ünlü yuvarlaklaşması: (K1b- 7. satır) virüp, (K2a- 16satır) getirüp, (K57b- 15. satır) yaradup, (K5a- 16. satır) turup, (K57b- 15. satır) yaradup, (K17b- 5. satır) ayaklu, (K19a- 15. satır) getirüp, (K44a- 16. satır) gerekdür.

Bağlama Zamirleri: (K11b- 8. satır) kim, (K5b- 5. satır) eyledi ki.

İşaret Sıfatları: (K12a- 10. satır) şol, (K15a- 9. satır) şol, (K21a- 14. satır) ol, (K44b- 1. satır) işbu.

Dönüşlülük ve Belirsizlik Zamirleri: (K25b- 4. satır) kendü, (K31b- 3. satır) kimsene, (K42a- 5. satır) kamu.

Gelecek Zaman Eki: (K21a- 12. satır) gelürser, (K21a- 13. satır) olısar, (K35a- 2. satır) tolısar.

Iyânî'nin *Nûr-nâme*'de kullandığı dile, Arapça ve Farsçaya hâkimiyetine bakıldığında Iyânî'nin iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Dört baptan oluşan eser nesir ve nazım karışık klâsik inşa üslûbuyla yazılmıştır. Eserde matlâblara da yer verilmiştir. Eserin nesir yönü daha ağır basmaktadır. Eserde genellikle Arapça ve Farsça kelimeler ve bu dillerin gramer kurallarına göre oluşturulan tamlamalar ve anlam grupları kullanılmıştır. Âyet ve hadislerle de sıkça yer verilmiştir.

3.2. DAYANDIĞI KAYNAKLAR

Osmanlı Müellifleri'nde eserin *Miškâtü'l-Envâr*'dan çeviri olduğu, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*'nde ise Gazâlî'nin *Miškâtü'l-Envâr* adlı eserinden Türkçeye tercüme olunduğu belirtiliyor. *Nûr-nâme*'de adı geçen eserden tercüme olunduğuna dair hiçbir ibare bulunmamakla birlikte İyânî eserini *Miškâtü'l-Envâr* başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan ve kişilerden yararlanarak oluşturmuştur.

3.2a Kaynak Eserler:

1- *Miškâtü'l-Envâr*: İmam-ı Gazâlî (d.1058- ö.1111)

Kitap Nûr Sûresi'nin 35. âyeti üzerine yazılmıştır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nurun Allah'tan ibaret olduğunu ve başkasına nur denilmesinin mecaz yoluyla olduğu açıklanmaktadır. İkinci bölümde Nûr Sûresi'nde geçen teşbihler; mişkât (kandil), misbah (lamba), zücace (cam), şecer (ağaç), zeyt (yağ) ve nar (ateş) kelimeleri izah edilerek âyet tasavvufî boyutta ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde “Allah'ın nur ve zulmetten yetmiş perdesi vardır. Onları açsa yüzünün nur ve azameti, onu gören herkesi yakar.” hadisinin anlamı üzerinde duruluyor.

2- *Dekâikü'l-Ahbâr*:

Eserin tam adı *Dekâikü'l-Ahbar fî zikri'l-Cenne ven-nar*'dır. İmam Abdü'l-Rahim bin Ahmed Alkali (h. d.529-ö.596)'nin ve İmam-ı Gazâlî'nin bu isimde eserleri vardır. İyânî'nin “ *Miškâtü'l-Envâr* ve *Dekâikü'l-Ahbâr*'da mestûr'dur” ibaresinden iki eserin de Gazâlî'ye ait olduğu düşünülebilir. Eserde cennet ve cehennem konusu işlenmiştir. Ölüm, ölümlerin tekrar diriltilmesi ve Münker ve Nekir de anlatılmaktadır.

3- *Şevâhidü'n-Nübüvve*: Mevlânâ Abdurrahmân Câmî (d.1414-ö.1492)

Âlimlerin yazdığı haberleri toplayarak bu eseri oluşturmuştur. Eserde bir mukaddime, yedi bölüm ve bir hâtime bulunmaktadır.

Mukaddime'de Nebî ve Mürsel kelimelerinin üzerinde duruluyor. Birinci bölümde Hz. Muhammed'in doğumundan önce peygamberliğine delil olan alametleri ele alınıyor. İkinci bölümde ise Hz. Muhammed'in doğumundan bi'set senesine kadar meydana gelen alametler anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde bi'set senesinden Hicret'e

kadar olan mucizeler hakkında bilgi veriliyor. Dördüncü bölüm Hz. Muhammed'in hicretinden ölümüne kadar olan mucizelerden oluşmaktadır. Beşinci bölümde Hz. Muhammed'in ölümünden sonra olan ve zamanı kesin olmayan alametleri anlatılmaktadır. Altıncı bölümde Ashâb-ı Kirâm'ın ve Ehl-i Beyt'in kerametleri işleniyor. Yedinci bölümde Tâbi'în, Tebe-i Tâbi'în ve Sofiyye'den ortaya çıkan kerametler hakkındadır. Kitabın Hâtîme bölümünde ise din düşmanlarının gördüğü ceza ve belalar anlatılıyor. Câmî bu kitabı Farsça yazmıştır. Lâmiî Çelebî (d.1472-ö.1531) kolay anlaşılması ve herkese faydalı olması için Türkçeye çevirmiştir.

4- *Firdevsü'l-Ahbâr*: Şîrûye bin Şhredâr ed-Deylemî (d.1053/ö.1115)

Halkının hadislerden uzaklaştığını düşünerek Kudâî (ö.1062)'nin *Sihâbü'l-Ahbâr* adlı eserini esas alarak hadisleri anlatan bir kitap yazmıştır.

5- *Behçetü't-Tevârih*: Şükrullah bin Ahmed (d.1388?)

Behçetü't-Tevârih Farsça bir eserdir. Amasyevî Ayasofya Kütüphanesi'nde 2990 numarada bir nüshası bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed devrinin tarihçilerinden olan Şükrullah bin Ahmed yazmış olduğu eserde kâinatın yaratılışından kendi yaşadığı döneme kadar olan tarih olaylarını eserinde anlatmıştır. Felsefe, din, astronomi, coğrafya ve peygamberler tarihi de içinde mevcuttur.

6- *Cami'üt-Tevârih*: Reşide'd-dîn Fazlullâh (d.1247/ö.1318)

Reşide'd-dîn Fazlullâh tarafından yazılmış ansiklopedik bir kitaptır. Eser dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Moğol ve Türk Boyları (tarihi, soy ağaçları ve destanları) ve Cengiz Han'dan Mahmud Gazan'ın ölümüne kadar Moğol tarihi anlatılmaktadır. İkinci bölümde 1310 yılına kadar Olcaytu tarihi ve Avrasya'daki Moğol olmayan ırklar ele alınmaktadır. Üçüncü bölümün içeriğinde Arap, Yahudi, Moğol, Frenk ve Çinlilerin soy ağacı vardır. Dördüncü bölüm ise coğrafi bir incelemedir.

7- Tefsir-i Sa'lebî: Ebu İshâk Sa'lebî (ö.1035)

Ebu İshâk Sa'lebî Nişâbûr'da yetişen büyük tefsir ve fıkıh âlimlerindendir. Eserinde Hz. Muhammed'in bildirdiği birçok âyetin tefsirini nakletmektedir. İçinde ibadetlerin faziletleri de yer almaktadır.

8- Bostanü'l-Maârif: Ebü'l-Leys-i Semerkandî (ö.983?)

Bostanü'l-Arifîn olarak da tanınan eser âhlak, tasavvuf ve şariat hakkındadır. Eserde takva, fazilet, peygamber sevgisi, dünya ve ahiret saadeti gibi konularla ilgili bilgi bulmak mümkündür.

Nûr-nâme'de isim zikredilerek belirtilen kaynak kitap sadece *Bostanü'l-Maârif*'tir. Diğer eserlerin yazarları belirtilmemiştir.

9- Kur'ân-ı Kerîm

Iyânî zaman zaman *Kur'ân* âyetlerine de başvurmuş, olayları anlatırken hangi olay üzerine hangi âyetin nazil olduğunu belirterek âyet ve olay arasında bağlantı kurmuştur.

Eser üzerine yapılan incelemede Iyânî'nin eserinin 17 yerinde Kur'ân âyetlerini referans olarak kullandığı tespit edilmiştir. Âyetin Arapça ifadesi verildikten sonra bazılarında Türkçe açıklaması yapılmıştır. Örneğin; Ebû Bekir'in Müslüman oluşunu anlattıktan sonra “ve mâ erselnâke illa rahmeten lil âlemin” âyeti veriliyor sonra “yani o sultan-ı din ve şefien lil müzennebin âlemlere rahmet ve hidâyet olarak gönderildi”³⁶ şeklinde açıklanıyor.

10- Hadisler

Tüm siyer âlimleri gibi Iyânî de eserinde yer yer hadislere başvurmuştur. Hadisler verilirken kaynak belirtilmemiştir. “*Küntü nebiyyen ve'l-Âdemü beyne'l-mâi ve't-tıyni*” şeklinde Arapçası verildikten sonra yani diyerek Türkçesi açıklanmıştır: “*Henüz Âdem su ile toprak arasında iken yani Âdem aleyhi's-selâmın adı ve nişanı yokken ben peygamberdim diye buyurmuştur.*”³⁷

³⁶ Cafer Iyânî Bey. *Nûr-nâme* (K50b).

³⁷ Cafer Iyânî Bey. a.g.e. (K15a).

3.2b Kaynak Kişiler:

1- Hz. İmam Alî

Hz. Muhammed'in amcasının oğlu, damadı ve dördüncü halifedir. Babası Ebû Talib, annesi Kureyş'ten Fâtıma binti Esed ve dedesi Abdulmuttalib'dir. "Allah'ın Aslanı" olarak bilinir. Hz. Alî'nin hayatı Hz. Muhammed'in yanında geçtiği için tefsir, hadis ve fıkıhta sahabenin ileri gelenlerindendir.

*"Hz. Alî 586 hadis nakletmiştir; bunların yirmisi hem Buhârî, hem de Müslim tarafından eserlerine alınmıştır; ayrıca dokuz hadisi yalnız Buhârî, on beşini de yalnız Müslim almıştır."*³⁸

2- Hz. Abbas

Hz. Muhammed'in amcasıdır. Künyesi Abu'l-Fazl'dır. Babası Abdulmuttalib, annesi Nuteyle'dir. Üç halife döneminde yaşamıştır. Hicretin otuz ikinci senesinde, Medine'de, seksen sekiz yaşında ölmüştür. Hz. Abbas'tan otuz beş hadis rivayet edilmektedir.³⁹

3- Hz. Ömer

İkinci halifedir. İslâm dinini yaymak ve hâkim kılmak için mücadele eden, Hz. Muhammed'e yakın olan sahabelerden biridir. Fil vakasından on üç yıl sonra Mekke'de doğmuştur. Babası Hattab b. Nüfeyl'dir. Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri hususunda sahabenin ileri gelenlerindendir. Helal ve harama dair hadisleri en çok bildiren râvidir.⁴⁰

4- Ebî Ka'b

Hz. Übey b. Ka'b Hz. Muhammed'in vahiy kâtiplerindendir. Babası Ka'b, annesi Suheyle'dir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Ashabın âlimlerindendir. Bakıy b. Mahled (ö. h. 276/ 889) Müsnedi'nde yüz altmış dört hadisi vardır. Hz. Osman'ın ölümünden sonra ona bir mersiye yazmıştır. Şiirleri İslâm dinine duyduğu aşkı ve heyecanı yansıtır.⁴¹

³⁸ A. Adıvar vd. *İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 1. MEB.Yay. İstanbul.s. 106.

³⁹ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 1. s. 12.

⁴⁰ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 9 s. 468.

⁴¹ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 6. s. 5.

5- Kabu'l-Ahbâr

Asıl adı Mâtîc b. Helsû b. Zîhecrân b. Meysem el-Himyerî'dir. Yahudi kökenli olup Benî Meytem kabilesinin “Zu Ruâyñ” veya “Zü'l-Kilâa” ailesindendir. Hz. Ömer zamanında Müslüman olup Medine'ye geldiği rivayet edilir. 724'ten sonra Şam'a gitmiş ve orada vefat etmiştir. Ka'b kıssa ve ahbâr ehli ve ahbâr ehli sayılmıştır. Kabu'l-Ahbâr'dan geriye rivayetleri kalmıştır.⁴²

6- Mukâtîl

Mukâtîl b. Süleymân b. Beşîr el-Belhî, Belh'te doğmuştur. Kaynaklar onun Basra'da h. 150 yılında vefat ettiğini söyler. Mücâhid b. Cebî el-Mekkî (ö. h. 104), b. Ebî Rebah el-Mekkî (ö. h. 114) gibi âlimlerden rivayette bulunmuştur. Muhaddis olarak büyük bir şöhrete sahip değildir.⁴³

7- Fahr-i Râzî

Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Ali et-Teymî el-Bekrî 1149'da (h. 544) doğmuştur. Horasan'da yetişmiş, meşhur din ve fen âlimidir. Kureyş Kabilesi'ndendir. 1209 senesinde (h. 506) Herat'ta vefat etmiştir.⁴⁴

8- Hz. Cabîr

Cabîr b. Abdullah ensâr-ı kiramın büyüklerindendir. Babasının adı Ebû Abdullah (veya Ebû Abdurrahman), annesinin adı Nesibe'dir. 601 yılında Medine'de doğmuştur. Hz. Muhammed başta olmak üzere, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Ebû Ubeyde, Talha, Muaz b. Cebel ve Ammar'dan ilim öğrenmiştir. Hadis, tefir ve fıkıh ilimlerini neşretmiştir. 1540 hadis rivayet eder. 95 yaşında Medine'de vefat etmiştir.⁴⁵

9- Mukarrin

Numan b. Mukarrin 642 senesinde şehit olmuştur. Müzenî Kabilesi'ndendir. Hz. Muhammed ile gazalara katılmıştır. Veda Haccında bulunan Mukarrin, Hz. Muhammed'in vefatından sonra Medine'de yaşamıştır.⁴⁶

10- Süyûtî

Mısır ve Suriye'de hüküm süren Memlûkler Devleti'nin son dönemlerinde Kahire'de yetişen ve Arap dilinde en fazla eser yazan müelliflerden biridir. 1 recep 849'da dünyaya gelmiştir. 6 yaşında yetim kalan Süyûtî, aile dostları tarafından

⁴² Şaban Öz. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. 2006'dan yararlanılmıştır.

⁴³ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 8. s. 567.

⁴⁴ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 9. s. 645.

⁴⁵ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 3. s. 2.

⁴⁶ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 9. s. 349.

yetiştirilmiştir. Tefsir, hadis ve fıkıh öğrenmek için gerekli olan nahiv, maâni, bedî ve beyan gibi ilimleri öğrenmiş, sonra da esas ilim mevzularında ilerlemiştir.

200.000 hadis ezberlemiştir. 911 yılında vefat etmiştir.⁴⁷

11- Mâlik

İmâm Mâlik h. 90 ile 97 yılları arasında doğmuştur. Hayatının çoğunu Medine’de geçirmiştir. Tahsili hakkında çok az malumat vardır. Rabîat b. Farrûh (ö. 132?)’tan fıkıh tahsil ettiğine dair rivayetler vardır. Medine’de 85 yaşında vefat etmiştir. İmâm Mâlik’in belli başlı eseri *Kitâb al-Muvatta*’dır.⁴⁸

12- Câfer

Hz. Muhammed’in amcasıdır. İslâmiyet’i ilk kabul edenlerdendir. 628 senesinde Hayber Muharebesi’nde bulunmuştur. Daha sonra Arabistan’a dönmüştür. 629’da Bizanslılara karşı gönderilen orduda kumandanlık yapmış, şehit düşmüştür.⁴⁹

⁴⁷ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 11. s. 258.

⁴⁸ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 7. s. 253.

⁴⁹ A. Adıvar vd. a.g.e. Cilt 3. s. 7.

3.3. ESERİN TERTİP ŞEKLİ VE MUHTEVASI

Nûr-nâme, dört ana başlıktan ve Emmâ ba'd adı verilen alt başlıklardan oluşmaktadır. Dua bölümünden sonra Allah'ın büyüklüğünü anlatan bir hikâyeye yer verilmiştir.

Nûr-nâme, XIV. asırdan itibaren Türk müelliflerinin dikkatini çeken dinî-tasavvufî eserler türünde kaleme alınmıştır. Eserin ana teması tasavvufta derinlemesine işlenen “Nûr-ı Muhammedi”dir. Eserde Hz. Muhammed anlatıldığı için bu yönüyle siyer türü olarak da değerlendirilebilir. Eser, geleneğe uygun olarak Allah'a hamd ve övgüyle başlamaktadır. “Emmâ ba'd”⁵⁰ başlığı altında müellif eserin yazılış amacını ve hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır:

“Tımsıvar vileyetinde hazine defterdarlığı görevinde bulunurken adı geçen vilâyetin ulema ve âlimleri bu özü sözü bir olan kuldân (Cafer İyânî'den) “İnsanların hayırlısı”⁵¹ ve mahşer günün şefaathçisi olan sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem'in parlak nuru ve temiz ruhunun bütün varlıklardan nasıl daha önemli ve faziletli, diğer yüce peygamberlerden daha ulu ve kâmil olduğunun menkıbelerini Arapçadan Türkçeye getirerek mübarek bir risale ve latif bir makale telif ve tasnif etmemi rica edip istediler. Ben de onların iltimaslarını kabul ederek ve Hz. Resûl'un menakıbını yazmayı makul görerek güvenilir rivayetlerden ve kitaplardan yararlanarak peygamberlik köşkünün şahının yüce menakıplarının Arapçadan Türkçeye tercüme edilmesine başlayarak *Nûr-nâme* adını verdim.”

Sebeb-i telif bölümünden sonra eserin birinci bölümü gelmektedir. Birinci bölümde Hz. Muhammed'in nurunun bütün mahlûkattan önce yaratılışı ve peygamberden peygambere nasıl intikal ettiği anlatılıyor. İyânî bölüme *Mişkâtü'l-Envâr* ve *Dekâyıku'l-Ahbâr* kitaplarını, Hz. İmâm Ali ve Ebu Taşîb'i kaynak göstererek başlıyor. Buna göre, Allah henüz arşı, yeryüzünü, cenneti, cehennemi, on sekiz bin âlemi yaratmadan üç yüz yirmi dört bin yıl önce kendi kudretinin nurundan bir nur alıp Hz. Muhammed'in ruhunu dünyada olan sureti üzerine yaratmıştır. Hz. Muhammed'in nurundan sonra bu nur ile yaratılanlar sırasıyla on iki hicab ve cevher-i mücellâdır. Bu cevher-i mücellânın parçalarından arş, kürsi, kalem, levh, cennet, güneş, ay, yıldızlar, huriler ve melekler

⁵⁰ Cafer İyânî Bey. *Nûr-nâme*. (K2a).

⁵¹ Hazret-i Hayrî'l-beşer Hz. Muhammed için kullanılır.

yaratılmıştır. Allah bu cevherin artanından dört budaklı bir ağaç yaratıp adını şecer-i yakın koymuştur. Hz. Muhammed nurani bir tavus şeklinde bu ağacın dallarında ve budaklarında yedi bin yıl ibadet eylemiştir. Sonra Hz. Muhammed'in mübarek cemâlinden damlayan terin her damlasından birer peygamberin ruhu ve mübarek sinesinin terinin damlasından iman sahibi ruhlar, İslâm ehli ashap, salih ve şehit ruhları ve uğurlu ruhların geneli yaratıldı. Hz. Muhammed'in mübarek arkasından Beytül-mamur ve çeşitli mescitler yaratıldı. Sonra mümin ve kâfir ruhlar, yerler ve gökler, yeryüzündeki acaip dağlar, sıcak ateşten cinler ve Hz. Âdem yaratılmıştır.

Yaratılışın anlatıldığı ilk bölümden sonra yaratılışın sebebini açıklayan cümlelerle başlayan ikinci bölüm gelmektedir. Yaratılışın sebebi "Allah anlaşılmaz kudretini ve şaşılacak hikmetlerini âşık etmeyi ve gizli hazine olan mevcudatı göstermeyi istedi, Hz. Âdem'i yarattı." cümlesiyle açıklanmaktadır. Hz. Âdem'in yaratılışı bütün yönleriyle ele alınmıştır. Hz. Âdem'in temiz kalıbına Ka'be'den, Hicaz'dan doğu ve batıdan toprak alınmıştır. Ruhu iki yüz yıl Âdem'in bedenine girmemiş, bu süreden sonra ruh, akıl ve idrak verilip bütün ilimler bildirilmiştir. Hz. Muhammed'in nuru Hz. Âdem'in alnına emanet koyulmuştur. Bu bölümde İblîs'in Allah dergâhından kovulması ve Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı cennetten attırması vakası da anlatılmaktadır. Hz. Âdem ile cennetten dünyaya gelen nesnenin yılan İblîs ve tâvus olduğu belirtiliyor. Hz. Âdem'in Serendib dağına, Hz. Havvâ'nın ise Cidde sahiline indirildiği yazmaktadır.

Üçüncü bölüm Hz. Muhammed'in nurunun Hz. Âdem'in oğlu Şît'ten ceddi Abdullah'a kadar geldiğinin beyanındadır. Bölümün başlarında Hz. Âdem'in cennetten kovulması üzerine gece ve gündüz feryat ederek Allah'tan af dilemesi anlatılıyor. Üç yüz yıl sonra Hz. Âdem'in affedilmesi, Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın Arafat'ta kavuşturulması, kıyamete kadar Hz. Âdem'in neslinin devam edeceği, Hz. Muhammed'in bedeninin de Hz. Âdem'den geleceği üzerinde durulduktan sonra Hz. Muhammed'in nurunun Hz. Âdem'in oğullarından Şît, Onuş, Kenan, Mehâil ve İdris'in alnına nakledildiği, sonra bu nurun sırasıyla Nûh, Hûd, Sâlih, Hâil İbrahim, İsmail, İshaki Yakub, Yusuf, Eyyüb, Şuayb, Harun, Musa peygamberlere geçtiği, beni Adnan, Kenan, Kureyş ve beni Hâşim kabilelerinden Abdulmuttalib, Abdullah ve Âmine Hatun'un alnına emanet koyularak Hz. Muhammed'e ulaştığı belirtiliyor. Bölümün sonunda ise Hz. Muhammed'in nesebi verilmiştir.

Dördüncü bölümde Hz. Muhammed'in dedesi, babası, annesi, dünyaya gelişi, doğum gecesinde meydana gelen harikulade hadiseler, Mekke hayatı ve peygamberlik alametleri gibi konulardan bahsedilmektedir. Hz. Peygamber'in eşlerine ve ashab-ı kiramına da yer verilmiştir. Dördüncü bölümden sonra eser Dua ile noktalanmaktadır. Eserin sonuna Allah'ın büyüklüğünü anlatan bir hikâye eklenmiştir.

3.4. SİYER TÜRÜ DİĞER ESERLER ARASINDAKİ YERİ

Klâsik Türk edebiyatında siyer geleneği bazı Arapça siyer kaynaklarının tercümesi ile başlamış, telif eserlerle de devam etmiştir. Bu bölümde klâsik Türk edebiyatında telif edilen tanınmış siyerlerle, İyânî'nin eseri karşılaştırılacaktır.

Erzurumlu Darîr'in *Sîretü'n-Nebî* adlı eseri 14. Yüzyılda yazılmış olup Darîr'in en büyük ve en önemli eseridir. Darîr Eski Anadolu Türkçesinin temsilcisi olarak kabul edilir. Başarılı ve sade bir dil kullanmıştır. Eser nesir-nazım karışık yazılmıştır. Eserinde tasavvufî konuları (vahdet-i vücud, vahdet-kesret, şeriat, tarikat, hakikat v.s.) işlemiş nur konusuna değinmiştir. Eserde mucizeler, âyetler ve evliyaların sözleri de bulunur. Eserini oluşturmak için İbn Hişam, Vâkidi ve Bekrî gibi isimleri okumuş, eserinde rivayet yönteminden yararlanmıştır.⁵²

Siyer alanında, mesnevi nazım şekliyle yazılmış bilinen en hacimli eser Münîrî'(ö. 1521?)nin *Manzum Siyer-i Nebî*'sidir. Eser geçiş döneminin özelliklerini yansıtır. Eserin yazılış sebebi Hz. Muhammed hakkında bilgi vermektir. Eserde edebî endişe ikinci plandadır. Mahallî söyleyişleri kullanmıştır. Eseri sade bir dille yazmış, Arapça ve Farsça terkiplere çok az yer vermiştir. Âyet ve hadislerden iktibas yapmıştır. Eserin birinci cildinde Hz. Muhammed'in nurunun ve ruhunun yaratılması, Hz. Âdem'in yaratılması, Hz. Muhammed'in nurunun peygamberden peygambere intikal etmesi anlatılır.⁵³

XVII. yüzyılın önemli siyerlerinden olan *Dürretü't-Tâc fî Sîretî Sâhibi'l-Mi'râc* Alaşehirli Üveys b. Mehmed (h. 969- 1037) tarafından kaleme alınmıştır. Telif sayılan eser kendinden sonrakilere örnek olmuş ve bu sebeple çok beğenilmiştir. Eserde Hz. Muhammed'in hayatı anlatılmıştır. Makale başlıkları altında Hz. Muhammed'in hayatının Mekke ve Medine devreleri ele alınmıştır. İlk cilt Hz. Muhammed'in şeceresinin tanıtımı ile başlar. Eserde zenzem kuyusunun bulunmasına, Hz. Muhammed'in isimlerine, izdivacına, Mekke ve Medine hayatına yer verilmiştir. Eserini klâsik inşa üslûbuyla oldukça ağır bir dilde yazmıştır. Arapça ve Farsça

⁵² Yıldırım Kaplan. Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 2006.

⁵³ Ümrân Ay. Münîrî (ö. 1521)'nin Manzum Siyer-i Nebî'si. Cilt 1. Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.

taamlamaları kullanmıştır. Eserini, birçok Arapça ve Farsça kaynaktan yararlanarak oluşturmuştur.⁵⁴

İbrahim Hanîf'in *Siyer-i Mekkî*'si mesnevi nazım şekliyle XVIII. yüzyılda yazılmıştır. Tevhid, münacat, nat, dua ve sebep-i telif bölümlerine yer verildikten sonra eserinin ilk bölümünde Hz. Muhammed'in nurunun zuhurunu, Hz. Âdem'in yaratılışını, Hz. Muhammed'in ceddini, zemzem kuyusunun ortaya çıkışını, Hz. Abdullah ve Hz. Âmine'nin izdivacını, Hz. Abdullah'ın vefatını anlatır. Hanîf de eserinde âyet ve hadislere çokça yer vermiştir. Eserde Arapça ve Farsça kelimelerle kurulan terkiplere rastlanır. Farsça kelimeler ağırlıktadır.⁵⁵

Klâsik Türk edebiyatının en güzel örnekleri sayılan bu eserler Türk dili ve edebiyatı tarihi için büyük öneme sahiptir. Klâsik Türk edebiyatında siyer türünde yüksek mevkide bulunan bu eserlerin, *Nûr-nâme* ile benzer içerikli olduğu göze çarpmaktadır. *Sîretü'n-Nebî*, *Dürretü't-Tâc fî Sîretî Sâhibi'l-Mî'râc* ve *Siyer-i Mekkî*'de bulunan nur konusu, *Nûr-nâme*'de hadislerle ispatlanarak ve rivayet yöntemi kullanılarak işlenmiştir. Bunun yanında Hz. Âdem'i, Hz. Muhameddin'in şeceresini, mucizelerini, hanımlarını ve sahabelerini ele alışı diğer siyerlerle benzerlik göstermektedir. Eser üslûbuyla diğer siyerlerden ayrılır. Eserin nesir kısmında sanatlı üslûp, nazım kısmında ise daha sade bir üslûp kullanılmıştır. Eserde âyet, hadis ve ravilerden sözlerin bulunması, diğer siyerlerle benzer kaynaklara dayandığına işaret etmektedir. Arapça ve Farsça kaynaklardan yararlanarak kendi söyleyiş tarzıyla edebî bir eser inşa etmiştir. İyânî'nin eserini geleneğe uygun olarak oluşturması ve telif bir eser yazması onun tarihçiliğinin yanında edebî bir kişiliğe de sahip olduğunu ispatlar.

Sonuç olarak *Nûr-nâme* de geleneğe uygun olarak oluşturulmuş edebî bir siyerdur. Bu yönüyle Türk dili ve edebiyatı için oldukça önemli bir eserdir. Eserde klâsik inşa üslûbunun kullanılmış olması, eserin sanat kaygısı taşınarak yazıldığını gösterir. Üslûbu döneminin dil ve deyiş özelliklerini yansıtır. XVII. yüzyılda Eski Anadolu Türkçesinin etkilerinin devam ettiği, bunun yanında sanatlı ve girift ifadelerle de yer verildiği bilinir. İyânî'nin de Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtan bir eser oluşturduğu ve eserini sanat kaygısı güderek tanınmış siyer yazarları kadar başarılı

⁵⁴ Nuran, Yılmaz. "Veysî'nin Dürretü't-Tâc Adlı Siyeri ve Nüshaların Tanıtımı". sbe.erciyes.edu.tr

⁵⁵ Sümeyye, Yıldız. İbrahim Hanîf'in *Siyer-i Mekkî*'si (varak: 1-62). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2011.

bir eser oluşturduğu gör÷lmektedir. Eserinde Arapça ve Farsça tamlamaları başarıyla kullanması XVII. yüzyılın genel düzeyinde olduğunu gösterir. Nazımda girift ifadelere yer vermemesi ise çağdaşlarından sadelik yönüyle ayrıldığını, nazımda genel düzeye ulaşamadığını ya da karmaşık anlatımı tercih etmediğini gösterir. Dinî-tasavvufî özellik taşıyan ve siyer türü olan *Nûr-nâme*'nin tertip, dil ve muhteva açısından edebî bir eser olduğu ve edebiyat tarihinin kadrosu içinde yer alması gerektiğı açıktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. NÜSHALARIN TAVSİFİ

Yapılan araştırmada eserin Kayseri nüshası esas alınmış ve bu nüsha TTK nüshasıyla karşılaştırılmıştır. Kayseri nüshası Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi (nr. 1158)'de, TTK nüshası ise Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (nr. 537)'dedir. Kayseri nüshasının istinsah tarihi 1027/1618'dir. Çalışmamızda ulaşılabilinen en eski nüsha olması ve bazı nüshaların kısaltılmış olması nedeniyle bu nüsha esas alınmıştır. Eserin diğer nüshaları ise şunlardır:

- 1- British Library (nr. 11046): İyânî hattıyla 1012'de muharrer olmuştur.
- 2- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü (nr. 7388): Ahmed Muhtar tarafından 1267'de yazılmıştır. 32 varak 21 satırdan oluşuyor. Ebatı 235X 155 mm'dir. Rika yazı türü kullanılmıştır. Cildi mor meşindir.
- 3- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü (nr. 806): Hattat Mustafa bin İbrahim yazmıştır. 55 varak 15 satırdan oluşmaktadır. Nesih yazı türü kullanılmıştır. Ebatları 190X 107 mm'dir.
- 4- Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi (nr. 927/1): 18. yüzyılın sonunda istinsah edilmiştir. 1b-34b varaktan ve 21 satırdan oluşur. Ebatı 194X 134 (150X 77) mm'dir. Aharlı ince krem kâğıt kullanılmıştır. Kahverengi matbu Osmanlı kitap cildi içindedir.
- 5- Süleymaniye Âtîf Efendi Kütüphanesi (nr. 1746/1): İstanbul üniversitesi Nadir Eserler Bölümü'ndeki yazmalarla aynıdır.
- 6- Nuruosmaniye Kütüphanesi (nr. 4998/1): 37 varaktır. Boyutu 184X 102 mm'dir. Divani Kırmısı yazı çeşidiyle yazılmıştır.

Kayseri nüshası 62 varak ve 17 satırdan oluşmaktadır. Eserin ebatı 192X112 (142X64) mm'dir. Eser okunaklı nesihle yazılmış olup 6. ve 7. varaklarının bir kısmında nüshanın zarar görmesinden dolayı oluşan eksiklikler vardır. 4. ve 5. varaklar TTK nüshasıyla yer bakımından farklılık göstermektedir. Sahhafta yerlerinin değiştirilmiş olması muhtemeldir.

TTK nüshası ise 1b- 23a yapraklarından ve 29 satırdan oluşuyor. Kâğıt boyutu 276X175, yazı alanı boyutu 183X102'dir. Yıpranmış kâğıt kaplı mukavva kapaklı bir cildi vardır. Divâni Kırmısı yazı türü kullanılmıştır. Kayseri nüshasında eksik olan satırlar ve silik olan yerler metin tadilatı yoluyla TTK nüshasından tamamlanmıştır. Metin tesisinde yazarın imlâsının aktarılmasına özen gösterilmiştir. Eserin günümüz alfabesine aktarımında basit çevriyazı tercih edilmiştir.

4.2. METNİN TRANSKRİBESİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

- a. Eser geçiş dönemi özelliklerini yansıttığı için yuvarlaklaşmalar gösterilmiştir.
- b. Metinde Arapça ve Farsça kelimeler uzun ünlü şeklinde gösterilmiştir. (â, î, ô, û)
- c. Nazal /n/ler ñ ile gösterilmiştir.
- ç. Arapça âyet, hadis ve ibarelerin çoğu Arap harfleriyle yazılmıştır. Âyet isimleri ve sure numaraları dipnotta belirtilmiştir. Ayrıca, ulaşılan hadislerin kaynağı da verilmiştir.
- d. Özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmıştır. (Âdem'e, Muhammed'in)
- e. Vezne uymak amacıyla yapılan harf düşmelerinin olduğu kelimelerin yazımında metne bağlı kalınmıştır.
- f. Metinde geçen zarf-fiil ekleri /b/ ile yazılmasına karşın /p/ye çevrilmiştir.
- g. Ayın harfleri ° , hemze harfleri ° şeklinde gösterilmiştir.
- h. Eserde Kayseri nüshası ve TTK nüshası karşılaştırılmış, dipnotlarda farklılıklar gösterilmiştir.
- ı. Eserde geçen âyetlerin sûre numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.
- i. Metne TTK nüshasından eklenen ifadeler ayraçla [] gösterilmiştir.
- j. Kayseri Nüshası için K, TTK nüshası için T kullanılmıştır.

NÛR-NÂME (METİN)

4.3. NÛR-NÂME (METİN)

Bismillahirrahmanirrahim

(K1b)(T1b)Hamd-i bî-had ol mübdi°-i eşyâ° [ve] muhteri°-i masivâyâ ki, nev°î insânı °akl u ihtiyâr ile sâir-i mahlûkdan mümtâz itmiş ve senâ°-i lâ-yu°add ol musavvir-i eşkâl-i kâr-hâne-i dünyâ ve müdebbir-i ahvâl-i dâru'l-karâr-ı ukbâyâ ki cemî°-i nev°-i insandan fırka-i enbiyâyâ tevfi°k u tefevvuk virüp eşref-i imtiyâz ile ser-efrâz itmiş ve dürûd-ı tahîyyât ol server-i kâ°inât ve eşref-i mevcûdât aleyhi efzalu's-salâvât ki fırka-i enbiyâdan cevâhir-i isti°dâdı eşref u a°lâdur ve cünûd-ı teslîmât ol zümre-i ahhâb ve fırka-i ashâba ki kabûl-ı sohbet-i sadr-ı risâlet bulup aña itâatları cemî°-i amelden evvelidür. Rıdvânullahu teâlâ

(K2a)Aleyhim ecmaîn ilâ yevmid-dîn

Emmâ ba°d: Vilâyet-i Tımişvâr-ı celîlü'l-âktârîñ tahsîl-i mâl ü menâli bu bende-i sadâkat-kârîñ cereyân-ı kalem-i bî-karârı ile ber-karâr ve tekmîl-i mesâlih-i ahvâl-i ümenâ vu ummâli-yi bu abd-i bî-mikdârîñ iktibâs-ı re°y-i rûşen-efkârları ile pür-envâr iken vilâyet-i mezbûreniñ ulemâ vü fukahâsından bazı yârân-ı safâ ve ihvân-ı vefâ bu abd-i bî-riyâdan ricâ vü istidâ° eyledikleri ol hazret-i hayrû'l-beşer ve şeffî°-i rûz-i mahşer sallallahu teâlâ aleyhi ve sellemiñ nûr-ı tâbnâki ve rûh-ı pâkî cemî°-i eşyâdan ne vechile akdem ü efdâl vesâir-i enbiyâ-yi iczâm aleyhim us-selâmdan efham ü⁵⁶ ekmel olduğı ol hazret-i risâlet ve şems-i faziletiñ menâkıb-ı âlî menziletlerin lisân-ı Arabîden zebân-ı Türkîye getirüp bir⁵⁷ risâle-i şerîfe ve makale-i lâtîfe te°lif ü tasnîf (K2b) eyle kim senden soñra hayrû'l-halefiñ ve netice-i şerefiñ ola

Nazm⁵⁸

Kalıcak kişiniñ soñunda bir hayrû'l-halef

Hayf olur ol ömre kim olur °abes yire telef

⁵⁶ efham ü:- T

⁵⁷ bir:- T

⁵⁸ Nazm: beyt T

Nesr

diyü ilhâh u ibrâm eylediler. Pes bu zaîf u melûl mezkûr olan zevî'ul-ukulun ilhâh u iltimâsların kabul ve hazret-i resûl-i sâhib usûluñ menâkıb-ı şerîflerin tahrîr etmeyi ma'kul görüp Hakk sübhânehu ve teâlâ celle celâlehu ve âmme nevâlehu hazretleriniñ ulüvv-i inâyetine tevekkül ve hazret-i sultân-ı dîn rahmeten li'l-âlemîn mu'cizât fâizü'l-berekâtına tevessül idüp rivâyât-ı sarîha ve kütüb-i sahîhadan ol hazret-i şâh-ı eyvân-ı risâletiñ menâkıb-ı âlîlerin lisân-ı Arabîden zebân-ı Türkîye tercüme olunmaya mübâşeret kılınup *Nûr-nâme* ismi ile mevsûm kılındı. Tâ kim elfâz-ı Arabîden haberdâr olmayân ihvân-ı sadakat ünvâna kırâatı âsân olup [hazret-i şâh-ı dîn ve şefî-i müzennebiniñ rûh-ı tayyibelerin salâvât-ı güzîn eyleyeler ve bu (T2a) afk abdi birer Fâtîha-i şerîf eyleyeler. Etmeği himmet ü mürüvvet ideler.

Li-mü'ellifihi

Salâvât iden habîb-i kibriyâya

İrişür rûz-i mahşerde sefaya

İdenler bu mahallda bir duâyı

Bulurlar rahmet-i lütf-i Hüdâyı

Nesr

Egerçi bu abd-i bî-takat ve bende-i bî-illetin ol kadar vüs'at u kudreti yokdur ki, ol hazret-i seyyîdü'l-kâ'inât aleyhi efdâlü's-salâvâtın nûr-ı mübâreki menâkıbın zerresin beyân eyleye. Onun kim meddâhî-yi Hüdâ mahbûb-i kibriyâ ola insân-i zaîf ol zât-ı şerîfiñ ta'rîf ü tavsîfin etmeyi hiç kadîr olur mu. Husûsen ol sultân-ı âlî-şânıñ menâkıb-ı hûrşîd menziletleri beyânında ve ol şems-i fazîletiñ mu'cizât-ı âlî rütbetleri ayânında ulemâ-yi izâm ezzem Allah teâlâ derecâtı hîm ilâ yevmi'l-kıyâm bunca mevlid-i şerîflerin tahrîr ü beyân ve nice nice kitâb-ı müstetâblarında mu'cizât-ı lâtifeleriñ yazıp ayân eylemişlerdür. Lâkin bu abd-i pür-uyûb ve kesîr'üz-zünûp afkarü'l-fukarâ türâb-ı akdâmü'l-ulemâ Ca'fer abd-i bî-riyâ hazret-i resûl-i kibriyâ salavâtullah aleyh fi's-subh-i ve'l-mesânıñ şefâati ümidine tâkatim yettikçe ve vüs'at el verdikce ol pâdişah-ı nûr-ı pâk ve sultân-ı sâhib levlak hazretleriniñ nûr-ı pür-sürûrların beyân u ayân eyleyim in-şâ'llah teâlâ fe ammâ erbâb-ı belâgat ve ashâb-ı füsahatıñ eltâf u himem ve it'âf u

keremlerinden ma'mûldur ki işbu risâle-i şerîfeye ayn-ı rızâ ve bu makale-i lâîfeye sıdk u sefâ ile nazar idüp sahv-ı rakam ve hata-i kalem olan muhâlline himmet-i ıslah tarîk eylemeyüp bihâr-i belâgatından]⁵⁹

(Bu satırdan sonra iki nüshada da eksiklik vardır.)

(K3a)katarât-ı⁶⁰ fazîlet masrûf olunmağa hüsn-i himmet ideler. Bâ-vücûd ki⁶¹ hazret-i sultân-ı âlî cenâb ve hâkan-ı rif'at-meâb mihr-i sipihr-i cihân-bânî hulâse-i dûdmân-ı Osmânî sultânü'l-gazât ve'l-mücâhidin Sultân Ahmed Hân-ı Gazî ibn-i Sultân Muhammed Hân halladallahu hilâfete hu ilâ inkıraz-ı ed-devrân hazretleriniñ nâm-ı saâdet encâmları himmetiyle itmâm u silk-i beyâna idüp ihtitâm bulmuşdur. Ve esre Allah u âlem.⁶²

Bâb-ı Evvel⁶³

Hazret-i resûl-i ekmel sallallahu aleyhi ve sellemiñ nûr-ı saâdet âsârınıñ âlemi ervâhda vâki° olan âsıl derecâtın ayân ve cemî° mahlûkâtdan akdâm u efzal olduĖunuñ beyânındadır.

Li-mü'ellifihi

Gel ey cân bülbüli gel eyle pervâz

Yine kıl bir gülüñ vasfın ser-âgâz

Nice gül-i bûd ü âlem gülşenidür

Cihân gülşenleriniñ rûşenidür

Gül ü bülbül yoĖiken bu cihânda

O gül varidi bağ-ı lâ-mekânda

(K3b)Vücûda gelmedin bağ ile bostân

İderdi lâ-mekân bâğında seyrân

⁵⁹ + T

⁶⁰ Bu kelime satırın üstüne yazılmıştır.

⁶¹ -ki: - T

⁶² ve esre Allah u âlem: - T

⁶³ Bâb-ı Evvel: evvelki bâb T

Nice nakl eylemişdür nûr-ı zâtı

(T2b) Beyân eyle işidilsün sıfâtı

Ne kândendir a°ceb ol nûr-ı azâm

Hüveyda pertevinden cümle âlem

Beyân eyle anıñ vasf-ı şerîfin

Ayân eyle anıñ nûr-ı lâtifin

Beni kim mest-i ıskım âyık eyle

Dilim medhine yâ Râbb lâyük eyle

Matlab: Der-beyân-ı ibtida-i nûr-ı resul-i kibriyâ salavâtullah aleyhi fî'l subhe ve'l-mesâ⁶⁴

Mişkâtü'l-Envâr'da ve *Dekâyıkü'l-Ahbâr*'da mastûrdur, vesâir-i kütüb-i mu°teberâtda mezkûrdur. Ol hâtem-i sırr-ı hilâfet ve ser-çeşme-i bahr-i vilâyet nâde aliyyen mazharü'l-acâib Hazret-i İmâm Alî ibn-i Ebu Tâlib kerremallahu vechehu ve râdiyallahu °anhu rivâyet ü hikâyet ider. Kaçan kim Hakk sübhânehu ve teâlâ celle zikrehu kemâl-i kudretin izhâr ve dükeli âlemleri var idüp acâib ü garâib-i mevcûdâtın âşikâr eylemekde irâdet-ı ezeliyyesi ta°alluk eyledi. Henüz arş u ferş ü kürsî ve levhi⁶⁵ ve kalemi ve şems ü kamer ü cennet (K4a)ü cehennem ü on sekiz biñ âlemi halk eylemedin, üç yüz yirmi dört biñ yıl mukaddem hazret-i Hakk celle ve alâ keñdü kudret ve azamet-i nûrından bir nûr ahz idüp ol bülbül-ü bostân-ı şeriat ve andelib-i gül-istân-ı hakikat şâh-ı suffe-i safâ ve mâh-ı rûy-ı ve'd-duhâ añı hazret-i Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellemiñ nûr-ı mübârekin yaradup, ol nûr-ı pâkdan yine hazret-i risâlet ve kân-ı mürüvvetiñ rûh-ı tayyibelerin dünyâda olan sûret-i ruhâniyyeti üzere halk eyledi ve mübârek başına tâc-ı risâlet ve envâ-i kerâmet ve mübârek boynuna ridâ-i hidâyet koyup rûh-ı pâkın ve nûr-ı tâb-nâkın ezelden habîb ismi ile mevsûm eyledi. Bundan soñra hazret-i Hakk âmennâ ve sâddâknâ on iki hicâb yaraddı. Her hicâbıñ vüs°atı ve azameti yine hazret-i rabbü'l-izzetün ilm-i ezeliyyesine (K4b)ma°lûmdur.

⁶⁴ Matlab bölümü: - T

⁶⁵ vü levhi: + T

Evvelki hicâb kudretdür. Hazret-i serverî kâ'inât ve eşref-i mevcûdâtıñ nûr-ı mübârekî ve rûh-ı pâki kudret-i hicâbında on iki biñ yıl سبْحان رَبِّيَ الْأَعْلَى tesbîhine meşgûl olup hazret-i cenâb-ı izzete ibâdet ve tâât eyledi. İkinci hicâb azametdür. On bir biñ yıl ol makam-ı alîde dâhı سبْحان العالم الحاكم tesbîhine meşgul oldı. Üçüncü hicâb minnetdür. Ol makam-ı şerîfde dâhı on biñ yıl سبْحان من هو دائم لا يفنى tesbîhine meşgul oldı. Dördüncü hicâb rahmetdür. Ol makam-ı mağfiret- encâmde dâhı tokuz biñ yıl سبْحان رفيع الأعالى tesbîhinde dâim ü kaim oldı. Beşinci hicâb saâdetdür. Anda dâhı sekiz biñ yıl سبْحان من هو قائم tesbîhiyle ibâdet eyledi. Altıncı hicâb kerâmetdür. Anda dâhı yedi biñ yıl سبْحان من هو غني لا يفتقر (K5a) tesbîhine müdâvemet eyledi. Yedinci hicâb menziletür. Anda dâhı altı biñ yıl سبْحان خالق النور tesbîhine meşgul oldı. Sekizinci hicâb hidâyetdür. Anda dâhı beş biñ yıl سبْحان من لا يزال ولا يزل tesbîhine meşgûl oldı. Tokuzuncu hicâb nübüvvedür. Anda dâhı ol hazretin rûh-ı pâkî dört biñ yıl durup سبْحان من تعزز بالقدرة والبقاء tesbîhi şerîfine iştigâl gösterdi. Onuncu hicâb rif'atdur. Anda dâhı üç biñ yıl سبْحان بذي العرش عما يصفون turup سبْحان من هو غني لا يفتقر (K5b) tesbîhine müdâvemet eyledi. On birinci hicâb nûrdur. Anda dâhı iki⁶⁶ biñ yıl سبْحان ذي الملك والملوك turup سبْحان من هو غني لا يفتقر (K5b) tesbîhine müdâvemet eyledi. On ikinci hicâb şifâdur. Anda dâhı biñ yıl سبْحان ربِّي العظيم tesbîhine meşgul olduktan soñra hazret-i Hakk ol resûl-i mutlak hazretleriniñ rûh-ı şerîflerine fermân eyledi ki girü kendü azame-i kibriyâsı mâ-beyninde ibâdet ü tâât eyleye. Pes resûl-i sâhibu'l-usûl aleyhi's-selatu ves-selâmıñ rûh-ı tayyibesi makam-ı şükürde namâzı kıyâm idüp yedi biñ yıl rek'at-i evvelde ayak üzre durup yedi biñ yıl kezâlik rükû'da ve yedi biñ yıl mübârek başıñ secdeden kaldırmayup rek'at-i sâni'de dâhı rükû' u sücûdünde ve kıyâm u kuûdunda yedişer biñ yıl turup hazret-i seyyidü'l-en'âm aleyhi's-selâti ves-selâm iki reka't namazı kırk tokuz biñ yılda tamâm eyledi. Bundan soñra hazret-i Hakk cellî ve alâ ervâh-ı enbiyâ ve mürselîn aleyhi's-selâmı(K6a) ve cemi' melâike-i kirâmı rûh-ı Muhammed aleyhi's-selâma mutî' ü râm ve envâ-i tezellül birle hizmetinde hüsn-i tâm kıyâm etmeye fermân idüp cemi'-i mahlûkata merhametlü şefkatlü olmagıçün rûh-ı habîbine merhamet ü rahmet lâyıık ve erzânî eyledi. Bu ma'nâya delil-i metîn سبْحان من هو غني لا يفتقر (K5b) ayet-i kerimesi vâki' olmuşdur ve envâ-i ahlâk-ı kerîme ve esnâfi sıfat-ı cesîme ile müzeyyen ü müretteb eyledi. Bu müddeâyâ bürhân-i kadîm سبْحان من هو غني لا يفتقر (K5b) nass-ı şerîfi vârid olmuşdur. Çün hazret-i resûlullah sallallahu aleyhi ve alâ alihi'l-mukarrabîn ledeyh hazretleriniñ nûr-ı tayyibe ve rûh-ı âliyyeleri bu deñlü

⁶⁶ iki: üç T

⁶⁷ Enbiyâ sûresi 107. âyet.

makamât-ı celiyye kat° idüp ol nûr-ı tâb-nâk sâhib-i Levlak olmaya lâîk ve müstehâk oldu. Hazret-i sultân-ı müteâl celle ani'ş-şebîhi ve'l-misâl diledi kim (K6b) ol sadr-i bedr-i harâmî ve habîb-i âlem-i himemi fâtîh-i kâ'inât ve mebd°-i mevcûdât eyleyüp (T3b) ol hazret-i risâletiñ nûrından cemi°-i kâ'inât ve âmme-i mevcûdâtı halk eyleye. Pes Hakk sübhânehu ve teâlâ celle celâle nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâmdan ibtidâ bir cevher-i mücellâ halk eyledi. Ol cevher-i mübârekeye bir kerre nazar-ı heybet ile nazar eyleyicek Hakk celle ve alânîñ nazarı heybetinden ol cevher-i pâk iki şakk olup yarıldı. Şakk-i evveline yine⁶⁹ nazarı heybet ile nazar eyleyicek Hakk teâlânîñ heybet ü dehşetinden ditreyüp su olub eridi. Tâ kıyâmete dek cereyân ve akup revân olmakdadur. Yine ol cevheriñ şakk-ı sânisine nazar-ı merhamet ile nazar eyleyicek hazret-i Hakk ol cevheriñ şakkından on şey halk eyledi evvel arşı ikinci kürsî üçüncü kalemi dördüncü levhi beşinci cenneti altıncı şemsi yedinci kameri sekizinci kevâkibi tokuzuncu hûrîleri onuncu melekleri yarattı. Çün hazret-i rabbü'l-izzet kalemi levh-i mahfûzı halk eyledi. Kaleme dâhı nazar-ı heybet ile nazar itdüğü gibi Hak teâlânîñ heybetinden kalem iki şakk olup emr-i ilâhîye imtisâl göstericek. Hak teâlâ kaleme emr eyledi ki Yâ kalem ibtidâ° benim nâm-ı şerîfim ile habibim [ve] resûlumuñ ism-i lâîfin lâ ilahe illallah Muhammedün resul[ullah] nam-ı kelimesi üzre yazup tastîr ile [ve kıyamete] dek ne olur ve ne olıcaktır cümle [olıcak ahvâli] tahrîr eyle diyü fermân eylediği gibi [kalem secdeye] varup biñ yıl tamâm secdede ağıladı. Biñ yıldan soñra başın kaldıru[p eytdi İlâhî seniñ ism-i âzamin ve nâm-ı ekremini bildim lâkin seniñ ism-i şerîfine mukarin olan Muhammed ismi kangı abd-i şekürün ve bende-i mağfurun ismidür diyecek.]⁷⁰ Hakk celle ve alâ dergâhından nidâ geldi kim Yâ kalem izzeti ve celâli ve mecdî ve cemâli لولا محمد لما خلقت عرشاً ولا كرسياً ولا سماء ولا أرضاً ولاجنة ولا ناراً ya°nî yâ kalem izzet ü celâlim ve mecd ü cemâlim hakkıçün Muhammed'i halk eylemesem arşı vü kürsî ve yerleri vü gökleri ve cennet ü cehennemi yaratmazdum cümle varlığım anıñ âb-ı rûy-ı hürmetine ve izzetine yaratmışımdur diyü buyurdu.

Nazm

Dahı oldum yoğidi gülşen-i âlemden [eser]

Bağ-ı vuslat güli idi açılıp ol gül[-i ter]

⁶⁸ Kalem sûresi 4. âyet.

⁶⁹ yine: - T

⁷⁰ + T

[Bülbül-i gül]şen-i kudsî ezelfdür süheni

Lâ-mekân bâğının oldur gül-i nâzik bedeni

[Olmayaydı] ol eger olmazdı kevn ü mekân

[Yir] vü gök arşla kürsî [ü] kalem u levh [ü zamân]

[Nesr

Andan soñra Hakk celle ve alâ ol nûr-ı Muhammedî'den halk itdiği cevherin bakıyyesinden dört budaklu bir ağacı yaradıp ol ağacın ismin⁷¹ (K8a) şecer-i yakın diyü âd virdi. Andan ol sultân-ı âlem (T4a) gevher-i tâc-ı benî Âdem hazret-i resûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellemîn rûh-ı tayyibelerin ahsen sûret üzre tasvîr idüp emr eyledi ki ol şecer-i yakiniñ budaklarında karâr idüp hazret-i melikü'l-gaffâr dergâhına tesbîh-i bisyâr eyleye. *Behçetü't-Tevârih*'de ba'zı kütüb-i mu'teberde mezkûr u mestûrdur ki hazret-i Hakk celle ve alâ rûh-ı Muhammedî aleyhi's-selâm bir zîbâ nûrânî tâvus şeklinde halk idüp ol ağacın dallarında ve budaklarında yedi biñ yıl tamâm tesbîh ve tehlîl idüp karâr eyledi. Andan ol şecer-i yakiniñ mukabelesinde bir mücellâ âyine halk idüp ismin mir'âtü'l-hayat ile mevsûm eyledi ve ol melek-i kuddûs-tâvusa emr eyledi ki ol mücellâ âyîneye nazar eyleye kaçan kim rûh-ı Muhammed alehi's-salatu ves-selâm kendünüñ (K8b) ahsen-i sûret-i zîbâsın ve şekl ü hey'et-i bî-hem-tâsın ol âyîne müşâhede eyledi. Gâyet hicâbından şükrân-ı ni'met için beş kere secde eyledi. Ol beş secde beş vakit namaz üzre kendüye ve ümmetine farz oldu. Andan soñra ol sultân-ı celîl nûrdan bir kandîl halk idüp arş-ı a'âlânın tahtında muallâk eylediki rûh-ı Muhammed Mustafa salavâtullahi aleyh mâ-dâmetü's-semâ makarr-ı me'va eyleyüp tesbîh ü senâ eyleye. Pes ol kandîl-i nûrânî içinde rûh-ı resûl-i sahibu'l-usûl aleyhi's-salât-ı ves-selâm Hakk teâlâ hazretiniñ toksan tokuz esmâ-i hüsnâsına müdâvemet ve her ism-i şerîfe biñer yıl mülâzemet eyledi. Kaçankim rahmân ismine irişdi. Rûh-ı Muhammed aleyhi's-selâma hazret-i Hakk ve feyyâz-ı mutlak nazar-ı rahmetle⁷² nazar eyledi. Rûh-ı resûl-ı Hüdâ hazret-i cenâb-ı kibriyâdan hicâb idüp kemâl-i hicâbdan mübârek cemâli⁷³ arakrîz olup hazretiniñ mübarek (K9a) cemâl-i cemîllerinden zuhûr eyliyen her katresinden birer peygamberiñ rûh-ı tayyibelerin halk eyledi ve mübârek sînesi arakından ervâh-ı

⁷¹ + T

⁷² rahmetle: merhametle T

⁷³ Kayseri nüshasında bu kelime satır arasına yazılmıştır.

erbâb-ı îmânı ve ashâb-ı ehl-i İslâmı ve ervâh-ı sulehâ vü şühedâyı ve âmme-i ervâh-ı süedâyı halk eyledi ve mübârek arkası derinden beytül-maʿmuri ve kudsî şerîfî ve sâir-i mesâcidi yaratdı. Vaktâkim rûh-ı Muhammed Mustafa esmâ-i hüsnâdan Kakhâr ismine meşgul oldu. Hayret cemâl-i ezeli âni bir deryâ-yı bî-pâyâna kavs itdürdiğim akl u hûş-i perişân ve vâlihi ü hayrân idicek. Hazret-i cenâb-ı Rabb-i izzetiñ heybet ü satvetinden tekrar ol nûr-ı Kerdi-gâr derleyüp her katresi adedince ervâh-ı müʿmininî ve ervâh-ı küffâr-ı dûzah-karîni (T4b) halk itdikden soñra hazret-i cenâb-ı kibriyâ cemîʿ-i ervâh-ı enbiyâ ve şühedâ ve sâir-i ervâh-ı müʿminin ve eşkiyâya emr eyledi ki (K9b) dünyâya gelicek şekl ü heyʼetleri ile hikmet-i kâmile ve meşîyyet-i şâmile ü üze halk olup nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâma karşu turup irak ve yakın olunlar ol nûr-ı mübâreke nazar eyleye. Pes irâdet-i Hüdâ ile ervâhî ol tâvus-i nûrânî şeklinde olan nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâma nazar itdiler. Ol sultân-ı kevneyniñ mübârek başın gören ervâh âlem-i zâhirde saltanat u riâyset mertebesine lâıyk oldılar ve mübârek gözlerin müşâhede eyleyen *Kur'ân-ı Azîm*'iñ tilâvetine ve *Furkan-ı Kerîm*'iñ kırâatına mâhir ü kadir oldılar ve cemâl-i cemîllerin görenler onlar evsâf-ı azîme ve eltâf-ı cesîme ile mahbûb-i nass ve mergub-i hâvas oldılar ve mübârek parmakların görenler kâtib ü kâmil ve envâʿ-i hutûtuñ tahrîrine mâlik oldılar. Çünkü ervâh-ı enbiyâ vü evliyâ ve ervâh-ı şühedâ vü süedâ emr-i Hüdâ ve irâdet-i kibriyâ ile zuhûr eyledi. Hakk celle ve alâ cemîʿ-i ervâha emreylediki rûh-ı Muhammed Mustafa salavâtullah aleyh (K10a) Fi'l-sub-ı ve'l-mesânîñ çevreyânında durup karâr eyleyeler. Ervâh dahı dört saff oldılar. Saff-ı evvelde ervâh-ı enbiyâ saff-ı sâinde ervâh-ı evliyâ ve şühedâ ve saff-ı sâlisde ervâh-ı müʿminin ve zühhâd ve saff-ı râbiʿde ervâh-ı küffâr ve Yehûdâ ve nasarâ-i bed-nihâd ve rûh-ı şerîf-i hazret-i server-i enbiyâ aleyhi's-selâmı çepçevre alup ilâ-mâşâ'llah ayag üze durup karâr eylediler. El-hasılı'l-keâm Âdem aleyhi's-selâm menşec-i miftâh-ı ebdân olduğı gibi rûh-ı Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem şecere-i kâ'inât ve zâik-i meknûnât olup Ebû'l-ervâh olduğı mezkûr olan âsâr-ı beyyinât⁷⁴ cümle kendü muʿcizât-ı saâdet âyâtı idüğü akil ü kâmil olanlara rûşen ü mübeyyendir. Pes bu kadar nûr-ı zât ve mebd-i mevcûdât iken vücûd-i şerîfleri hâtemü'l-enbiyâ olduğı huzûr-i hazret-i rabbü'l- izzetiñ nice (K10b) hikmet ü azametini delâlet ü işâretdür. Bu abd-i bî-mikdâr tatvîl-i kelâm olmasun içün ihtisâr üze tahrîr u işʼâr eyledim. Ol menba-i sehâ mazhar-ı lâ-fetâ. Esedullah'ül-gâlib hazret-i İmâm-ı Âlî ibn Ebû Tâlib keremallahu

⁷⁴ beyyinât: yeniyyat K

vechehu ve râdıyallahu teâlâ⁷⁵ ʿanhu rivâyet ü hikâyet eyler. Hak celle ve alâ yerleri ve yeryüzinde olan acâib tagları halk idüp ʿünkü karâr dutdı. Yerler dahı Hakk Teâlâ (T5a) hazretlerine secde idüp ağladı ve eytdi İlâhî seyyidî ve Mevlâî şimdi cemîʿ ehl-i âsmân benim üzerime rüchân getürdüler ki arş u kürsî ve şems ü kâmer ve mevcûdât-ı güzîn ve levh ü kalem ve melâike-i mukarrebîn bizdedür ve vahy-i Rabbânî bizden nâzil olur diyü mesrûr olup fahr iderler. Baña dahı bu deñlü niʿmetler virdiñ ve beni envâʿ-i nebâtât ve eşcâr-ı lâtîfeden⁷⁶ ve esmâr-ı muhtelifi ile müzeyyen idüp üzerimde kevser-mânend ırmaklar (K11a) ve âb-ı revânlar akıtduñ bu kadar niʿmet-i bî-illetini kimiñ içün halk itdiñ şimdi benim üzerimde ibâdet ve cenâb-ı hazretiñe tâât eyler. Kimsenem yokdur diyü mahzûn u melûl olıcak hazret-i cenâb-ı kibriyâdan bir nidâ geldi kim Ya zemîn sâkin ol saña müştulug olsun kim senden bir eşref-i mahlûkat halk eyleyem ki anlardan nice enbiyâ vü evliyâ zuhûra gelüp seniñ üzerinde ibâdet eyleyeler. Husûsâ kim habîbim Muhammed Mustafa aleyhi's-selâmı vücûda getürüp hâtemü'l-enbiyâ idiserem. Seni anıñ hâk-i pâ-yi şerîfi ile müşerref kılısaram ve anıñ ümmeti şarkan ve garben toptolu olup seniñ üzerinde mesâcid vü cevamiʿ ve medâris vü savamî binâ idüp seni anlar ile müzeyyen itsem gerekdür diyü cenâb-ı vehhâb kıbelinden işbu hitâb-ı müstetâb yiryüzine irişecek ol dem zemîn kendüyi emîn bilüp ol rahmeten li'l-âlemîniñ kudûm-i saâdet-rüsûmları şerîfinden safâ vü dergâh-ı Hüdâ'ya hamd ü senâ eyleyüp sâkin (K11b) olduktan soñra hazret-i Hâlik kevn ü mekân ve râzık-i ins ü cânn zemîn ü âsmânı halk itdüğü zemân nâr-ı semûmdan cânn ibn-i cânn kavmini yarattı. Bunları âteşden ve âteş içinde rûhların halk idüp bunlara ibâdet ü tâât emr eylicecek cânn kavmi isyân idüp zulmle dünyâyı virân eyledüler. Hak celle ve alâ cânn kavmine sekiz yüz peygamber gönderürdi kim bunları câdde-i hakka daʿvet idüb eyledikleri maâsîden tevbe vü inâbet eyleyeler. Pes cümle-i peygamberlerin nâ-hak yire katl idüp ol kavm-i bed-nihâd dünyâyı fîtni vü fesâda virdikleri ecilden Hakk celle ve alâ kavm-i cânnı helâk u bî-nişân idüp bu cihânı vîrân koyup kavm-i cânn ibn-i cânnıñ bakıyyesi taglarda ve cezîrelerde tagılup perâşân olcaktır. Recîm-i leîmiñ ol zemân adı Hâris idi. Cânn-ı ibn-i cânn kavminiñ âbid ü zâhidlerinden olup (K12a) ibâdet ü tâât ile evvelki göği vasıl husûsen sûret-i⁷⁷ melekîyyet ile ferîştehler bölüğüne dâhil olmuşdı. ʿünkü hazret-i Hakk kavm-i cânn ibn-i cânn-ı helâk ve anlarıñ şerrinden yeryüzini pâk eyledi. (T5b) Melekler askerini yeryüzine indirüp iskân virdi. Zemîni ânlar ile âbâdân itdürüp evtân

⁷⁵ râdıyallahu Teâlâ: - T

⁷⁶ -den: - T

⁷⁷ sûret-i: + T

itdirdi ve melâike gürûhuna Azâzîl'i hâkim idüp yeryüziniñ beyliğin aña viridi. Ol vakt Azâzîl'i ehl-i zelâlet hazret-i Rabbü'l-izzete ibâdet ü tââtın şol mertebe eylemişdi ki gâh cennet-i alâda rıdvânla ayş ü işret ve gâh yeryüzinde riyâset ü hükümet gâh gökyüzinde ubûdiyyet eylerdi. Hakk sübhânehu ve teâlâ Azâzîl-i leîmi bu kadar ta'zîm ü tekrîm ile evvelki göğe çıkarup biñ⁷⁸ yıl temâm melâike-i kirâm ile ibâdet-i tâmm itdikden soñra biñ yıl dahı ikinci gökde ibâdet eyledi. (K12b) [tâ yedinci göğe]⁷⁹ varınca her gökde biñ yıl ibâdet-i hâlise ile tâât idüp melekleriñ reîsi ve ferîştehleriñ enîsi iken gönîlüne ʿucb u riyâset ve şevket ü azamet getürüp bu kadar ibâdet ü tââtına mağrûr u mesrûr olup Hazret-i Hakk benden efdâl ü ekmel mahlûk halk edeydi⁸⁰ beni âlem-i süflâden âlem-i ulvîye çıkarup cemî'e-i melâike-i rahmandan beni eşref ü eşbeh kılmazdı diyü râh-ı isyânı sülûk eyledi ve ⁸¹وقل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا

İkinci Bâb

Ol resûl-i âl-i cenâb sallallahu aleyhi ve sellemiñ rûh-ı tayyibeleri ervâh-ı enbiyâ ve'l-esfiyâ aleyhi's-selâm ile âlem-i ervâhda vâki' olan da'vet-i münâsebetin ve ol sultân-ı⁸² âlişânıñ nûr-ı pür-sürûrları hürmetine hazret-i Hüdâ Âdem ve Havvâ'yı zuhûra getürüp kûh-ı Serendib'e vasıl u nâzil oluncaya dek izzet ü şevketlerin ve vâkı olan (K13a) izzetlerin ve devletlerin âle'l-icmâl bildirür.

Müverrihan-ı ahbâr-ı selef ve muarrihan-ı esrâr-ı aref kütüb-i sahîhada zikr ü beyân eylemişlerdür ki ol sani-i melikü'l-allâm çün nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâmdan arş u ferşî ve levh ü kalemi ve şems ü kameri ve cennet ü cehennemî halk eyledi. Pes diledi kim acâib kudretlerin ve garâib hikmetlerin âşikâr idüp bunca genc-i nihân olan mevcûdâtı izhâr eyleye ve nesl-i Âdem aleyhi's-selâmdan nice enbiyâ vü evliyâ getürüp bu cümleye pîşvâ hazret-i sultânü'l-asfiyaniñ nûr-tâb-nâkın hâtemü'l-enbiyâ eyleye. Hakk sübhânehu ve teâlâ Azrâil aleyhi's-selâma emr eyledi ki hazret-i Âdem'in mübârek toprağın Kâ'be-i muazzama yerinden ve sadrını kuds-i şerîfden ve mübârek bûdların Yemen'den ve incüğün arz-ı Hicâz'dan ve sağ elin maşrıktan ve sol elin magribden kabz u ahz eyleye. Hazret-i Azrâil aleyhi's-selâm Âdem-i safîniñ toprağın (K13b) fermân-ı Hüdâ-yı müteâl ile ahz u kabz itdikden soñra Hakk (T6a) teâlâ âcî ve

⁷⁸ Satır arasında ve başka kalemle yazılmış.

⁷⁹ Kayseri nüshasında iki kere yazılmış.

⁸⁰ Eyledi: eydedi K

⁸¹ İsrâ' sûresi 81. âyet. Bu âyet - T

⁸² sultân-ı: + T

tatlu su katup Âdem'in balçığın tahmîr eyledi ki ahlâk-ı insân ihtilâf üzre olup birbirlerine müşâbih olmaya. Hazret-i Hakk kendü kudret eli ile ol balçığı iki şakk idüb nısfın cennete ve nısf-ı âharın nâr-ı cehime bırakup birin uçmağa ve birin yanmak için yaratdım diyü buyurdu. Andan hazret-i⁸³ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemîñ mübârek cism-i lâtifin yaratmak için Cebrâil Aleyhi's-selâmı yetmiş biñ melâike-i mukarrebîn ile yeryüzine gönderüp hazret-i server-i enbiyâ Muhammed Mustafa'nıñ sallallahu aleyhi ve sellemîñ mübârek türâbıñ götürmeği emr eylicecek. Cebrâil aleyhi's-selâm yetmiş biñ melâike-i kirâm ile rûy-i zemîne nâzil olup Medîne-i münevverde hâlâ hazret-i resûlullah sallallahu aleyh ve sellemîñ kabr-i şerîfleri olduğu yerden bir avuç hâk alup cennete götördiki selsebîl ve kevser katup cennetleri (K14a) seyrân itdüre. Çün Cebrâil aleyhi's-selâm hazret-i melikü'l-allâm fermânı ile türâb-ı resûl-i cennete götürüp selsebil ve kevser katup cennetin⁸⁴ cemî-i enhârına baturup ol türâb-ı pâki beyâz incü gibi münevver ü tâb-nâk itdükden soñra Cebrâil-i emîn ol rahmeten li'l-âleminiñ mübârek toprağın alup cümle yerleri ve gökleri gezdürüp tayerân u seyerân itdürdüğüm cemî-i melekler hazret-i resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemîñ mübârek toprağın görüp ikrâr u itirâf eyleyeler. Zîrâ henüz hazret-i⁸⁵ habîb-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellem dünyâya gelmed[i]n vücûd-i şerîfleri tasvîr olmad[i]n yerde ve gökde ne kadar melekler var ise hazret-i server-i kâ'inât aleyh-i efdâl ü tahiyyâtıñ geleceğın bi-emri'llah-i teâlâ bilürlerdi ve birbirlerine geleceğinden haber virürlerdi.

Li-mü'ellifihi

Gör ne sultândur resûl-i kibriyâ

Kân-ı irfândur güzîn-i enbiyâ

Halk olunmazd[a]n mukaddem ins ü cânn

Olmuş idi şâh-ı evc-i lâ-mekân

(K14b)

Nûr-ı bahir-i sâtı'ü'l-bürhân idi

Lûtf-ı zâhir-i menba^c-ı vicdân idi

⁸³ hazret-i: + T

⁸⁴ cennetin: - T

⁸⁵ Hazret-i: + T

Mazhar idi küntü kenzen sırrına

Vâkıf ol gör kendü kimdir sırrı ne

Nesr

Hazret-i Hakk ol resûl-i mutlakıñ mübârek türâbıñ⁸⁶ Âdem aleyhi's-selâmıñ türâbına katup ol melek-i fettâh kırk sabâh yed-i kudreti ve ilm ü hikmeti ile yoğurup tahmîr eyledi. Hazret-i resûl-i sahib-i usûl⁸⁷ aleyhi's-selâmıñ mübârek⁸⁸ balcığını Âdem-i safîniñ balcığına karışdurup mahlût olıcak. Âdem aleyhi's-selâmıñ balcığı nûr-ı Muhammedî ile gâyet münevver ve güneşden enver oldu. Pes Hakk sübhânehu ve teâlâ şekl-i Âdem'i kemâl-i hikmeti ve esnâf-ı kudreti ile tasvîr itdikden sonra (T6b) Tâîf ile Mekke-i mükerreremeniñ arasında kırk yıl makam-ı ubûdiyyetde oturup kıyâm itdirdi.

El-hâsılı' l- kelâm ervâh-ı havâss u avâm rûh-ı Muhammed aleyhi's-selâmıñ çevresinde dururken rûh-ı Muhammed Mustafa salavatullahi aleyhi ve selâmuhu ervâh-ı (K15a) havâss u avâmı vahy-ı sırrı ile Hak teâlânıñ ve Hüdâ'nın ve kendüniñ risâletine ikrâr etmek için da'vet eyledi. Ervâh-ı beşer dâhı üç bölük olup biri âmm ve biri hâss ve biri ahass oldılar. Âmm olanlar dünyâyı muhabbet eyledi ve hâss olanlar cenneti sevdiler ve hâsslar hâsı olanlar ol âlî hazrete ya'ânî cenâb-ı izzete meveddet eylediler. Ulemâ-yi ehl-i tahkîkden mervîdür ki vahy-i rûh⁸⁹ üç kısımdır. Biri vahy-i zâhir ve biri vahy-i bâtın üçüncü vahy-i sırrdır. Şol ervâha ki hazret-i Hakk'ın inâyeti oldu. Anlar ol mahâlde mühtedî olup hidâyet buldılar ve mezkûr olan makam makam-ı ervâhdır. Bu makâmda ol rahmeten li'l-âlemin الطين و الماء و كنت نبيا و آدم بين⁹⁰ hadîs-i güzînin buyurmuşdur. Ya'ânî ben peygamber idim. Henüz Âdem aleyhi's-selâm su ile balçık mâbeyninde iken ya'ânî Âdem-i safî aleyhi's-selâmıñ nâm u nişânı yoğ iken ben peygamber idim diyü buyurmuşdur.

(K15b) Hakk sübhanehu ve teâlâ Âdem peygamber⁹¹ aleyhi's-selâmı ahsen-i takvîm üzre halk idüp çünkü Tâîf ile Mekke-i mükerreme mâbeyninde kodı. Melekler gelüp Âdem'i ziyâret eyleyüp eytdiler ey bizim Rabbimiz yarattıgün şol kimseyi kim

⁸⁶ türâbıñ: toprağın T

⁸⁷ -un: + T

⁸⁸ mübârek: + T

⁸⁹ vahy-i rûh: + T

⁹⁰ Kudsi hadis.

⁹¹ peygamber: - T

yeryüzinde kânlar döküp nice fesâdlar⁹² eyleyiserlerdür. Hakk celle ve alâ meleklerle hitâb-ı müstetâb eyledi ki benim ilm-i şerîfime siziñ aklınız yetişmez ve benim kemâl-i hikmetime siziñ idrâkınız irişmez. Benim halk itdiğim mahlûkum cümlesi kemâl-i hikmetimi ve envâc-ı kudretim ezhâr eylemek içündür

Nazm

İşime hâkim benim yokdur nizâc

İlmime hiç kimse itmez ıtlâc

Nesr

diyü hitâb u cevâb varid olıcak. Cümle melekler Hak teâlânıñ celâlî havfından⁹³ arşı kuşâdup yedi kerre tavâf eylediler. Yedi kerre tavâf-ı Kâbe onlardan sünnet olmuşdur. İblîs aleyhi'l-lânet Âdem'iñ kalıb-ı pâkına rast gelüp gördüğim Âdem'iñ kalıb-ı şerîfi turur. Kendü kendüne eytdi tahkik bu bir şey için halk olunmuşdur diyü efkâr-ı fâsideye düşüb (K16a) hazret-i Âdem'iñ kalıb-ı pâkını ayag ile debdi. Bilmedi kim u'cûbe-i esrâr olup andan bunca biñ enbiyâ ve evliyâ hususâ hazret-i Muhammed Mustafa gelecektir. Pes eli ile darb eyledi. Gördi kim bir mücevvef nesnedir. (T7a) Ağzından girip aşağısından çıkdı. Ashâb u ahhâbına eytdi bu bir mücevvef nesnedir sâbit ü mâlik olmaz lâkin hazret-i Hüdâ azze ve celle bunu cümlemizden efdâl iderse nice idersiz didi. Azâzî'liñ sözünü istimâc eyleyen ferîştehleriñ cümlesi eytdiler ki biz rabbimize mutîc ve hükmüne râmız. İblîs-i pür-telbîs kündü kendüye eytdi eger hazret-i Hakk bunu benden efdâl iderse ben Rabbime âsî olup bunu helâk iderin⁹⁴ diyü mel'ûn gâyet hased eyledi. Hakk sübhânehu ve teâlâ Âdem'e nefh-i rûh eylemek dileyüp rûha emr eyledi ki yâ rûh zôr u zahmetle gir yine envâc mihnet ü usretle çık pes ol dem rûh-ı hazret-i Âdem'iñ dimâğına girüp aksırdı. İki yüz yıl (K16b) devr eyleyüp cism-i Âdem'e girmedi. Tekrâr rûha emr-i perverd-gâr irişdi kim cism-i Âdem'e girip dâhil ola. İbtidâ rûh-ı Âdem'iñ gözlerine ve ağzına ve lisânına girüp dâhil oldı. Ulemâ-yi izâm u fukahâ-i kirâm ittifak eylemişlerdür ki ibtidâ rûh-ı Âdem'iñ gözlerine inmekden murâd oldur ki, tâ kim Âdem ibtidâ kendü vücûd-i pür-cûdin göre altunmıdur ve-yâhûd gümüşmidür ve-yâhûd cevâhirmidür ne şeydir. Soñra devlet ü izzete irişicek azmayup Hakk teâlâ hazretlerine

⁹² fesâdlar: kısâd K

⁹³ havfından:havfetden K

⁹⁴ iderin: iderim T

şükürin edâ eyleye. Zîrâ Âdem aleyhi's-selâm cülûs u kıyâm itdikde henüz mübârek ayakları toprak idi. Çün Âdem aleyhi's-selâm kendü vücûdın gördikim toprak imiş. Şükr eyleyüp El-hamdü'lillâh didi. Hazret-i Âdem aleyhi-s-selâmın şükr ü hamdından Hakk teâlâ bir livâ° muallâ yaradup âdını liv°aü'l- hamd kodı andan soñra Âdem'in cismine cân u et ve süñük ü kan münteşir olup (K17a) Hakk sübhanehu ve teâlâ celle celâlehu Âdem'i akl u idrâk ve nûr-ı îmânla tâb-nâk idüp ⁹⁵ وقد كرمنا بني آدم âyet-i pür-beşâret-i mû°cibince envâ°-i⁹⁶ tekrîmât Yezdân-ı ve esnâf-ı teşrifât-ı sübhâni ile mükerrerem ü müşerref itdüğinden mâ-adâ hazret-i cenâb-ı kibriyâ Âdem-i safî cemî° esmâsın ve ilmin bildirdi. Nitekim *Kur'ân-ı Azîm*'de beyân buyrulmuştur. ⁹⁷ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ve dahı cennet hullelerinden zîbâ hulleler ve mübârek başına tâc-ı mücevher giydürüp nûr-ı Muhammed alehi's-selâmı hazret-i Âdem'in alnında emânet vaz° eyledi. Ol mübârek nûr vech-i Âdem'den şol kadar zuhûr eylemiş idi ki meleklerin gözleri kamaşup nûr-ı Muhammedî'den vech-i Âdem aleyhi's-selâma nazar itmeğe tâkat u kudret getirimezlerdi. (T7b) Bundan soñra Hakk sübhanehu ve teâlâ meleklerle nidâ eyledi kim cemî° melâik ve ehl-i semavât cem° olup Âdem aleyhi's-selâm (K17b) hitâbet eyleye ve dahı Hakk teâlânın ilmin ve esmâsın bunlara ta°lîm eyleye. Pes semâvât ehl-i ânda cem° olup yirmi biñ saff tamâm melâike-i kirâm Âdem aleyhi's-selâmın kelâm-ı nasîhat encâmın istimâ° etmek içün turup kıyâm eylediler. Hazret-i Âdem aleyhi's-selâm yedi ayaklu kerâmet minberi kurulup ve yeşil sündüs libâs ile melbûs idüp mübârek başına cennetden bir murassa° tâc giydürüp zülf-i mübâreklerin yâkut ve elmâs ile müzeyyen ü müretteb eyledi. Vaktâkim Âdem aleyhi's-selâm minbere çıkup sağ ve sol melekler safflarına i°zâz u ikrâm ile selâm virdi. Melekler dahı tevkir ü ihtirâm ile Âdem aleyhi's-selâmın⁹⁸ selâmın alup herbiri hüsnine karşı nazar idüp vâlih ü hayrân kaldılar. Âdem aleyhi's-selâm minbere çıkup lâtif âvâz ile hutbe-i âgaz idüp Hakk celle ve âlî hazretlerinin cemî°-i esmâsın ve ilmin evvelin ve âhirin gürûh-i melâike-i mukarrebîn⁹⁹ rabbü'l-âlemine takrir (K18a) eyledi. Hakk sübhâne ve teâla celle zikrehu meleklerle hitâb-ı müstetâb kılup buyurdu ki yâ meleklerim ben kemâl-i hikmetim ile Âdem'i halk itdüğim zamân yeryüzinde kân döküp fesâd u ziyân idici insân olıcakdur dimişdiñiz.

⁹⁵ İsrâ' sûresi 70. âyet.

⁹⁶ envâ°: etvâ° K

⁹⁷ Bakara sûresi 31. âyet.

⁹⁸ Âdem aleyhi's-selâmın: - T

⁹⁹ mukarrebîn: + T

Benim kemâl-i sun¹⁰⁰-u hikmetim müşâhede eylediñüz mi. Melekler dahı arz-ı tezellül ile eytiler ki yâ Rabb sen münezzeh pâdişâhsın biz bu cevâbdan rücû° eyledik bizim ilmimiz yok seniñ lûtf ü ihsânıñ çok bize her ne ta°lîm itdünse ancak anı bilürüz. Cemî° âlemleriñ ilmin bilen sensin diyü hezâr istiğfâr ile Âdem'iñ faziletlerine ikrâr eylediler. Nitekim *Kur'ân-ı Azîmü'l-ûnvân* bu hususda nâtık u şâhid-i sâdıkdur قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹⁰¹ ol mahallde Hakk sübhâne ve teâlâ meleklerle emr eylediki Âdem'e secde eyleyeler. Cümle melekler secde eylediler. İllâ bir bölük melekler secde eylemedikleri sebebden Hakk teâlâ cehennemden bir âteş (K18b) gönderüp bunları yakup helâk eyledi. Tekrâr ol dem hazret-i cebbâr-ı âlem Âdem-i safîye secde emr eyledi. Cümle melekler secde eyledi. İllâ İblîs secde eylemedi. Nitekim hazret-i melikü'l-mübîn ol rahmeten li'l-âlemin hazretlerine *Kur'ân-ı Azîm'inde* ve *Furkan-ı Kerîm'inde* beyân buyurmuşdur.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ¹⁰² çün İblîs-i pür-telbîs Hakk teâlâ hazretlerine âsî olup emr-i ilâhiye imtisâl eylemedi. Hazret-i rabbü'l-izzet İblîs'e hitâb u itâb buyurdu kim (T8a) yâ İblîs niçün emrüm üzere Âdem'e secde eylemedin. Ol lâîn-i cehennem mekîn eytdi yâ Rabb beni sen nârdan halk eylediñ Âdem'i balçıkdan yaratduñ âteşde hod nûr oldığı mestûr değil meşhûrdur. Nûr balçıkdan evla ve ben-i Âdem'den âla vü ahrayam diyü cevâb-ı nâ-sevâb eyliecek. Hakk teâlâ tavk-ı (K19a) lâînini boynuna geçürüp dergâh-ı kibriyâsından merdûd ve cennetlerinden matrud eyledi. Âdem aleyhi's-selâm hazret-i melekü'l-allâmıñ esmâ ü sıfâtın ve envâ°-ı ulûm u hikmetin meleklerle çün bî't-tamâm tekrîr ü i°lâm eyledi. Ta°zîm ü tekrîm ile minberden indüğü dem Cebrâil aleyhi's-selâm cennetden bir salkım beyâz üzüm getirüp Âdem-i safîye virdi kim iftâr idüp şükrin beyân eyleye. Âdem-i safî ol parmaklarının araları üzümü iftâr itdikden soñra şükr idüp El-hamdü'lillâh¹⁰³ didüğü gibi hitâb-ı sübhânî ve cevâb-ı rahmânî vârid oldı ki yâ Âdem seni hamd için evladını ibadet ü tâât için yaratdım diyü buyurdu ve bundan soñra hazret-i cenâb-ı izzet cennetden yâkut ve elmâsla müzeyyen bir murassa° ve mücevher taht Âdem-i safîye irsâl eylediki cemî° melekler omuzları üzerine getirüp arş u kürsî ve levh ü kalemi ve cennetleri seyrân itdüreler ve kendü acâib u garâib halk eylediği (K19b) senâ°-ı ü kudretlerin ve envâ°-ı hikmetlerin müşâhede eyleye. Melekleriñ cümlesi لِيَكُ سَمْعًا وَأَطْعَا

¹⁰⁰ sun°u: sun°um T

¹⁰¹ Bakara sûresi 32. âyet.

¹⁰² Bakara sûresi 34. âyet.

¹⁰³ Allah'a şükür için söylenen dua sözü.

¹⁰⁴ diyü ol yâkutdan tahiyyatı omuzları ile getirüp yüz yıl tamâm gökleri tavâf itdurdiler. Ahcâr-ı makbûle ve ahhâr-ı menkule ve âsâr-ı makbûleden mervîdür ki Hakk celle ve alâ hazret-i habîb-i ekrem ve resûl-i âl-i himem sallallahu aleyhi ve sellemiñ nûr-ı mübâreki izzetine Âdem-i safîye bir Burâk sîmâ ve bir zibâ at irsâl eylediki anıñ tenî misk-i âlâdan ve kanadları zümürüdden ve eyeri yâkutdan idi. Ol Burâk sîmâ ve sabâ-peymâ esb-i tîz-reftâra Âdem âleyhi's-selâm süvâr olup, licâmın Cebrâil tutup ve yemîn ü yesârında Mikâîl ve İsrâfîl nice biñ melâike-i mukarrabin ile delîl olup ta'zîm ü tekrîm ile cemî-i semâvâtıñ için ve taşrasın seyerân u tayerân itdirdiler ve dahı acâib ü garâib (T8b) Hakk teâlânıñ kudret ü hikmetlerin (K20a) Âdem'e temâşâ itdürüp müşâhede itdurdiler.

Nazm¹⁰⁵

Bunca izzetleri ki buldı ânda ol

Hep Muhammed hürmetine idi ol

Nesr

Ol eşref-i nâss ya'nî hazret-i Abbâs râdıyallahu °anhu rivâyet ider. Çün Âdem aleyhi's-selâm acâib ü garâib-i hazret-i Rabbü'l-izzetiñ kudretlerin ve senâ u hikmetlerin görüp temâşâ eyledi. Hakk teâlâ celle zikrehu Âdem'i cennete koyup cinânı aña mekân ve cennetiñ ni°metlerin firâvân idüp envâ-ı riâyet ü izzetin birle mesrûr u handân eyledi. Nitekim Hakk sübhânehu ve teâlâ celle azametehu *Kur'ân-ı Azîm*'inde beyân buyurmuşdur.

¹⁰⁶ وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ
Hazret-i Hakk celle ve alâ Âdem ve Havvâ'yı cennetde mekîn idüp huld ağacına yakın olmañ zîrâ baña isyân ve kendünize ziyân u hüsrân getirürsüz diyü fermân eyledi. Pes Âdem aleyhi's-selâm cennetde yalnız üns idinmeyüp vahşet eyledüğü ecilden Hakk (K20b) sübhane ve teâlâ Âdem-i safîye uyhu galibe itdürüp ve uyhuda iken sol eyegüsünden Havvâ râdıyallahu u anha hazretlerini halk eyledi. Zerre mikdârı Âdem aleyhi's-selâm¹⁰⁷ taab u âlâm görmedi.

¹⁰⁴ Bakara sûresi 285. âyet.

¹⁰⁵ nazm: li-müellifihi T

¹⁰⁶ Bakara sûresi 35. âyet.

¹⁰⁷ Âdem aleyhi's-selâm: Âdem sâfi aleyhi's-salat ve sellem T

Rivâyet olunur ki eger Âdem ol zamân zahmet ü meşakkat göreydi dünyâda hergiz insân nisvâna meyl ü muhabbet itmedi. Hakk celle ve alâ Havvâ râdıyallahu anhaya rûh virüp hulk hasan ile mümtâz eyledi. Şöyle ki hüsnine karşı nazar idenler vâlih ü hayrân ve aklı perîşân kalurdi. Pes hazret-i Havvâ'ya dahı hazret-i Hakk celle ve alâ cennetiñ lâtiflerinden¹⁰⁸ harîr hil'atlar ve başına tâc-ı mücevher giydürüp envâ-ı ni'metlerin i'tâ eyledüğinden mâ-âda bu sûret-i zîbâ ve şekl-i bîhemtâ ile cinânı seyr ü temâşâ iderken Âdem aleyhi's-selâm uyhudan uyanup başı ucunda Havvâ'yı gördi kim müstesnâ bir mahbûb-ı zîbâ ve bir nâzenîn garrâ oturur. Âdem-i safî salavatullah-i (K21a) alâ nebiyyena ve aleyhi şâd u handân olup hazret-i Havvâ'ya yapışmak ve muhabbet ü meveddet eylemek kasdın eylicecek. Melekler men' idüp eytiler yâ Âdem Havvâ'nıñ mehrini edâ itmeyince Havvâ'ya yapışmak içün ruhsat u rızâ yokdur. Âdem aleyhi's-selâm eytdi bunun mehri nedür. Melekler eytdi hazret-i sultânü'l-enbiyâ Muhammed Mustafa sallallahu ve sellemiñ rûh-ı tayyibelerine salâvât virmekdür didiler. Âdem-i safî meleklere eytdi Muhammed didiğîñiz ne makule kimsedür ve merâtib ü kadri ve derecât-ı sadri nedür diyü suâl eylicecek.

Nazm¹⁰⁹

Didiler senden ola Âdem-i zât

Gelürser sulbıñuzdan nice evlâd

Muhammed kim habîb-i Allah olısar

Seniñ nesl-i şerîfiñden geliser

Muhammeddür vücûduñdan bahâne

Ol olmâyıdı gelmezdiñ cihâne

Nesr

Hazret-i Rabbü'l-izzet Âdem ve Havvâ'yı çünki cennete koyup dâhil eyledi. Cennetiñ ni'metlerine anları vâsıl eyledi. İblîs-i pür-telbîs dergâh-ı vedûd (T9a) kıbelinden (K21b) merdûd olduğuna gice ve gündüz âh u figan eylerdi ve keñdü keñdüye ve tevâbi'ne eytdi ki çün ben Âdem'iñ sebebi ile dergâh-ı Hüdâ'dan merdûd oldum layık

¹⁰⁸ lâtiflerinden: lâtif libâslarından T

¹⁰⁹ nazm: li-müellifihi T

oldur ki ben dahı Âdem'e¹¹⁰ bir iş ideyim ki anlar dahı cennetden sürölüp âh u zâr ve bencelin feryâd-ı bisyâr eyleyeler. Fî'l-hâl ol bed-fi'âl bir pîr-i azîz kişi şekline girüp elinde asâsı ve boğâzında ridâsı beli hilâle vücûd-i nâ-pâki dale¹¹¹ dönüp cennet kapusına ağlayarak çıka geldi. Ol zamân cennetiñ kapucısı tâvus ve yılan ve adları Rıdvân idi. Hazret-i Abbâs râdıyallahu 'anhu rivâyet ider. Yılan cennetde dört ayaklu deve şeklinde idi ve tâvusun hüsni zîbâsı ve heykel-i garrâsı ol derecede idi ki kaçan kim tâvusı cinânda seyrân ve-yâhûd cevelân u tayerân eylese anıñ reng-i zîbâsından zuhûr eyleyen nûr bir âylık yoldan görünmeyüp pür-nûr olurdu. Vaktâkim İblîs-i (K22a) şerîr bir pîr şeklinde cennet kapusuna gelüp ağlayarak ve ellerin ditrederek tâvusa selâm viridi. Tâvus dahı anıñ hasb-i hâlinde ve seyl-i bukasından suâl eyledi. İblîs aleyhi'l-lânet eytdi yâ Rıdvân niçün feryâd u figan ve cigerim biryân itmeyem ki bu hüsni zîbâ ve heykel-i garrâ ile mevt acısın görüp şekli bî-hemtânuz fenâ bulıcaktır. Rıdvân eytdi mevt ne makule nesinedür biz anı bilmeziz. İblîs eytdi mevt cândur. Hemân ki bedenden çıkup tayerân eyleye bu kalıb-ı iftihârınız yire düşüp harâb ve makamımız zîr-i türâb olur didi. Pes rıdvân eytdi buna hiç çâre ve imkân ve bu derde dermân var mıdır. İblîs eytdi beli vardır cennetde bir ağac görmüşem ol mevte ilâc-ı mücerredür didi. Tâvus ol zamân yılanı varup bu sırr-ı ayan ve mevt didikleri maraz-ı şedîd cihânda nümâyân u pedîd olduğın beyan idicek.

(K22b) Bu âb-ı cinân olan rıdvân İblîs-i bed-gümâni cennete koymağa rızâ vu ruhsat viridi. Lâkin ol bed- fi'âli ne tarîkle içeriye idhâl ideceğın fıkır ide. Pes İblîs-i bed-îmân¹¹² yılanı eytdi aç ağzını gireyim kimseniñ ilmi lâ-hık olmadın cennete girüp dermânıñ ideyim dicek. Şeytân yılânıñ ağzına girüp cennetiñ içerusine vâsıl eyledi. Dâhil oldukda gördi kim Âdem ve Havvâ bir şecer-i muallânıñ tahtında envâ-ı ni'met-i Hüdâ'ya mazhar olup ayş ü işret ve zevk ü sohbet iderler. [Âdem ve Havvâ'nıñ mukabelesinde geçüp ibâdet ü tâât ile ya'nî sûret-i salâhiyyet ile Âdem ve Havvâ'nıñ]¹¹³ hüsni hâlleri ve ahsen-i makalleri müşâheresinde aleyhi's-selâm cennetiñ ni'metlerin görüp eytdi âh bu makam-ı râhat- encâm ne zîbâ mekândur. (T9b)Eger müebbed kalaydı bunun hiç nâziri yoğıdı dicek. Şeytân-ı nâ-sezâ Âdem ve Havvâ'nıñ (K23a) kelâm-ı dürer-bârların istimâ itdikde gâyet şâdân u handân olup fî'l-hâl giryân u figana başladı.

¹¹⁰ Âdem'e: Âdem'e ve Havvâ'ya T

¹¹¹ dale: çengale T

¹¹² îmân: gümân T

¹¹³ []: - T

Âdem ve Havvâ¹¹⁴ İblîs-i leîmiñ feryâd u figanın istimâ° itdükleri gibi yâ pîr niçün ağlarsın diyü suâl eylediler. İblîs-i telbîs eytdi siziñ içün ağlayup cigerim dağlarım ki bu hüsn-i zîbâ ve şekl-i bî-hem-tânız efnâ bulup âkıbet vefât idersiniz. Ne olaydı bu mülk-i cinânda ebedi handân u şâdân kalaydunuz didi. Âdem ve Havvâ mevt haberin istimâ° eylicecek. Gâyet melûl u gamnâk oldılar. İblîs eytdi yâ Âdem dilersen cennetde muhalled ve ni°met-i Rabbü'l-izzetde müebbed kalasın. Hulled ağacından tenâvül eyle ki hayât-ı¹¹⁵ ebedî ve ömr-i sermedîye ilâc-ı mücerrebdür didi. Hazret-i Havvâ râdıyallahu anha Âdem-i safîye ibrâm u ikdâm eyledi ki hulled ağacından yiye ve hayât-ı ebediye ire. Âdem eytdi ben Rabbime isyân itmeme ve nehy (K23b) itdüği yola gitmem didi. Havvâ ol dem buğdây ağacınıñ bir kalemin kesüp yedi eytdi baña hışm-ı ilâhî irişmedi. Sen dahı üşenme beher-hâl bundan tenâvül idüp hayât-ı ebediyye sa°y eyle diyü ibrâm u ikdâm eyledi. Âdem aleyhi's-selâm bi'l-zarûret ve nâ-çâr buğday ağacından birin kesüp iftâr eyledi. Hemân dem a°zâsın dîtremek tutdı ve Cebrâil aleyhi's-selâm başından tâcın kapup ve Mîkâil libâsın çıkarup uryân u nâlân koyup gitti. Âdem aleyhi's-selâm ol dem Hakk celle ve alânıñ havfindan ve meleklerin hicâbından gûşe-be-gûşe kaçmağa başladı. Canib-i semâdan bir nidâ geldi kim yâ Âdem benden mi kaçarsın. Âdem eytdi yâ Rabb günâh işledim hicâbımdan kaçaram diyecek. Melekler Âdem'iñ isyânına taaccüb idüp eytiler ki

Li- müellifihi

Olurken böyle izzetler mükerrem

Revâmıdur ki âsî ola Âdem

(K24a)

Olurken hakka böyle ihtisâsı

Yine enfâs-ı isyândan ura dem

Nesr

Hazret-i hakk celle ve âla Âdem'e hitâb idüp eytdi yâ Âdem niçün benim emrüm sıyup huld ağacından yedin. Âdem eytdi baña Havvâ virdi. Hakk teâlâ Havvâ'ya niçün

¹¹⁴ Âdem ve Havvâ: Âdem ve Havvâ'nın önünde T

¹¹⁵ Bu kelime Kayseri nüshasında satır arasına yazılmıştır.

viridin diyü ‘itâb eyledi. Havvâ yılanı gösterdi. Yılan İblîs’i işaret eyledi. Hakk teâlâ Âdem ve Havvâ’yı cennetden çıkarup birin Serendib tagına ve birin Cidde’ye indirdi ve yılanın ayakların kırup kıyâmete dek yüzi ve karnı üzre sürinüp zôr u zahmet ve meşakket ile başın hurd ideler diyü takdîr eyledi ve tâvusun rengin tebdîl idüp ikisin dahı cennetden matrûd eyledi. İle’l-ân tâvus-ı cinân feryâd u figan etmekdedir. İblîs-i laine (T10a)dahı müdâm cennetlerin harâm idüp tavk-ı lâ’neti nasîb eyledi. Âdem ile dünyaya hübut iden üç nesnedir (K24b) biri yılan ve biri İblîs ve biri dahı tâvusdur. Çün Âdem aleyhi’s-selâm Serendib tagına nuzul ve ümmü’l-mü’mînîn Havvâ ceddemizi Cidde sevâhiline indirdi. Âdem hem-ân-dem feryâd u figana ve rûz ü şeb giryân u nâlâna başlayup eytdi İlâhî eşref-i mahlûkuñ hürmeti için cürm ü isyânımı bağışla. Hakk teâlâ eytdi yâ Âdem eşref-i mahlûkum kimdir eytdi hazret-i Muhammed Mustafa’dur. Hak teâlâ eytdi yâ Âdem neden bildin.

Li-mü’ellifihi

Didi cennetde gördim her bu adı

Yazılmış namınıla bile adı

Bâkup nâm-ı şerîfin arşa gördim

Yazılmış nâmını tâ ferşe gördim

Ânın nâmı meger levh-i kademde

Yazılmışdur cihân dahı ademde

Pes andan bildüm ol hayrû’l-beşerdür

Ki cümle kullarıñdan mu’teberdür

Nebîler ekremidür şâh-ı Levlâk

Eger olmasa ol olmazdı eflâk

Zihi izz ü zihî devlet zihî câh

Müesser eylemişdür aña Allah

Bizi dahı ilâhî kılma mahrûm

Anıñ yüzi suyuna eyler merhûm

Mevi°ze

Hadîs-i sahîhaden ve rivâyât-ı sarîhaden (K25a) bu haber-i âteş efrûz vârid olmuşdur ki Hakk Sübhânehu ve teâlâ Âdem ve Havvâ'yı cennetden çıkarup çünkü sahn-i dünyâyâ bıragup merdûd itdi. Cebrâîl ve Mîkâîl aleyhime's-selâm giryân u nâlân olup savt-ı alâ ile feryâd u fîgan itdiler. Hazret-i¹¹⁶Hakk Celle ve alâ dergâhından hitâb geldi kim yâ meleklerim niçün ağlarsız. Melekler eytiler yâ Rabb ulu dergâhına ma'îlûm u rûşen ve cenâb-ı hazretiñe mübeyyendür ki hazret-i Âdem eşref-i mahlûkatıñ iken ve Azâzîl bir mukerreb kuluñ iken bir¹¹⁷ günâh-ı sagaîr işledükleri için onları merdûd itdiñ seniñ gazabın ve hışmın¹¹⁸ havfindan ağlarsız didiler.

Li-mü°ellifihi

Buyurmuşdur bu kulu Hakk Teâlâ

Emîn olmañ benim kahrımdan aslâ

Bize haşiyet yeter cennetde Âdem

Takarrüb kesb idüp bulmuşiken câ

Ki bir gendüm yidüği için hataen

Anı bâğ-ı cinândan itdi inhâ

Celâlınden emîn olmağa bende

Gerekdür kandan ola râzî Mevlâ

(K25b)Nesr

El-hâsılı'l-keîâm Âdem aleyhi's-selâmıñ ta°zîm u ikrâmı ve tevkir ü ihtirâmı şol mertebe idi ki hazret-i Hakk celle ve alâ Âdem'iñ balçığın kendü yed-i kudretiyle yogurup feleklerde cemî° meleklerle secde itdirmüşken husûsen Azâzîl bu kadar biñ yıl yerde ve göklerde ibâdet ü tâât idüp cennetde melekleriñ reîsi olmuş iken hazret-i Hakk

¹¹⁶ hazret-i: + T

¹¹⁷ bir: birer T

¹¹⁸ hışmın: + haşmın T

celle ve alânîñ bir kez emr-i şerîflerin sıdkları içün dergâh-ı kibriyâsından onları merdûd [ve cennet-i alâsından matrûd]¹¹⁹ eyledi¹²⁰. Bu hâlet-i pür-ibret erbâb-ı gayret ve ashâb-ı basîret olanlara mahz-i nasîhat ve kemâl-i fasîhat değil midir.

Nazm¹²¹

(T10b) Niçün korkmaya Hakktan ehl-i îmân

Ki Hakktan korkmayan olmaz müselmân

Fasl¹²²

Üçüncü Bab

Nübüvvet Âdem aleyhi's-selâmdan hilâfet Şît'e gelince Âdem ve Havvâ'nın icmâl üzre (K26a) ahvâllerin beyân ve nûr-ı hazret-i sultân-ı rûsûl aslına varup vusûl bulunca kimiñ alnına varub müselsel ü muttasıl oldıgın beyân ve hazretiñ ceddi alâların Abdullah'dan tâ hazret-i Âdem aleyhi's-selâma varınca ayân ider.

Bu risâle-i cerîde ve bu makale-i pesendîdeniñ râvîsi şöyle nakl ider ki çün Hakk teâlâ celle ve alâ Âdem-i sâfîyi Serendib tagına ve Havvâ ceddemizi Cidde sevâhiline nüzûl itdirdi. Âdem-i sâfî salavatullah alâ nebiyyenâ ve aleyh feryâd u figana ve rûz ü şeb giryân u nâlâna başlayup eytdi *وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ* ¹²³ ya'nî ey bizim Rabbimiz biz nefsimize zulm itdük eger sen bize mağfîret itmeyüp merhamet itmicek olursañ biz hâsirinden olmamız mukarrerdür diyü iki yüz yıl ağladı. Şöyle kim Âdem-i sâfîniñ (K26b) sıyt u sadâsından ve gâyet-i bükâsından gökde olan melekler mütezaccir olup hazret-i cenâb-ı izzetine şikâyet eylediler ki yâ Rabbî Âdem'iñ bukasından ve feryâd u sedâsından hizmet ü tesbîhimizde ve cenâb-ı hazretiñe ubûdiyyetimizde taksîr ider olduk didiler. Zîrâ hazret-i Âdem-i sâfîniñ kamet-i şerîfleri beyânında ahbâr-ı sahîha ve âsâr-ı sârîha ile rivâyet olunur ki bir yerden bir yere sür'at-i akdâm ile ikdâm buyursalar üç günlük yolu bir adımda alurlardı aña göre mübârek kametleri âsmâna irişüp meleklerle üns tutardı. Pes Hakk sübhânehu ve teâlâ Âdem-i sâfîniñ mübârek kamet-i şerîflerin altmış arşın eyledi. Tâ kim vücûd-i şerîfleri rahat

¹¹⁹ [] - T

¹²⁰ eyledi: itti T

¹²¹ nazm: beyt T

¹²² Fasl: - T

¹²³ A' râf sûresi 23. âyet.

bulup melekler dahı mütaaccir olmayalar. Ulemâ-yi müfessirin ve fuzâlâ-yi muhakkıkîn rivâyet iderler ki Âdem aleyhi's-selâm üç yüz (K27a) yıl tamâm gök yüzine nazar itmeğe hicâb idüp dâimâ feryâd u figan eylerdi ve tövbe idüp hazret-i sultânü'l-enbiyâ Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellemi şeffî getürirdi. Hakk sübhâne ve teâlâ Âdem-i sâfîniñ âlnında olan nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâmıñ âb-ı rûyı izzetine günâhın bağışlayup cemîc meleklerle ve cennet hazînedârlarına emr eylediki Âdem aleyhi's-selâmı varup ziyâret ve üzerine cevâhir saçub ta'zîm ü izzet eyleyeler. Cebrâil aleyhi's-selâm emr-i Hüdâyı melikü'l-allâm ile cennetden harîr hulleler ve murassa° tâc-ı mücevher giydürüp evvelki mertebesinden ziyâde indu'llahu teâlâ izzet ü şevketleri güşâde olup tövbesin kabul eyledi. Nitekim Hakk sübhâne ve teâlâ *Kur'ân -ı Âzîm'ül-ünvân*'ın'ında buyurur ¹²⁴ فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (K27b) ve hazret-i Havvâ râdıyallahu anhayı dahı ol melik-i müteâl Mîkâil'i irsâl (T11a) eyledi ki haber-i mübeşşire idüp Âdem-i sâfî ile angarîb mülâkat nasîb olcağın bildüre. Hazret-i Mîkâil aleyhi's-selâm dahı işbu mevhibe-i Hüdâ'yı hazret-i Havvâ'ya bildürüp uryân u nâlân ve figan u giryân iken envâc-i cevâhir ile müzeyyen ü ârâste cennet hil'atların giydürüp şâdân u handân eyledi ve bundan soñra hazret-i halûk-i ins ü cânn Âdem-i sâfîye fermân eyledi ki yâ Âdem emrüm bunuñ üzerine taalluk eylemişdür ki seniñ bilinden ve evlâdıñdan ahd ü emânet-i âlâm ve anlara kendü vahdâniyyetim müşâhere itdürdüm. Ulemâ-yi müfessirin hazret-i Abbâs'dan rivâyet iderler ki ahdu mîsâk-ı Serendib tağında alındı ve ba°zılar mevzi°-i Ummân'da ve bazıları dahı Âdem aleyhi's-selâm gökden inmeden alındı dirler.

(K28a)Hazret-i Rabbiü'l-izzet Âdem-i sâfîye bu vechle vahy eylice. Cemîc-i melekler Âdem-i sâfîniñ çevreyânın alup kapladular. Melekler kesretinden ve çevreyânın durduklarından Âdem aleyhi's-selâm havfa düşüp ditremeye başladı. Fi'l-hâl peyk-i hazret-i maîn yani Cebrâil-i emîn nâzil olup elin Âdem'iñ sadrına basup ve mübârek yüzün öpüp eytdi yâ Âdem Hakk teâlâ saña selâm eyledi ve buyurdu ki Âdem havf itmesün ben kemâl-i kudretim ile aña envâc-i hikmetim gösterüp yeryüzine ânı halîfe idiserem diyü Âdem'iñ hâtır-ı mübâreklerin tesellî eyledi. Hakk celle ve alâ kendü yed-i kudretiyle Âdem'iñ arkasın sıgadı ve buyurdu kim kıyâmete değîn gelecek zürriyyât-ı Âdem zuhûra gelüp Âdem'iñ zahrından çıka. Pes ibtidâ rûh-ı Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem zâhr-ı Âdemden çıkup zuhûr eyledi. Andan (K28b)

¹²⁴ Âzîm'ül-ünvân: âzîminde T

¹²⁵ Bakara sûresi 37. âyet.

ervâh-ı enbiyâ aleyhi's-selâm çıkup rûh-ı Muhammed çebçevre alup Âdem aleyhi's-selâmıñ¹²⁶ cânib-i yemîninde turdılar. Rûh-ı Muhammed Mustafa salvâtullahi aleyhi fe-subh-i ve'l-mesâh zâhr-i Âdem aleyhi's-selâmdan çıkduğı dem Lebbeyk diyü dergâh-ı Hüdâ'ya nidâ eyledi.

Li-mü'ellifihi

Didi ben ol kulım zâr u zor dil-figâr

Ki vahdâniyyetüñe kıldum ikrâr

Şehâdet iderüm sensin ol Allah

Ki senden gayrı yok sultân-ı kakhâr

Dahı tânik virürem ben ki âbdüñ¹²⁷

Resûl-i müştEbâ kim sâhib esrâr

Nesr

Bundan soñra yüzleri ak ve münevver ü berrak mü'eminleriñ ervâhı çıkup cümlesi tevhi'd-i bârî ile rûh-ı Muhammed Mustafa aleyhi's-selâmıñ kâtına geldüler . Yine bir dahı kudret eli ile sıgadı kim ervâh çıka kabil ibn-i Âdem ve aña tâbi olân ehl-i cehennem ile çıkup kamusunıñ yüzleri kara Âdem'iñ sol cânibinde saff bağlayup turdılar. Cânib-i Hüdâ'dan yine hitâb-ı müstetâb (K29a) irişdi kim yâ Âdem zürriyyâtına nazar eylediğim atvâr u edyânın bilesin. Hazret-i Âdem aleyhi's-selâm¹²⁸ ol dem sağ tarafına nazar idicek. Yüzleri ak ve münevver ü berrak evlâdın (T11b) müşâhede itdikde tebessüm idüp El-hamdü'lillâh diyü şükr eyledi. Sol tarafına bakıcak yüzleri kara evlâdın gördükde ağladı. Hazret-i Ömer râdıyallahu ʿanhu resûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet ider. Çünkü Hakk celle ve alâ zâhr-ı Âdem'i

¹²⁶ Âdem aleyhi's-selâmıñ: Âdem T

¹²⁷ âbdüñ: - T

¹²⁸ aleyhi's-selâm: - T

sıgayup Âdem'in evlâdın bu minvâl üzere¹²⁹ çıkarup zuhûr itdirdi. Nidâ eyledi kim¹³⁰ “hulîqed haulai lil cenneti ve hulîqed haulai ilennarî”¹³¹ ya'nî sağda olanları ehl-i cennet halk eyledüm ve solda olanları ehl-i cehennem yaratdum diyü buyurdu. Ebî Ka'b râdıyallahu anhû rivâyet ider. Hakk teâlâ zürriyyât-ı Âdem'in ervâhın zâhr-ı Âdem'den ihrâc eylicecek şekillerin dahı (K29b) dünyâya gelicek hey'etleri üzre tasvîr eyledi didi. İmâm-ı Fahr-ı râdîden mervîdür ki âlem-i ervâh didikleri âlem bu âlemdür. Hakk celle ve alâ zürriyyât-ı Âdem'e hitâb kılup¹³² buyurdu ki اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ¹³³ ya'nî Rabbiñiz ben değıl miyim. Benden gayrı Tanrı yokdur ve Muhammed resûlumdur baña ve resûluma îmân getürenleri ehl-i cinân ve baña ve resûluma isyân idenleri ehl-i nîrân idesirem ben ne didümse añı tahkîk ve resûlumu tasdîk idin diyü buyurdu. Şunlar ki hidâyet bulup inâyetu'llaha mazhar oldılar. Anlarıñ ervâhı kabul ve ahd eyleyüp eytiler قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا¹³⁴ ya'nî eytiler ki belî biz senüñ vahdâniyyetiñe ve resûlun risâletine şehâdet iderüz senden gayrı Allah yokdur ve Muhammed hakk resûluñdur. Bu ahdı tasvîr idüp Hacerü'l-esved'in¹³⁵ içine emânet kodılar. Kıyâmete dek Hacerü'l-esved'de (K30a) mahfuzdur. Hakk sübhâne ve teâlâ cemîc-i ervâha yine emr eyledi ki zâhr-i Âdem'e girüp îade eyleyeler. Ervâh dahı Âdem'in zâhrına girüp ve ehl ve beden-i Âdem'e dâhil oldılar. Hakk celle ve alâ Cebrâîl aleyhi's-selâmı firdevs ucmağına gönderdi kim iki öküz ve buğday ve demür altını çıkıp¹³⁶ ve cehennemden âteş alup yetmiş kere enhâr-ı cennete baturup yaykadı, elinde durmadı. Yedi kere deryâya düşdi yine çıkarup Cebrâîl ânı yere koduğı gibi yedi kat yeri yakup yine cehenneme gidüp aslına ulaşdı. Vaktâkim hazret-i

¹²⁹ üzere: - T

¹³⁰ nidâ eyledi kim: - T

¹³¹ Bu hadis, Tirmizî, Tefsîrü'l Kur'an. 3075'te yer alır.

¹³² + Kur'an-ı Âzîm'de T

¹³³ A'râf sûresi 172. âyette geçmektedir.

¹³⁴ A'râf sûresi 172. âyette geçmektedir.

¹³⁵ -ün: - T

¹³⁶ çıkıp: çıkarup T

Hakk celle ve alâ Âdem aleyhi's-selâm ve لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ¹³⁷ ünvân-ı menşûr saltanatı ihsân itdi. Nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâmı Âdem'in alnında emânet koyup hitâb-ı müstetâb vârid oldu kim yâ Âdem bu nûr-ı habibim Muhammed Mustafa (K30b)'nın nûr-ı tâb-nâkıdır. Pes Âdem-i sâfî salavâtullahi alâ nebiyyînâ aleyhi ol nûr-ı mübâreki aynen müşâhede itmeği murâd eylicecek. Hakk teâlâ nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâmı Âdem'in baş barmakları tırnağına indirüp gösterdi. Fi'l-hâl (T12a) Âdem-i sâfî hamd u şükr idüp tırnağında olan nûr-ı mübâreği gözlerine sürüp benim gözlerimiñ nûrı diyü bûs eyledi. Andan ol nûr-ı mübareği yine Âdem'in alnında vaz^c eyledi¹³⁸. Şimdi dahı hazret-i server-i kâ'inât ve eşref-i mevcûdâtın ism-i şerîfleri añıldıkda halk-ı âlem elleriniñ baş barmakların bûs idüp gurretül ayni diyü gözlerine sürdikleri Âdem aleyhi's-selâmın¹³⁹ sünnet-i seniyyeleri âsârıdır. Hukema-i ittibâ^c vü ehl-i tecârib-i ukalâdan istimâ^c olunmuşdur ki her kim ki hazret-i sultân-ı dîn¹⁴⁰ ve rahmeten li'l-aleminiñ nâm-ı şerîflerin istimâ^c itdükde salâvât-ı kâmile ile salâvât getirdükden soñra ellerinin (K31a) baş barmakların bûs idüp gurretü'l-aynî diyü gözlerine sürse bi-izni'llahi teâlâ ol kişiye hergiz göz ağrısı ârız olmaya. Bu mana mestûr değıl meşhûrdur. Rivâyet olunur nitekim *Firdevsü'l-Ahbâr*'da eydür bir gün ol hâlîfe-i atîk yani Ebu Bekir-i siddîk râdıyallahu teâlâ 'anhu ezân-ı şerîfden evvel ol mescid-i münîfe hazır ve ezân-ı lâtife müterakkıb u¹⁴¹ nâzır olmuşiken hazret-i Bilâl-i Habeşi râdıyallahu 'anh ezân-ı şerîfe başlayup ol hazret-i fahr-i âlem sallallhu aleyh ve sellemiñ nâm-ı saâdet encâmların istimâ^c itdükde iki elleriñ baş barmakların bûs idüp ve gözlerine sürüp gurretü'l-aynî yâ habîbi diyü tevkir ü ihtirâm eylicecek. Hazret-i server-i kâ'inât aleyh-i efdâlû's-salâvât ol mahalde hazır bulunup ve hazret-i Ebu Bekir'in işbu fii'line nâzır

¹³⁷ Tîn sûresi 4. âyet.

¹³⁸ vaz^c eyledi: varup karar eyledi T

¹³⁹ hazret-i sultân-ı dîn: aleyhi's- salat ve sellem T

¹⁴⁰ sultân-ı dîn: dîn-i mübîn T

¹⁴¹ u: + T

olup müşâhede eylicecek buyurdılar ki (K31b) yâ Ebu Bekir اَبَا يَعْمَرُ هذا لم يعم ya^{en} bir kimse işbu sünnet-i şerîfeyi ihyâ vü icrâ eylese ol kimsene dünyâda ve âhiretde ama olmaya diyü buyurdu. Bundan soñra hazret-i Hakk celle ve alâ Cebrâil-i emîni Âdem-i sâfiye gönderdi kim yâ Âdem arşım mukabelesinde arz-ı Hicâz'da bir ev yaptırmışam varup ol Beytü'l-ma^cmurî hacc eyle ve baña anda ibâdet ü tâât ile saña Havvâ'yı nasîb ü müyesser eyleyim diyü buyurdu ve dahı Hakk sünhâne ve teâlâ bir melek gönderdi kim Âdem'e delil olup Beytü'l-ma^cmuruna sebîl ola. Çün Âdem-i sâfiye vahy-i Rabbânî vasıl oldu. Âdem aleyhi's-selâm diyârı Hind'den Kâbe-i muazzama olan yere gelüp¹⁴² gördi kim sâfi lâ'l yâkutdan bir şâhâne azîm-hâne binâ olınmışdur ve ol hâneniñ sakfından tâ arşa varınca nûrdan bir direk salınmış ve melekler saff saff olup ol hâne-i (K32a) pür-nûrî tavâf iderler. Âdem aleyhi's-selâm¹⁴³ ol dem bildi kim Hakk sübhâne ve teâlâ buyurdu ki Beytü'l-ma^cmur bu hâne-i pür-nûrdur. Hemândem Âdem-i (T12b) sâfi aleyhi's-selâm yedi kez tavâf idüp zi'l-hicce ayınıñ onuncu günü Arafât'a varup Havvâ râdıyallahu anha hazretlerini görüp ve buluşup birbirlerine arz-ı iştiyâk ve izhâr-ı muhabbet-i tam ile vakfeye turup mean hac idüp yine diyâr-ı Hind'e teveccüh ü azimet eyledüler. Mukâtil râdıyallahu ^canhu tefsirinde eydür. Âdem aleyhi's-selâm ömründe kırk kerre hacc idüp hazret-i Havvâ'dan biñ oğlan vücûda geldi. Kimi ehl-i cinân ve nicesi ehl-i nirân oldukların beyân eylemişdür. Ulu oğlu Kabîl ikinci oğlu Hâbîl'dür. Lakin Hâbîl gâyet sâhib-i cemâl ve âkil ü ehl-i kemâl kimisle idi. Çünkü (K32b) Kabîl Hâbîl'i katl eyledi. Cemî^c cibâl u tilâlde vâki^c olan hayvânât bir birlerine kasd idüp ceng ü cidâl eylediler ve bu musîbet için cümle deryâlar şekerden tatlu iken acı ve şûr oldu. Âdem ve Havvâ kırk gün yas u mâtem tutup ağlaştılar. Hakk celle ve alâ Âdem'e vahy irsâl eyledi ki Hâbîl cemâlinde sana Şît âdlu bir oğul vireyim ki cümle¹⁴⁴ enbiyâ-yi

¹⁴² yere gelüp : mahalleye gelüp T

¹⁴³ aleyhi's-selâm: - T

¹⁴⁴ cümle: cemî^c-i T

a°zam-ı¹⁴⁵ aleyhi's-selâm andan¹⁴⁶ gelicekdür. Çün Havvâ'dan Şît doğdı. Gâyet sâhib-i cemâl ve ehl-i kemâl olup sûretde vü sûretde Hâbîl'e müşâabe olduğundan maâda hazret-i Muhammed Mustafa aleyhi's-salatu ves-selâmiñ nûrunuñ alnında zuhûr eyledi. Âdem aleyhi's-selâm biñ yıl ömr sürüp cihân-ı fânîden serây-i bâkîye rihlet idecek. Anıñ yerine oğlu Şît gelüp ol nûr-ı Muhammed aleyhi's- selâmiñ izzetine Hakk celle ve alâ peygamberlik hil'atın virüp ona elli suhuf (K33a) gönderdi ki evlâd-ı Âdem'i irşâd idüp tarîk-i müstakîme da°vet ü hidâyet eyleye. Şît a.m. biñ şehir tamâm bünyâd idüp her şehride minâreler çıkarup “*Eş-hedû enlâ ilâha illallah ve eşhedû ennâ Muhammeden Resulullah*”¹⁴⁷ kelimesin icrâ° itirdi. Yedi yüz yıldan soñra cânib-i cennete rihlet ve dâr-ı âhirete hicret idüp nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâm anıñ oğlu Anuş'uñ¹⁴⁸ ve Kinan'ıñ ve Mehlâil'iñ ve İdris a.m.¹⁴⁹ alnına nakl idüp zuhûr eyledi. İdris aleyhi's-selâm dedesi gibi akl-ı evvel ve müşekkel ve hüsn-i hasâi'l ile bî-bedel idi. İbtidâ hattı ol yazdı ve derzilik ilk san°atın icâd eyledi. Evvâil-i Suyuti eydür hazret-i İdris'den evvel gelen nâs deriler giyüp libâs idinürlerdi. İdrîs-i benî aleyhi's-selâm koyun derisinden libâs diküp tertîb eyledi. İdrîs aleyhi's-selâmiñ alnında olan nûr-ı pür-surûruñ izzetine hazret¹⁵⁰ (K33b) Hakk aña nübüvvet virüp (T13a) otuz suhuf irsâl eyledi ki evlâd-ı Âdem'i râh-ı dalâletden kurtarup tarîk-i hidâyete da°vet eyleye. İdrîs-i nebi aleyhi's-selâm üç yüz yıl nübüvvet ile da°vet itdikden soñra dârü'l-cinâne mürtefi ve râcî° olup¹⁵¹ ardınca Nûh ve Hûd ve Sâlih ve İbrahim-i Halîl aleyhi's-selâm gelüp ol nûr-ı mübârek onlarıñ alnında müddet-be-müddet emânet durup ol hazret-i risâlet ve şems-i fazîletiñ nûr-ı tâb-nâkı hürmetine her birine hazret-i Rabbü'l-izzet nûr-ı nübüvvet

¹⁴⁵ a°zam-ı: nizâm T

¹⁴⁶ aleyhi's-selâm andan : aleyhü'm-es-selâm T

¹⁴⁷ Kelime-i şehadet.

¹⁴⁸ Anuş'uñ : - T

¹⁴⁹ a.m. : nebî aleyhi's-selâmın T

¹⁵⁰ hazret: - T

¹⁵¹ mürtefi ve râcî° olup: rihlet ve müraceet idüp T

ve ba°zısına tâc-ı risâlet virüp izzet ü şevket buldukları kütüb-i mu°teberatda mezkûr u mestûrdur. Hazret-i İbrahim aleyhi's-selâm kırk yâşına irişecek. Nemrûd vak°asına mübtelâ oldu. Hikâyât-ı *Mişkâtü'l-Envâr*'da mezkûrdur ki bir gün hazret-i rabb-i celîl İbrahim-i Halîl aleyhi's-selâma cemî° ümmetleri arz idüb Âdem nebîye gösterdiği (K34a) gibi gösterüp arz eylicecek. Gördüğüm halkın içinde bir ümmet lâıyk-ı rahmetiñ yüzleri güneşden onur ve yüzleriñ şu°lesi münevver olmuş. Kimi ka°im ve kimi râki° ve kimi sâcid olmuş. Hazret-i Hüdâ kıbelinden ricâ vü istidâ° eyledi ki yâ Rabb işbu ümmet ehl-i mağfîret ne tâifedür, ehl-i saâdetdür diyü suâl eylicecek. Hitâb-ı müstetâb vârid oldu kim yâ Halîl'im bunlar benim habîbim ve resûlüm Muhammed Mustafa'nıñ ümmetleridir. Kevn ü mekân ve zemîn ü âsmân-ı halk eylemedin anıñ âdın yâzup aña resûlüm dimişim diyü buyurdu. Halîl-i rahmân¹⁵² aleyhi-s-salâtu ves-selâm eytdi yâ Rabbi ol neseb-i tâhir kañgı nesilden zâhir olırsardır. Vahy-i Rabbânî varid oldu kim ey benim Halîl'im ol seniñ oğlıñ İsmâîl'iñ neslinden geliserdür. İbrâhîm-i Halîl der-gâh-ı Rabb-i celîle yüzün tutup tazerru° itdi kim İlâhi izz ü celâlin ve mecd ü cemâliñ Hakkı içün beni ol (K34b) sultân-ı âlî-şanıñ ümmetinden eyle diyü münâcât eyledi. İmdi ey ihvân-ı bî-mecâl vahy-i insân-ı nahîfü'l-makal bu devlet ü izzet ne rif°at u saâdetdür ki hazret-i Rabbü'l-izzetiñ Halîl'i ve mukarreb resûli ümmetinden olmağa cânlar viren sultân-ı dîniñ ve rahmeten li'l-âleminiñ ümmeti adâdından ma°dud olan hiç bu ni°met-i bî-illetiñ şükri edâ vü kazâ olunmak kâbil ve mümkünmidür. El-hamdü'lillâh teâlâ vahdehu¹⁵³

Matlab:¹⁵⁴ Der beyân-ı ahvâl ecdâd-ı hazret-i Resûlu'llah salî aleyhû ve sellem ve âlî alihi.

¹⁵²Halîl-i rahmân: Halîlü'l-rahmân T

¹⁵³duâ: - T

¹⁵⁴Matlab: Der beyân-ı ahvâl ecdâd-ı hazret-i Resûlu'llah salî aleyhû ve sellem ve âlî alihi: Faslı: ahvâl-i resûl aleyhi's-selâm T

El-hâsılı'l-keîâm nûr-ı Muhammed aleyhi's-selâtı ves-selâm İbrahim Halîl-u'llahdan soñra oğlı İsmâîl ve İshâk ve Ya'kub ve Yûsuf nebîniñ ve Eyyûb ve Şu'ayb ve Hârûn ve Mûsâ aleyhim-es-salavatu ves-selâmıñ (T13b) âlnında zâhir u bâhir olıcak. Hazret-i Musa es-salavatullah aleyh ve âlî nebînâ dergâh-ı kibriyâya münâcât u ricâ eyledi ki İlâhî seyyidî ve Mevlâ'yı (K35a) Tevrât içinde bir ümmet gördüm. Tag ve sahrâ anlar ile tolısar. Anlar seniñ kitâb-ı müstetâbını tasdîk ü tahkik ideser ve anlarıñ vuzû'dan yüzleri ayın on dördi gibi münevver ve melekler gibi namâzda saff saff duralar. Mesâcid içre âvâzları âru âvâzı gibi istimâ ve her biriniñ dillerinde hamd u şükür kibriyâdır. Yâ Rabbi ol kavmi baña ümmet eyle niyâz ve iltimâs birle diyü niyaz ettiğî birle. Vahy-i Rabbânî irişdi kim yâ Mûsâ ol gördiğîñ kavm-i habîb ve resûlum Muhammed Mustafa'nıñ ümmetleri olıserlerdir. Hazret-i Musa eytdi yâ Rabbi ol Muhammed-i Mustafâ'yı baña göster göreyim ve hakk-ı izzetine yüzüm sürüp arz-ı iştiyâk ideyim didi. Canib-i Hüdâ'dan yine bir nidâ geldi kim yâ Mûsâ anıñ yüzün görmek saña müesser değildir lâkin ümmetiniñ savt ü sedâların saña istimâ itdüreyim diyü emr eylicecek. Ümmet-i Muhammed aleyhi's-selâm bi't-tamâm emr-i Hüdâ-yı¹⁵⁵ Rabbü'l-enâma imtisâl gösterüp (K35b) bir kezin cümle-i "Lebbeyke Allahümme deka lâ şerîka leke" didiler. Hakk teâlâ ümmet-i Muhammed'e hitâb itdi kim¹⁵⁶ yâ ümmet-i Muhammed cümleñizi mağfîret idüp cennetlerimde muhalled eyledüm diyü buyurdı. Andan ol nûr-ı hazret-i risâlet penâh salavâtullahi aleyhi ve selleme hazret-i İlyâs ve Dâvud ve Süleymân ve Hüd nebîniñ ve Sâlih ve Hızır ve Üzeyir ve Yûnus ve Şuayb ve Armiyâ ve Zekerıyya ve Yahyâ ve İsâ aleyhi's-selâmuñ alnında husûsen nesl-i İsmâîl'de müselsel ü muttasıl ol nûr-ı kâmil varduğunca zuhûr eyledi. Tâ beni Adnân'a ve Kinân'a ve Kureys'e ve beni Hâşim'e varınca¹⁵⁷ andan Abdülmuttalib'de ve Abdullah'da ol nûr-ı mübârek zâhir olup hazret-i server-i kâinat ve eşref-i mevcûdât aleyhi efdalü't-tahiyyâtın vâlide-i mükerrermeleri Âmine Hâtûn'a nakl idince işbu vechle nûr-ı saâdet âsârları yerin bulup karar eyledi.

(36a)Nazm

Şems-i eyvân risâlet mâh-ı gerdûn u vefâ

Ma'den-i dürr-i şefâat menba'-ı sıdk u safâ

¹⁵⁵ emr-i Hüdâ-yı : hazret-i T

¹⁵⁶ itdi kim: buyurdu kim T

¹⁵⁷ varınca: - T

Hazîn-i genc-i şerîat mazhar-ı âsâr-ı dîn

Server-i mülk-i beka ya'înî Muhammed Mustafâ

Nesr

Sallallhu aleyhi ve sellem mâdâmetü'l-arz ve's-semâ° hazretleriniñ ecdâd-ı saâdet emcâdları kırk tokuzuncı atada hazret-i Âdem aleyhi's-selâma müntehî olur diyü ulemâ-yi eşrâf kimi ittifâk ve kimi ihtilâf eylemişlerdir. Ol bülbül-i bostân şerîat andelîb-i gülistân-ı hakikat hazret-i Muhammed resûlullah sallallahu aleyh¹⁵⁸ hazretleriniñ ecdâd-ı kirâmı bunlardır ki zikr¹⁵⁹ ü beyân kılınur. Hazret-i Muhammed resûlullah sallallah teâlâ aleyh ve sellem¹⁶⁰ ibn-i Abdullah ibn-i Abdulmuttalib ibn-i Hâşim ibn-i °Abdi ibn-i Menâh ibn-i Kusay ibn-i Kilâb ibn-i Mürre ibn-i Kab ibn-i Lüey ibn-i Galib ibn-i Fihri ibn-i Mâlik (T14a) ibn-i Nadr ibn-i Kinâne ibn-i Hazîme ibn-i Müdrike ibn-i İlyâs ibn-i Mudarr ibn-i Nizâr ibn-i Ma°ad ibn-i Adnan ibn-i Udd ibn-i Uded ibn-i Yesa° (K36b) ibn-i Hemeysa° ibn-i Selâmân ibn-i Benî ibn-i Hamil ibn-i İsmâîl ibn-i İbrâhim ibn-i Târeh ibn-i Nâhûr ibn-i Sârûğ ibn-i el-Ergul ibn-i Fâleh ibn-i Kabîr ibn-i Şamih ibn-i Gınân ibn-i Erfahşad ibn-i Sâim ibn-i Nûh ibn-i Mâlik ibn-i Menûşah ibn-i Ahnûh yani Huve İdris aleyhi's-selâm ibn-i Mehlâîl ibn-i Kaynân ibn-i Enûş ibn-i Şît ibn-i Âdem aleyh'i-selâm salavâtullah aleyh ve alâ cemî'ü'l-enbiyâ-yı ve'l-mürselin el-evvelin ve'l-ahirin ilâ yevmîd-dîn¹⁶¹

Dördüncü Bâb

Hazret-i Resûl-i Ekrem Sallallahu aleyh ve sellemîñ nûr-ı mübâreği yerin bulup karâr u mu°cizât u beyyanâtı âşikâr olup kudûm-i saâdet âsârları dünyâyı pür-envâr eylediğün alâlicmâl cemâl-i ayân u beyân ve ol sultân-ı dîn ve rahmeten li'l-âleminin nûr-ı nübüvvetinin beyanındadır. [Vallahu alem Emâ Hüdâvend-i hâl u kâl ve nâhband-i çemen-i hayâl bu üslûbla rivâyet ve nakl uzûbetle hikâyet eyler ki]¹⁶² (K37a)ol nûr-ı Muhammed Mustafâ salavâtullahi aleyhi fi's-subhi ve ve'l-mesa Abdullah'dan intikal

¹⁵⁸ aleyh: + el-mukarrebîn T

¹⁵⁹ zikr kılınur: zikr olunur T

¹⁶⁰ resûlullah sallallah teâlâ aleyh ve sellem: resûl-ullah T

¹⁶¹ salavâtullah aleyh ve alâ cemî'ü'l-enbiyâ-yı ve'l-mürselin el-evvelin ve'l-ahirin ilâ yevmîd-dîn : salavâtullah ela nebîyyina ve ela ve'l-mürselin ilâ yevmîd-dîn T

¹⁶² []: - T

ve Âmine Hâtûn'a ittisâl bulıcak. Hazret-i cenâb-ı¹⁶³ Rabbü'l-izzetin ol şems-i faziletin¹⁶⁴ ve risâlet-i hûrşîd-i menziletiñ vücûd-i şerîf ve unsur-ı lâtiflerin zuhûra getirüp hatemü'l-enbiyâ ve sultânü'l-esfiyâ eylemek emr-i şerîfleri taalluk eylicecek. Hikmet-i cebbâr-ı âlem¹⁶⁵ ve irâdet-i settâr ile ol nûr-ı saâdet âsâr Âmine Hâtûn'da yerin bulup karâr itmeğin Âmine Hâtûn müddet ü eyyâm ile Abdullah'dan hamile olup ol şâh-ı dîn ve enbiyânın vücûda gelmesi karib iken henüz dahı zuhûra gelmedin nice nice mu'cizât saâdeti zâhir ü bâhir olmuşıdi.

Matlab:¹⁶⁶[Der-beyan-ı mu'cizât-ı Resûl aleyhi's-selâm]¹⁶⁷

Ol cümle-i mu'cizât-ı şerîfelerinden biri oldur ki Necâşî ki bilâd-ı Habeşe'niñ sultanı ve Yemen ikliminin (K37b) hanı idi. Ebreha nâm begin Yemen iklimine vâlî ve hâkim gönderüp hazâi'n ü vâfire ve cevâhir-i fâhiresin bezl idüp Sen'ân şehrinde bir azîm kilîse bünyâd u îcâd eyledi ve der ü dîvârın lâ'î ü cevâhir ile müzeyyen ü âraste kılup cemî'e ikâlîm ü diyâra yesâg eyledi kim Kâ'be-i şerîfeye kimse varmayup cemî'e-i ümem ü eşrâf bunuñ kilîsesine varup tavâf eyleyeler. Ehl-i mükerrermeden bir Arabî sâhib-nisbet gayret ü hamîyyet idüb Mekke-i mükerrermeden kalkup Sen'ân şehrine dek teveccüh ü azîmet eyledi ve ol lâ'î ü cevâhir ile müzeyyen olan dîvârına ve kilîsede olan putlarına mühmelat sürüp yine Mekke-i mükerrermeden yaña firâr u ılgar eyledi. Ebrehe'ye bu ahvâl arz oldukda file süvâr olup sayd u şikârda idi. Yemîn eyledi ki filden inmem ve serây-i sürûruma dönmeyem tâ Kâ'be'yi yıkup virân ve hakile yeksân (K38a) etmeyince ve bi'l-cümle seksan biñ asker ve iki biñ fil ile Yemen ikliminde el-kâr idüp (T14b) Mekke-i mükerrermeniñ etrafına nüzûl idüb ehl-i Kâ'be'niñ develerin nehb ü garet eylediler. Ol zamân Abdulmuttab-i Mekkî Kâ'be'niñ ulûsı idi. Ehl-i Mekkî ile taşra çıkıp Ebrehe'niñ haymesine varup develerin taleb eylediler. Ebrehe kahkaha ile güldi ve eytdi acebdür ki Kâ'be'ñüzi dilek itmeyüp develeriñizi ricâ idersiz. Abdulmuttalib eytdi biz dervîş kişileriz deveciklerimiziñ sâhibleriyüz develerimiz tâleb ideriz ol evüñ sâhibi vardur. Kendü evin korumağa kadirdür didiler. Ebrehe gazab u hiddete gelüp fi'l-hâl bir beyaz file süvâr olup ne deñlü mübâlağa askeri varise filleriñ üzerine çenkâller ve zencîrler bağlayup tasnîf eylediler ki Kâ'be-i mükerrermeniñ

¹⁶³ : cenâb-ı: - T

¹⁶⁴ -in: - T

¹⁶⁵ âlem: - T

¹⁶⁶ Matlab: hikâyet T

¹⁶⁷ []: - T

taşların birbirinden ayurup (K38b) vîrân u hâk ile yeksân eyledi. Ehl-i Mekke ol zemân Kâ'be'niñ halkasına yapışup feryâd u figan eylediler ki yâ Rabbî seniñ evin yıkmâğa yaman yağı gelmiştir. Bizde kuvvet ü kudret yokdur. Gayret ü hamîyyet senindür diyü taglara kaçup pinhân oldılar. Ebû Tâlib rivâyet ider ki ol zamân ashâb-ı fil her ne kadar fillere ibrâm u ikdâm eytiler fâi'de itmeyüp filler ilerüye gitmeyüp dizlerin çöküp Kâ'be-i mükerreremeniñ mukabelisinde secde eylediler. Ol mahallde Hakk celle ve alâ Ebâbîl kuşların gönderüp emr eylediki seccin tamusundan üçer dane taş alup havadan birer kâfirin üzerine bıragup cümle ashâb-ı fili katl ve helâk eyleyeler. Bu ma'nâyâ delil-i kavî ve bürhân-i kât'î sûre-i fil vâki' olmuşdur. Erbâb-ı hikmet [ve ahhâb-ı fitnat]¹⁶⁸ ve ashâb-ı gayret olanlara bu ibret-i azîme (K39a) dür ki cins-i beşerden sâir-i kabâil ü akvâm ile ol bed-encâmları katl ü intikam ettirmek kabil ü mümkün iken bir zaîf ü nahif mahlûkı ile bu deñlü kuvvet ü kudret ile gelen askerin katl u helâk itdürdiğiñe hikmetini kullarına kendü zât-ı kibriyyâsınıñ azîmet ü kudretin bildirmek içündür.

İmâm-ı Fahr râdî rahmetullahi aleyh rivâyet ider, her taşın üzerinde birer kâfiriñ adı bile yazılmış idi. Ebâbîl kuşları ikişer ayağında ve birer minkarlarından taş alup her biri bir kâfiriñ başlarında urup derler nede çekdi. Yani ol taşlar seccin tamusuna varup aslına ulaştı didi. Bu kerâmet ol ali hazretiñ mu'cize-i şerîfeleridür. Zîrâ ulemâ u fuzulâ ittifâk eylemişlerdür ki hazret-i resûl-i ekrem sallallhu aleyhi ve sellem fil vak'ası senesinde dünyâyâ gelüp cihânı (K39b) münevver eylemişdür. İşbu mezkûr olân mu'cize-i şerîfe güneşden zerre ve deryâdan katredür. Ol hazret-i risâlet penâh (T15a) sallallahu aleyhi ve sellemiñ mu'cize-i şerîfeleri takrir ü tahrîr olunmak lâzım gelse dünyâda olan insân kâtib ü eşcâr aklâm serî'ü'l-akdâm olsa ilâ yevmi'l- kıyâmet biñde birin ve öşr-i âşirin yâzmağa tâkat u kudret götürmeyelerdi. Ol hazret-i sultân-ı dîn ve rahmeten li'l-âleminiñ vâlide-i mükerreremeleri Âmine binti Vehb rivâyet ü hikâyet ider. Çünkü gözlerim nûrı oğlım Muhammed Mustafa [sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem]¹⁶⁹ kudûm-i şerîf-i şeref fezâları ile dünyâyı müzeyyen ü müşerref itmeği yakın oldu nâ-gehân evimden direk gibi bir azîm nûr ayân ve âsmâna revân olup ol nûr-ı pür-sürûnûñ şevki beni vâlih ü hayrân idüp aklım nice zamân perişân (K40a) idecek. Melekler saff saff gelüp evimi tavâf iderken herbiri savt u sedâ ve medh-i Mustafâ'yı nidâ kılub birbirlerine müşteleyüp dirlerdi kim bu gice ol hazret-i hayrû'l-beşer ve şeffî-i rûz-i mahşer geliser cümle dünyâyı ol ehl-i îmân iderser diyü şâdân u handân tayerân

¹⁶⁸ []: - T

¹⁶⁹ []: - T

eylediklerinden mâ-adâ rebû'l-evvel âyının on ikinci isneyn gicesi nâ-gâh sağıma bakup nigâh itdiğüm gibi kudret-i hakk ile evimiñ dîvârı yarılup iki şakk olup üç hâtûn ile bî-pâyân hûrîler baña ayân olup tevkir-i ihtirâm ile selâm virdiler ve çevreyanıma oturup ol kân-ı mürüvvet ya'ne hazret-i risâlet ve hûşîd-i menziletiñ gelmeğinden haber virüp eytiler ki

Nazm¹⁷⁰

Şimdi senden toğar ey kân-ı safâ

Bedr-i âlem ol Muhammed Mustafâ

Ol olısar Kâ'be'yi pâk eyleyen

Habîb-i esnâm-ı çeküp çâk eyleyen

Hem helâk ola elinde müşrikin

Bula kuvvet anıñla ehl-i dîn

(K40b) Nesr

Bundan soñra iki melek cennetden döşek getürüp riâyet ü ikrâm ile döşeğim döşeyüp baña hüsn ü muhabbet ve mülâtefet gösterdikleri gibi fi'l-hâl hazret-i habîb-i müteâl ve nûr-ı zü'l-celâl vücûda gelüp ol şâh-ı kerim dünyâyı cemâl-i cemîlleri ile dârü'l-naîm eyledi.

Nazm

Münevver oldı cihân pertev-i cemâlinden

Müşerref oldı zamân devlet ü visalinden

Nesr

Şevahidü'n-Nübüvvet'de vesâiri kütüb-i mu'teberede meztûr u mezkûrdur ki ol habîb-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellemiñ vâlîde-i mükerremeleri Âmine Hâtûn rivâyet ü hikâyet ider. Çün kim oğlum Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem dünyâya kadem basup cihânı münevver ü müşerref eyledi, ol sâat yüzün yere urup secde eyledi ve

¹⁷⁰Nazm: li-müellifihi T

mübârek dudakların debredüp tekellüme başladı. Sözin añlayımayıp kelâm-ı dürrer-bârına kulak tutdum.

Li-mü'ellifihi¹⁷¹

(K41a)

Söylediği dürr-i güherin ol dem añladum

(T15b) Kadem basduğı dem dünyâ evine

Kılup secde yüzün urdu zemîne

Kulak tutdum niyâzına resûluñ

Didi işitdüm anası Âmine

Dahı ma'sûm iken ol fahr-i âlem

Duâ-yı hayr iderdi ümmetine

Zihî peygamber sâhib-şefâat

Ki çekdi ümmetin huld-i berrine

Îlâhî umarım rûz-i cezâda

Şefâat eyleye ben kemterine

Nesr¹⁷²

Abdu'l-Muttalib-i Mekkî rivâyet ider ki, hazret-i resûl aleyhi's-selâm dünyâyâ kadem basduğı dem ben Kâ'be-i mükerrermin içinde idim nâgâh cemî'e-i putlar yere düşüp secde eylediklerinden gayrı Kâ'be-i muazzamanın binâsı sakfindan farkına varınca eğilüp secde eyledi ve savt-ı alâya nidâ ile idüp eytdi kim El-hamdü'lillâh şimdi ol peygamber-i Hakk ve resûl-i mutlak geldi kim beni putlardan kurtarup pâk eyler dahı dîn-i hakkı ezhâr idüp müşrikini helâk eyler. Yine bir taşı düşmeyüp kalkup kıyâm itdü ki, âmme-i nâss aynen görüp (K41b) Savt-ı Kâ'be-i istimâ'e eyleyecek. Abdülmuttalib eydür ol dem ben bildim ki ben peygamber-i rûz-i mahşer cemâl-i mu'teberî ile dünyâyı

¹⁷¹Li-mü'ellifihi: + T

¹⁷²Nesr: + T

rûşen ü münevver itse gerekdür. Zîrâ Kâbe-i mükerrreme biñ yıl müşrikin elinde puthâne oldığı kütüb-i¹⁷³ mu'teberede mestûrdur. Çün ol sultân-ı âlîşânıñ ceddi Abdülmuttalib Kâbe-i muazzamanıñ secde itdiği ve medh-i Mustafâ-yı savt-ı alâ ile nidâ itdügün istimâ eyleyüp yine saâdethânelerine rücû eyledi. Abdullâh'ıñ sulb-i pâkinden Âmine Hâtûn ittisâli ile ol nûr-ı Hüdâ ya'nî Hazret-i Muhammed Mustafâ dünyâya gelüp zuhûr itdügün haber virdiler. Şâd u handân olup El-hamdü'lillâh diyü şükr-i Yezdân¹⁷⁴ eyledi. Ulemâ-yi muhakkıkîn u fuzalâ-yi ehl-i yakın husûsen sâhib-i Muhammediyye aleyhi efdâlü't-tahıyyet kitâb-ı müstetâbıñ nazm-ı dürer-bârıñ Abdülmuttalib hakkında ehl-i imân ve mü'min ve müselmân idüğün beyân eylemişdür.

Nazm (K42a)

Bu söze müttefikdür ehl-i edyân

Ki Abdülmuttalibdi ehl-i imân

İşitdi doğduğunu oldı mesrûr

Dedi elhamdülillâh doğdu ol nûr

Kabâil cem' olup kıldı kemâ-hi

Didiler doğdı ol nûr-ı ilâhî

Budur ol kim anı Allah-ı a'zam

Cem'î-i enbiyâdan etdi ekrem

Haber virmişdi Tevrat u İncil

Ki ânı Hakk kamudan etdi tebcîl

Pes aña etdiler gâyet de iczâm

İderdi fahr anunla hâsıla amm

Aceb mi ger olursa yirde mefhar

Anuñla fahr ider gökde melekler

¹⁷³kütüb-i: kütüb ü T

¹⁷⁴Yezdân: - T

Anuñla fahr ider evlâd-ı Âdem¹⁷⁵

Onuñla fahr ider mecmû°-i âlem

Ne âlem belki Allah fahr ider bil

Añınçün kıldı halkdan anı teclîl

Nesr¹⁷⁶:

Hazret-i İns ibn-i Mâlik râdıyallahu °anhu rivâyet ider. Ol (T16a) hazret toğduğı gice cem° şeyâtîn merdûd olup gökyüzine çıkmakdan men° olundu. Zîrâ ol hazretten evvel evlâd-ı şeyâtîn gökyüzine çıkup melekleriñ âvâzın ve tesbîhlerin istim° iderlerdi. Yine¹⁷⁷ yiryüzine inüp şark u garba varub ba°zı olıcak ahvâlden haber virirlerdi. Çünkü ol şâh-ı kevneyn ve mâh-ı âlemeyn dünyâya gelüp (K42b) kadem basdı. Ol gice¹⁷⁸ Hakk celle ve alâ meleklerle emr eyledi ki âteşten harbeler ile rücûmen li°ş-şeyâtîn idüp göğö çıkmakdan men° ü nehy eylerler. Evlâd-ı şeyâtîn her çend ki gökyüzine çıkup meleklerden bir haber istim° eylemek murâd eyleseler âsmânı suûd eyleyen şeyâtîni âteş-i azâb ile merdûd idüp yakub yıkarlardı. Evlâd-ı şeyâtîn bu hâli göricek. Bir yere cem° olup babaları Azâzîl-i mel°ûn¹⁷⁹ katına gelüp sûret-i hâli haber virüp bir bir tekrîr eylediler. Koca şeytân-ı bed-gümân şark u garba evlâdın gönderüp perişân etdü kim sû°at u ikdâm eyle dünyâyı geşt ü güzerân ve cihânı deverân idüp, bunlara hışm-ı rahmân ne sebebden irişüp âsmândan men° olduklarınıñ sebebin arayup haber getüreler. Evlâd-ı şeyâtîn adduvv-ı Allah dünyâyı başdan başa gezüp Kâ°be-tullâh mahalline geldikleri gibi gördiler kim Abdullah°ıñ (K43a) saâdethânelerinden tâ arşa varınca nûr-ı a°zam pertev salup cümle-i cihânı münevver eylemiş ve Kâ°be şehriniñ etrafın melekler bölük bölük tavâf idüp birbirlerine ol şems-i cihân ve nûr-ı Rahmân°ıñ vücûda geldüğün müştulâyup âsmân u zemînde şâdân tayerân eylediklerin evlâd-ı İblîs aynen müşâhede eyledikleri ecilden ataları olan koca İblîse varup bir bir sûret-i hâli takrîr itdiler. İblîs-i bed-imân bu sözi işidecek âh u figan¹⁸⁰ idüp elleriniñ murdâr tırnaklarıyla nâ-pâk yüzini yırtup feryâda başladı ve eytdi

¹⁷⁵ Âdem: + T

¹⁷⁶ nesr: + T

¹⁷⁷ yine: + T

¹⁷⁸ ol gice: - T

¹⁷⁹ mel°ûn: - T

¹⁸⁰ âh u figan: + ile ellerin yüzine urup feryâda başladı T

Nazm

Vücûda geldi mi ol nûr-ı âcîyân

Şefîc-i muktedâ-yı ehl-i î mân

Bizi matrûd iden oldur Hüdâ'dan

Sebeb oldur bize vech-i semâdan

Nesr

diyü ol mel'ûn gâyet mahzûn u magbûn olduğundan mâ-adâ ol sultân-ı dîn doğduğu gice tag-ı Kistrâ iki şakk olup diyâr-ı küffârı (K43b) füccârda ne deñlü deyr-i kilîse var ise ekseriniñ kubbesi ol gice yıkılup nice biñ ruhbân-ı bed-âyîn mihmân-hânesi mekân-ı siccîn olduğu ibâdet-gâh deyr ü kilîsadan mesâcid ü cevâmi' olmuş nice mevâzırda alâmetleri ila haze'l-ân mübeyyen ü müeyyendür.

Nazm

Ne geldi âleme zâtından ekmel ü eltaf

Ne gördi kimse vücûdundan ahsen ü eşref

Nesr

Ve bi'l-cümle ol nûr-ı hazret günde bir aylık kadar kuvvet bulup günden güne mübârek cemâli güneş gibi münevver ve âftâb-ı âlem-tâb-dan enver olurdu. Hazret-i ibn-i Abbâs (T16b) ve Kabû'l-Ahbâr râdıyallahu 'anhuma rivâyet iderler. Ol hazret-i resûl-i sâhib usulden tekaza-i hâcet ve bevlî lazımla gelse fî'l-hâl yer yarılup yutardı. Ol hazretiñ âlem-i tufûliyyetinden zamân-ı racûliyyetine gelince kazâ-i hâcetin ve bevlî hiçbir kes görmüş değildir. Mübârek başı üzere bir pâre beyâz (K44a) bulut sâye-bân olurdu. Ol nûr-ı ilâh ya'ni hazret-i risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem iki yıl ve dört aylık iken atası Abdullah vefat idüp altı yaşına erişdikde vâlîde-i mükerreremeleri dahı dünyâdan âhirete rihlet idicek. Dedesi Abdulmuttalib'e vasiyyet eyledi ki ol hazrete hizmet ü riâyet eyleye. Abdulmuttalib ol dürr-i yetimi sedef-i sînesinde cânı gibi eser yelden ve yavuz gözden pinhân ve hizmet ü riâyetin cânına minnet bildi. Nitekim ol hazret yetim ü garîb kalduğuna bu hadîs-i şerîf delîldür.

ارحموا اليتامى واکرموا الغرباء فإنی كنت یتیمًا فی الصّغر وغریبًا فی الکبر¹⁸¹ ya°nî yetimlere ve garîblere siz rahmet ü şefkat ve riâyet ü himâyet idiñ. Zîrâ ben sagîr iken yetîm ve büyük iken garîb idim diyü buyurur. Ol resûl-i kâm-yâb çün sekiz yıl ve iki aylık iken âftâb oldu. Abdulmuttalib (K44b) dahı işbu fânîden serây-ı bekaya rihlet idüp vasiyyet eyledi ki emmisi Ebû Tâlib cânıyla hıfz u harâset ve ol hazrete hizmet eyleye. Ebû Tâlib cânıyla habîb-i hazret-i izzetin hizmetine tâlib ü râgıb oldu¹⁸². Nûr-ı çeşmi gibi himâyet ü riâyet eylerdi. Ulemâ-yi dîn ve fuzulâ-yi ehl-i yakın ittifâk itmişlerdir ki hazret-i rabbü'l-izzetiñ ol şems-i fazîleti sagîr iken yetim eylemekden Allah-ı âlem irâdet-i şerîfeleri babalarına hizmet ü muhabbet itmeyüp ubûdiyyetini kendü zât-ı kibriyâsına olmak içün idi ve vâlîde-i mükerrerremelerine meveddet ü hizmeti olmayup merhamet ü şefkati ümmetine olmak içün idi.

Fasl¹⁸³

Çün ol habîb Ebû Tâlib-i Mekkî yanında on ikinci yaşına irişdi. Ebû Tâlib bir gün Şâm-ı şerîfe ticaret içün azîmet etmeği niyyet eyledi ve ol hazreti Şâm-ı cennet-meşâmma bile alup götürdi. Mekke-i mükerreme ile Şâm-ı şerîf mâ-beyninde cebel-i Tûr (K45a) dimekle meşhûr olan mevzi°-i mübâreke geldiklerinde meger anda Nasârâ°nın ulemâ vü fukahâsından Buhayra nâm râhib nice müddet riyâzet ve Tûr dağında bir mağarada ibâdet idüp Tevrât ve İncil'de görür kim Mekke-i mükerremeden Muhammed adlu bir peygamber zuhûr itse gerekdür ve ol hâtemü'l-enbiyâ olup bu mekânı gelüp müşerref itse gerekdür ve ol sultân-ı dîniñ zuhûruna alâmet ol mekândı. Nice rüzgârdan pür-âb-ı revândan hâli (T17a) bir havz-ı alî içinde mâ-i cârîden eser kalmamış ve bir zeytun ağacı devr-i İsâ aleyhi's-selâmdan bir şecer-i bî-semer olup ol kurumuş şeceriñ ancak eseri kalmış idi. Ol şâh-ı cihân bu mekân-ı mihmân idinüp geldiği zamânda kudret-i rahmân ile ol havz-ı âliye âb-ı revân tolsa gerekdür ve bî-semer olan şecer tazelenüp ber verse gerekdür. Anıñ mübârek başı üzre bir pâre beyâz bulut sâyebân olup (K45b) her kañğı canibe müteveccih ve seyrân itse bile revân olup gidiserdir ve bir alâmeti dahı oldur ki ol hazret-i resûl her kañğı kapuyu dahil eylese sagîr olan bâb kudret-i vehhâb ile vâsi° ü âlî olur. Tâ kim ol hazret zôr u zahmet

¹⁸¹ Bu hadis *El-fetava'l-hadisyyeti* kitabının 396. sayfasında geçmektedir. Te'lif Ahmed Şahabeddin bin Hacer el-haytemi el-Mekki ,Mustafa el-Halebi Matbaası, 2. Baskı.

¹⁸² oldu: olup T

¹⁸³ fasl: hikâyet T

çekmeye mahallî rukû'a müşâbih olmaya diyü ol rahîb u zâhid işbu alâmâtı görüp bilmiş idi ve anıñ hakk-ı izzetine irişem diyü cân virmiş idi. Ol rahîb Nasârâ'nıñ gâyet kibârından ve Mûsevîler'in sâhib-iftihârlarından olmagın ol mekân-ı mübâreke gelüp mürur iden kârbândan bir kimse gelüp ol rahîbe telâki olmayınca onun hayr duâsın almayınca geçüp gitmezlerdi. Ebû Tâlib-i Mekkî ol zamân kârbân-ı Hicâz ile gelüp ol mekânı mihmân idindikleri gibi fi'l-hâl bî-inâyetu'llahi el-melîk el-muteâ'l ol havz-ı âlîye selsebîl-i cinân gibi âb-ı revân dolduğundan (K46a) mâ-adâ ol bî-semer olan şecer-i tâze yaprak virdüğün rahîb ü zâhid göricek. Şâd u handân kârbân cânibine müteveccih ü revân olup gördüğim kârbân halkınıñ üzerlerine bir beyâz bulut sâye-bân olmuş durur. Bildiğim hazret-i fahr-ı âlem sallallahu aleyhi ve sellemiñ sâye-i hüma-asâları ol mekânı müttazıl eylemişdür. Pes Bahîrâ rahîb ol hazretiñ cemâl-i bâ-kemâlin müşâhede eylemek ve hakk-ı izzetine yüzün sürmek murâd eyleyecek. Bir kasir ü sagîr kapudan cemîc kârbân halkın ziyâfete da'vet eylediki inâyet-i vehhâb kañğı zevi'lü'l-baba feth-i bâb ola diyü cân gözi ile gözlerdi ve âb-ı didesi dâ'im âküp çağlardı. Cemîc-i kârbân-ı hicâz Ebu Tâlib-i Mekkî ile Buheyrâ'nıñ huzurına geldiler ve ol zâhidiñ elin bûs idüp himmetin ricâ itdiler. Gördi kim ol bab-ı sagîrda vüsat ü hareket (K46b) yok. Vâlih ü bî-mecâl kaldı. Buheyrâ zâhid Ebû Tâlib-i Mekkî'ye suâl eyledi ki kârbân halkından hiç kimisne kalmuşdur ki benim meclis-i saâdet-i enîsime gelüp dâhil olmamış ola. Eytiler hiç kimsene kalmadı. İllâ Muhammed adlu bir yetim oğlan gâyet bî-dermân olup meclis-i âlî-şânları gelmeğe liyâkatı olmadığı sebebden esbâb u âmâlimiz hıfzına alıkomuşuz didiler. Buheyrâ rahîb eytdi beher-hâl ol dürr-i yetîmi dahı getirün diyü ibrâm u ikdâm eyledi. Ebû Tâlib kalkup ol nûr-ı ilâhîyi (T17b) getürdi ve Buheyrâ'nıñ huzurına yetürdi. Kapudan içerü dâhil olduğu gibi kudret-i Hüdâ ve irâdât-ı kibriyâ ile ol bâb-ı sagîr üç zirâc mikdârı yukarı çekilüb vâsîc ü âlî olduğun sigar ü kibâr aynen müşâhede eylediler. Buheyrâ rahîb bildikim ol maksûd u murâd idündüğü vücûd-i âlî nihâd oldur. (K47a) Buheyrâ Rahîb fi'l-hâl ol nûr-ı Yezdân ve gül-i handânıñ elin eline alup mübârek ayakları terine yüzün sürüp eytdi ey benim nûr-ı dîdem sen âhir zamân peygamberi olsañ gerekdür ve seniñ ümmetiñ şarkan ve garben doptolu olsa gerekdür diyü ol hazret-i nübüvvete nübüvvet¹⁸⁴ müjdesin ve risâlet haberin viricek. Hazret-i risâlet penâh sallallahu aleyhi ve sellem meskenet ü âdâb ile cevâb-ı müstetâb eyledi ki ben bir zaîfü'l-hâl ve yetîm bî-mecâl abd-i müteâlim nûr-ı nübüvvete liyâkatım ve risâletine istihkakım yokdur diyü buyurıcak Buheyrâ eytdi elbet sen resul-ı kibriyâ ve

¹⁸⁴ nübüvvet: + T

hâtemü'l-enbiyâ olsañ gerekdür. Eger¹⁸⁵ ben seniñ nûr-ı nübüvvetiñe yetişürsem ibtidâ dîn-i saâdet âyînine girüp ümmet ve lâıyk-ı rahmetiñ olusaram. Lâkin cenâb-ı hazretinden recâ ve istidâc iderimki beni duâdan ferâmûş itmeyesin ve baña bir hüccet ihsân eylesin kim seniñ ümmetiñ kesret ü kudret (K47b) bulıcak bu mekânda mekîn olan mesâkini rencide itmeyeler ve Nesara'nıñ ulemâ vü fukahâsı nâmında olan ruhbân-ı bî-dermanların tazyık u âzûrde itmeyeler. Buheyra rahîb bir cild himara hüccet yazup hazret-i resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem mübârek sağ elin zaferâne buluşdurup ol hüccetiñ zehrini basup tahattüm eyledi. İlâ-hazel'ân ruhbân-ı bed-gümân olanlar memalik-i İslâmiyyet'de olan tekâlîf-i örfiyyeden muâfiyyet da'vâsın eyledikleri ol sultân-ı âlî nesebiñ itîk-nâme-i şerîfeleri âsârıdır. Soñra hazret-i server-i kâ'inat ve şefîc-i mevcûdâta nübüvvet ü risâlet hil'atı geldikde ol hüccetiñ mazmûn-ı saâdet makrûnın mer'î ü mukarrer buyurmuşdur. Hattâ kütüb-ü tevârihde mestûr u mezkûrdur ki hazret-i resulullah sallallahu aleyhi ve sellem mi'râca oruç iderken cebel-i Tûr'a uğrayup peyk-i hazret-i celîl (K48a) ya'ni Cebrâil-i emîn aleyhi's-selâma buyurdular ki yâ ahi Cebrâil işbu makam-ı mağfîret encâmıda ibtidâ baña nübüvvetim müjdesine ve risâletim haberini viren Buheyra rahîbdür. İmdi bu makâm-ı şerîfde bizim dahı eserimiz kalsun diyü mübârek Burak'ın ayağı Tûr tagınıñ taşına hamîre yatar gibi batup kalmışdur. İlâ hazâlân olan ol nişân Tûr tagında mübeyyen vü muayyen¹⁸⁶ ve ziyâretgâhdur.

El-hâsılı'l-keîâm ol eyyâmıda meclis-i Buheyra'da olan ehl-i Mekke teeccüb idüp eytiler ki bu ne sırr-ı acîb ve hikmet-i garîbdür ki böyle bir yetîm-i bî-dermân ve fakîr-i hâtır perîşân (T18a) insân hiç peygamber olmak ihtimâli var mıdır. Lâkin Ebû Tâlib ol hazret-i Âlî menziletiñ gâyet kesret-i mu'cize-i şerîfelerin müşâhede itmekle cânla ol hazrete meyl ü muhabbet ve derûnen hizmet eylerdi. Buheyra eytdi bu serveriñ zâbit ve hafızı kimlerdür didiler. Ebû Tâlib-i Mekke'dür. Buheyra eytdi (K48b) siz gâyet hıfz u hirâset idüp saklañ mebdâd kavm-i Yehûdâ işbu nûr-ı Hüdâ'yı bir hatâ irüşdüreler. Bunu muhakkak biliñ ankarîb hazret-i Hakk'ıñ habîbi olup risâlet ü nübüvvet hil'atı nasîb olmakdur dedi. Ol dem ehl-i Mekke eytiler bunuñ alâmetin nerden bildin. Buheyra gördüğü alâmeti ve ol serveriñ mübarek¹⁸⁷ başı üzre sayebân olan bulut pâresini bunlara gösterüp işbu alâmât mu'cizât-ı enbiyâ-yı izâmdan¹⁸⁸ gayri kimseye müyesser değıldür

¹⁸⁵ eger: - T

¹⁸⁶ muayyen: ayândırT ve ziyâretgâhtır: - T

¹⁸⁷ mübarek: - K

¹⁸⁸ mu'cizât-ı enbiyâ-yı izâmdan: beyyinât-ı enbiyâ-yı izâmeden T

didi. Ol zamân Ebû Bekr-i sıddîk râdıyallahu ʿanhu böyle Ebû Tâlib Ebû Bekir ile Bilâl-i habeşî mean koşup yine hazret-i resûl-i âlî himemi Mekke-i mükerreme canibine idhâl ü¹⁸⁹ irsâl idüp kendüleri şâm-ı şerîf yoluna irtihâl eylediler. Hazret-i fahr-ı âlem sallallahu aleyhi vessellem günden güne sadâkat u istikamet ile maʿrûf u kabâil mâ-beyninde dîn ü diyânet ile mevsûf olmağın. (K49a) Nâm-ı saâdet encâmına Muhammed-i emîn dirlerdi. Emânette ve diyânette nazîri ve adîli yoğidi. Nûr-ı nübüvvet cebhe-i şerîfelerinden gâyet rûşen ü mübeyyen idi.

Nazm¹⁹⁰

Resûl idi gelürdi nûr-ı ilhâm

Velîkin zâhir olmamışdı İslâm

Nesr¹⁹¹

Mübârek sinn-i şerîfleri yigirmi beşe irişecek Hatîce-i Kübrâ râdıyallahu anha hazretleriniñ tezevvüc idüp hazret-i Hatice'den Kâsım ve Zeyneb ve Rukiyye ve Ümmü Gülsüm ve Fâtıma nübüvvetden evvel vücûda gelmişlerdür. Abdullah nübüvvetden soñra hazret-i Hatice'den ve İbrahim Mâriye-i kıptiyeden zuhûra gelmişdür. Hazret-i resûl-ı âdil ve sultân-ı kâmil kırk yaşına vâsıl¹⁹² olıcak hazret-i rabbü'l-izzet tâc-ı risâlet ve hil'ât-ı nübüvvet virüp vahy-i Rabbânî nâzil olduğu gibi nisvândan ibtidâ hazret-i Hatice râdıyallahu anha resûl-i kibriyâya îmân getirüp Müslime oldu. Ricâlden Hz.¹⁹³ Ebû Bekr (K49b) sıddîk râdıyallahu ʿanhu ticâretde ve kurbette bile¹⁹⁴ yarı ve yoldaşı olmağın ibtidâ resûl-i sâhib usûlün risâletine ve ol şems-i hidâyetiñ nûr-ı nübüvvetine îmân getirüp müslümân oldu.

[Matlab: İbtidâ-i îmân-ı Ebû Bekir-i sıddîk imâm-ı tahkik râdıyallahu ʿanhu .

Emma ba'd: Meşşât-ı ârâyış-i hayyâl ve harrât-ı nefâis-i makâl]¹⁹⁵ hazret-i Ebû Bekr sıddîkîñ sebeb-i tasdîkin ve ehl-i îmân ve müslümân olduğunun tahkikin bu vechle beyân buyurmuşlardır ki günlerde birgün Ebû Bekr-i sıddîk râdıyallahu ʿanhu Şâm

¹⁸⁹ idhâl ü: - K

¹⁹⁰ nazm: li-müellifihi T

¹⁹¹ nesr: - T

¹⁹² vâsıl olıcak: vâsıl ve dâhil olduktan sonra T

¹⁹³ Hz. : - K

¹⁹⁴ bile: - K

¹⁹⁵ []: - T

diyârını ticâret ile gitmişdi. Yolda bir gice düş görür kim gök yüzinden ay ve güneş yire düşüp Ebû Bekr sıddîk'ın (T18b) önüne konar. Bir âkil ü kâmil rahîbe varup gördüğü düşün tekrîr ü ta'bir eytdirdi ol rahîb Ebû Bekir'in yüzüne bakup eytdi sen ne yerdensin ve kağı kabîleden(K50a)sin. Ebû Bekir sıddîk eytdi ben Mekke-i mükerreme diyârından ve kabîle-i benî Hâşim'denim. Rahîb eytdi müştulug olsun saña zamânında Muhammed Mustafâ adlu bir kimsene çıkıp peygamberlik da'vâsın itse gerekdür. Ol kimesne peygamber Hakk ve resûlullah mutlak olıyardır ve sen anuñ yirine kaim makam ve mercî-i havas-ı avam olsañ gerekdür dâhı eytdi.

Li-mü'ellifihi

Râzîdan birkaç sözüm vardur azîzim diñlesen

Ser-güzeştüm saña bir bir ideyim takrîr ben

Görmüşdüm nâm-ı pâkın nüsha-i tenzîlde

Hem Zebûr içinde hem Tevrât'da İncîl'de

Bulmuşdum vâsf-ı na't-ı pâkın ol serverün

Bilmişdüm hâtem oldur kamu peygamber

Sıdkla îmân getürdüm lîk gözlerdim anı

Duymasun kavm-i Nesârâ diyü gizlerdüm anı

Nesr

diyü rûşen-i ta'bir ve gördüğü rü'yânın aslın takrîr eyledi. Çün Ebû Bekr-i sıddîk râdıyallahu anh Şâm'dan Mekke'ye avdet idüp meclis resûl-i aleyhi's-selâma dâhil oldu. Fi'l-hâl resûl-ı müteâl Ebû Bekri dîne da'vet idüp eytdi ya Ebû Bekir gel Müslümân ol ve azâb-ı nârdan emîn (K50b) ol. Ebû Bekir eytdi ya Muhammed baña mu'cizât göster saña imân getüreyim dıcek. Hazret-i server-i kâ'inât ve şefî-i rûz-ı arasât buyurdu yâ Ebû Bekir saña mu'cizât ve beyyinât Şâm yolunda rahîbe takrîr eylediğün düş yetmez mi. Benim nübüvvetimden ol rahîb saña haber virmedi mi diyü takrîr buyurduğı birle ol hazret-i sultân-ı âlî-şânın önünde kelime-i şahâdet getirüp müslümân oldu. Vaktâkim وَمَا

أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ¹⁹⁶ ya'nî ol sultân-ı dîn ve şeffien lil-müznebin âlemlere rahmet ü hidâyet irsâl olundu. Hazret-i habîb-i ilâh يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم¹⁹⁷ diyü Kâ'be-i mükerremde da'vet-i âmm itmeğe başlayup mu'cizât-ı âlîye beyyinât-ı celîyyeleri¹⁹⁸ sudûr u zuhûr itdiğünden mâ-âdâ saat-be-saat¹⁹⁹ ol hazret-i risâlet ve hûrşîd-i menzilet hazretlerine Hakk celle ve alâ (K51a) Cebrâil-i emîni gönderüp selâm idüp buyurdu ki ey benim habîbim ve resûlüm ben zemîn ü âsümânı ve gün ü mekânı seniñ izzetini halk eylemişim benim cenâb-ı hazretimde ne maksûd ve murâdın varise cümle umûruñ muhassalü'l-merâm ittim diyü hitâb-ı Rabbü'l-izzet varid olıcak. Hazret-i resûl-i kâ'inât ve şeffî-i rûz-ı arasât cenab-ı hazrete ya'nî hazret-i rabbü'l-izzete yüzün tutup dirdi kim ya Rabbî cenâb-ı hazretinden minnetim ve dâimen himmetim ol zaîf ümmetimdir. Korkaramki sehv-i 'isyân u cürm-i tuğyan ile ehl-i nirân olalar. (T19a) Hakk sübhâne ve teâlâ dergâh-ı âlâsından vahy-i Mübîn gelürdi kim ya Muhammed bir avuç hâk nedir kim anun için minnet idersin. Sen benim habîbim olucak cem'î-i varım seniñ değılmidür. Yâ Muhammed günâh-kâr-ı bî-mikdâr ümmetinden her kimiñ taglar kadar günâhı olsa teb ü harâret ve envâ-i kasâvet (K51b) ile günâhından rücû idüp bir kerre tövbe vü inâbet eylese ben onuñ günâhından geçüp ehl-i cennet eyleyim ve seniñ ümmetiñ cennete girmeyince sâir-i ümmetlere cehennemî harâm eyleyim diyü buyurdu. Kaçan kim فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ²⁰⁰ âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Hazret-i resûl-i Hüda ve mahbûb-i kibriyâ küffâr-ı bed- râyet gazâ itmeğe başladı. Ebu'l-Leysi Semerkandî rahmetullahi aleyh *Bostân 'ül-Maarif*'inde ider hazret-i resulullah sallallahu aleyhi ve sellem hazretleriniñ zamân saâdetlerinde otuz altı gazâsı ve ba'zı kütüb-i mu'teberede kırk aded cihâd gazâsı vâki' olmuşdur dimişler. On sekizinde bi'l-defe'ât ol âlî-yi hazret-i risâlet teveccüh ü azîmet buyurmuşlardır. *Behçet 'üt-Tevarih*'de eydür ol sultân-ı dîn hazretleriniñ yigirmi üç sefer-i zafer eserleri vâki' olmuşdur. Tokuzunda bi'z-zât kendüleri hazır (K52a) olmuşlardır. İbtidâ hazret-i resûl-i kibriyâ aleyh efdâlü't-tahiyyat²⁰¹ ba'isinden soñra on iki ay geçicek. Vedâd nâm muhallâ Ubeyd ibni'l-hâris hazretlerin ser- dâr idüp kabîle-i Kureyşî ve ashâb-ı kirâmın gönderüp Ârâb-ı bed-fa'âl ile kıtâl ü cidâl itdürüp fırsat u nusratla ashâb-ı hazret 'avdet ü ric'at eylediler.

¹⁹⁶ Enbiyâ sûresi 107. âyetten.

¹⁹⁷ A'raf sûresi 158. âyetten.

¹⁹⁸ -leri: - K

¹⁹⁹ Saat-be-saat: - K

²⁰⁰ Tevbe sûresi 5. âyetten.

²⁰¹ efdâlü't-tahiyyat: senâya T

Vaktâkim يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ²⁰² âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Hazret-i resûl aleyhi's-selavât-ı ve selâm Mekke-i mükerrermede ba'de'l-vahy on üç yıl tamam da'vet-i âmm idüp nice mu'cizât-ı âlîlerin izhâr idüb âkıbetü'l-emr Medine-i²⁰³ münevvereye gelüp devlet ü izzetle dâhil olduktan soñra Uhûd gazâsı vak'a olup anda dahı nice yüz biñ mu'cizât u beyyinât gösterüp on yıl Medine-i münevverede (K52b) ikamet ve âmme-i halkı dîne da'vet eyledi.

[Matlab: Der beyân-ı ahvâl-i ashâb-ı kirâm rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmaîn

Çünkü ol resûl-i girdâ-gird ve]²⁰⁴ server-i âlî tebâr dîn ü İslâmı tamâm âşikâr idüp zamân-ı nübüvvet ve avân-ı risâlette kırk biñden ziyâde âlî-nihâde mu'cizâtın gösterüp şeref-i îmâna müşerref eyledi. Ebî Bezrea râdıyallahu 'anhu rivâyetinde ashâb-ı kirâm hisâbe sığmaz velâkin bu kadar var ki haccetü'l-vedâ' ki hazret-i risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellemiñ âhir haccıdır. Ol vakit sahâbe kırk biñ idi ve Tebûk Gazâsı'nda yetmiş biñ sahâbe-i kirâm hâzır u mevcûd olmuşlardı. Ebû 'Amr râdıyallahu anh rivâyetinde hazret-i sultan-ı dîn ve rahmeten-(T19b)li'l-âlemin serây-i dünyâdan dârü'l-bekaya intikal u irtihâli zamânında sahâbe-i i'zâm²⁰⁵ yüz yirmi (K53a) dört biñ olmuşlar idi diyü beyân buyurmuşdur. Hazret-i resûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellemiñ elfaz-ı dürer-bârından hadis-i şerîf istimâ' idüp nakl idenler yedi nefer kimesnedür. Ebu Harire ve hazret-i ibn-i Ömer ve hazret-i Âişe-i sıddîka ve hazret-i Cabir ve hazret-i ibn-i Abbâs ve hazret-i Enes ve hazret-i Ubeydullah ibn-i Amr ve ibnü'l-Âsdur ve aşere-i mübeşşere on nefer sahâbe-i i'zâmdur. Hazret-i Ebû Bekri es-sıddık ve hazret-i Ömer el-faruk ve hazret-i Osmân-ı zinnureyn ve hazret-i Âlîy el-Murtaza ve hazret-i Talha²⁰⁶ hazret-i Zübeyr ve hazret-i Sa'd ibn-i Ebi Vakkas ve hazret-i Said ibn-i Zeyd ve hazret-i Abdurrahman ibnü'l-Avf ve hazret-i Ubeyde ibnü'l-Cerrâh'dur. Rıdvânullah teâlâ aleyhim ecmaîn hazret-i Talha Uhud Gazâsı'nda yetmiş yerde cerâhât yiyüp (K53b) mübârek bir eli amelden kalmıştı. Hazret-i resûlullah aleyhi's-salat-ı ve's-selamıñ hakkında şehîd görmek isteyen kimsenler Talha'yı görsün diyü buyurmuşlardur. Târih Hicet'iñ otuz altısında altmış dört yaşına irdikden soñra mervân ibnü'l-hakem elinde şehîd oldu ve ba'zıları bu gazîne ok irişip şehîd oldu didiler. Basra'da medfûndur hazret-

²⁰² Mâide sûresi 67. âyetten.

²⁰³ âkıbetü'l-emr Medine-i: Medine muhaccirin ile hicret eyledi T

²⁰⁴ []: - T : Ol server-i

²⁰⁵ i'zâm: kirâm T

²⁰⁶ Hazret-i Talha: - K

i Zübeyr gâyet bahâdır kişi idi. Medine ve Habeş'e Hicret'inde ve her gazâda bile idi. Arîz Gazâsı'nda hazret-i resulullah sallallahu aleyhi ve sellem Zübeyr'i hakkında atam anam seniñ yoluna fedâ olsun diyü buyurmuşdur. Târih Hicret'iñ otuz altı senesinde ömrü şerîfleri altmış üç yaşına irdikden soñra ceng ü cemelde şehîd olmuşdur ve ba'zıları Basra velâyetinde şehîd olduğı tasrîh eylemişler hazret-i Sa'd ibn-i (K54a) Ebi Vakkas râdıyallahu ʿanhu cemîʿ-i gazâlarda server-i enbiyâ aleyhi's-selâmdan müfârekat eylemeyüp hazır olmuşlardır. On yedi yaşında îmâna gelmişlerdür. Fârisi İslâm'dur. Uhud Gazâsı'nda tamâm biñ ok atmışlardır. Bunlara dahı Uhud Gazâsı'nda Zübeyr'e buyurdıkları gibi ok atarken “fedake ebî ve ummî” buyurmuşlardır. [Yaʿnî atam anam saña fedâ olsun demektir.]²⁰⁷ Zirâ kabâil-i Arab'da kaide-i muayyen idür ki birinden bir fi'l-i hasene sâdir olsa tahsîn mahallinde atam anam saña fedâ olsun dirler. Meşhûrdur Sa'd ibn-i ebi Vakkas hazretleri hazret-i Ömer râdıyallahu ʿanhu hilâfeti zemânında kati çok velâyetleri feth eylemişdür. Hicret'iñ elli beşinci tarihinde ömr-ü şerîfleri yetmişden ziyâde idi. Akik'de şehîd olup Medine'de metfundur. Hazret-i Sa'd ibn-i Zeyd bunlar dahı hizmet-i resûl aleyhi's-selâmdan hergiz yüz döndermeyüp her gazâlarda bile idiler. Akik nâm mahallde (K54b) Hicret'iñ elli birinci yılında vefât idip ömr-i şerîfleri yetmişden ziyâde idi. Medine-i münevvereye (T20a) getirüp defn itdiler. Hazret-i Abdurrahman ibn-i Avf Medine Hicret'inde ve Bedir Gazâsı'nda gayri cemîʿ gazâlarda hazret-i resûlullah sallallahu ve's-sellem ile mevcûd idiler²⁰⁸. Sahâbeniñ ağniyâsındandır. Uhud Gazâsı'nda yigirmi yirde cerâhât yiyüp bunlarıñ menâkıb-ı şerîfeleri gâyet çokdur. Hazret-i risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem bunlarıñ hakkında Abdurrahman yirlerde ve göklerde emîndir diyü buyurmuşlardır. Ömr-i şerîfleri yetmiş beşde iken Hicret'iñ otuz iki senede vefât eylemişlerdür. Hazret-i Ubeyde ibnü'l-Cerrah hazretleri cemîʿ gazâlarda ve Habeş'e Hicret'inde bile idi. Bunlarıñ hakkında hazret-i resûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellem emîn-i hazel ümmet diyü buyurmuşdur. Uhud Gazâsı'nda gâyet çok dil-âvarlıklar etmişdür. Resûlullahu sallallahu aleyhi ve's-sellemini (K55a) tolga halkalarından iki halka mübârek yüzlerini girüp batmış idi. Çıkarup tîmâr itmışdür ve babası Bedir Gazâsı'nda kâfir idi. Kendüyü esîr oldı. Din-i İslâm'ı kabul etmedüğü ecilden fi'l-hâl katl eyledi. Ashâb-ı kirâmı dîn-i İslâm uğruna böyle çalışurlardı. Dîn-i saâdet-i âyîn izzetine oğulların ve babaların ve

²⁰⁷ Yaʿnî atam anam saña fedâ olsun demektir: - K

²⁰⁸ mevcûd idiler: bile girdiler T

kendü nefsü nefislerin fedâ idilmek yanlarında mikdâr-ı zerre değil idi.²⁰⁹ Elli sekiz yaşında iken Hicret'iñ on sekizinci yılında vefât eylemişlerdür. Rıdvânullahu teâlâ aleyhim ecmaîn ila yevmid-dîn.

Behçetü't-Tevârih'de aydur hazret-i server-i enbiyâ-yi aleyhi's-selâmıñ hidmet-kâr ve câriyeleri altmışa karîbdür ve ba'zıları kırk yedidür didiler ve ba'zıları azâde olmuş kulları kırk üç ve câriyeleri on birdür ve hidmet-kârları altı neferdür kat'a kendü hidmet-i şerîflerinden bir ân ve bir sâat (K55b) cüdâ olmazlardı. Birisi Esmâ binti Mâlik ve Rubeyka ibn-i Âmir hazretleri katırlarına tîmâr iderdi ve ibn-i Mes'ûd hazretleri mübârek başmakların koynuna koyup saklardı ve kitâbet ile ma'rûf olan ashâb-ı kirâmı yigirmi yedidür. Zeyd ibn-i Sâbit ve Muâviye ibn-i Süfyan hazretleri âstâne-i nübüvvetden bir ân hâlî olmazlardı ve âlât-ı harbden hazret-i risâlet- penâh-ı sallallahu aleyhi ve's-sellemin sekiz kılıcı ve dört gönderi ve üç zırhı ve dört yayları ve bir kalkanları ve iki sancâkları ki biri beyaz ve biri siyah idi ve bir tolgaları ve yedi [ra'z]²¹⁰ atları ve dört katırları ve bir merkebleri ve dört develeri ve yüzden ziyâde koyunları var idi ve ol hazret-i sultan-ı dîniñ on iki ser-pûşide hâtûnları var idi. Evvel ikisi ümmül-mü'minin Âişe-i sıddîkadur. Hazret-i risâlet ve kân-ı adâlet (K56a) onları bâkire olmuşlardur. İkincisi hazret-i Hatice onlardan yedi (T20b) evlâd-ı pâk-nihâd vücûda geldiği bâlâda zikr olunmuşdur. Biri Kâsım ve Tayyib ve Tâhir vefâtına ve Ümm-ü Gülsüm ve Rukiyye ve yedincisi Zeyneb'dür. Zeyneb-i hazret-i server-i kâ'inât²¹¹ aleyhi efdâlü's-selâvât ebûl-As râdıyallahu ʿanh hazretlerine nikâh ile vermişdür ve Rukiyye'yi Ebû Leheb'e virmiş iken henüz halvet olmadın Tebbet Sûresi nâzil olmagla ol sâat tefrîk idüp hazret-i Osman'a râdıyallahu ʿanh hazretlerine virmişdür ve Ümm-ü Gülsüm'ü dahı Ukbe't ibn-i Ebû Leheb'e virüb nikâhı tahtında iken hâlvet olmadın [bunu dahı Rukiyye ile ma'ân tefrîk idüp Rukiyye'niñ vefâtından]²¹² üç yıl geçdikden soñra anı dahı Osman ibn-i Effan hazretlerine virmişdür. Fatıma-tü'z-Zehra râdıyallahu anha hazretlerini imâm-ı Âli ibn-i Ebû Tâlib kerrem Allahu vechehu hazretlerine (K56b) virüp Fâtıma'dan hazret-i İmâm Ali'nin altı evlâdı vücûda gelmişdür. Hazret-i Hüseyin²¹³ ve hazret-i imâm-ı Hasan²¹⁴ ve üçüncüsü Muhassin'dür. Unsa'dan Zeyneb

²⁰⁹ Dîn-i saâdet-i âyîn izzetine oğulların ve babaların ve kendü nefsü nefislerin fedâ idilmek yanlarında mikdâr-ı zerre değil idi: + Rıdvan Allahu Teâlâ aleyhim ecmaîn T

²¹⁰ "Aded" yazıyor, doğrusu "ra'z"dır.

²¹¹ Hazret-i server-i: - K

²¹² [tefrîk idüp Rukiyye'nin vefâtından]: T

²¹³ Hazret-i Hüseyin: İmâm Hasan T

ve Ümm-ü Gülsüm ve Rukiyye'dür. Ol hazretiñ üçüncü hâtûnları hazret-i Sevede, dördüncüsü ümm-ü Seleme, beşincisi Zeyneb binti Cahs'dur. Altıncısı Hafsa binti Ömer, yedincisi ümm-ü Huriye, sekizincisi Zeyneb binti Huzeyme, tokuzuncusu Meymûne, onuncusu Safiyye, on birincisi Ümm-ü Habîbe on ikincisi Reyhâne binti Zeyd'dür. Resûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellemiñ zamân-ı şerîfinde hazret-i Hatice ve Zeyneb binti Harîme vefât eylemişlerdür ve bunlardan mâ- adâ on sekiz ser-pûşîdeye nikâh idüp halvet olmadın her birini birer sebeble ıtlâk buyurmuşlardır ve dört câriyeleri vardır. Birisi Mâriye-i Kıbtiyye binti Şemun'dur ki anlardan hazret-i İbrahim (K57a) vücûda gelmişdür. Ol hazrete ve kân-ı mürüvvete Mısır sultânı göndermişidi. İkincisi Reyhâne'dür²¹⁵ ve birin ol hazret-i sultân-ı âlî-şânuñ Zeyneb binti Cahs nâm hâtûnu hibe eylemişdür ve birin gazâda ele götürmüşlerdür. Rıdvânullah teâlâ aleyhim ecmaîn ila yevmid-dîn.

Hâtmetü'l-Kitâb

Ol hazret-i hayrî'l-beşer ve şefîc-i rûz-ı mahşer sallallahu aleyhi ve sellem mâdâratü'ş-şems-i ve'l-kamer nûr-ı zât ve mebd-i kâ'inât nice kerre yüz biñ âlemi seyr idüp sûret-i beşerde hatemü'l-enbiyâ olunca bunca makamât-ı celîyyelerin çünkim [bin âyet ü'l-mülkil kadir]²¹⁶ tahrîr itdik ve bunca acaib mu'cizât-ı âlilerin tasdîr itdik.²¹⁷ Layık oldur kim yine hazret-i hakk celle ve alânîñ ve kudret ü hikmeti ve ibret ü azîmeti beyânı ile bu kitâb saâdet-i encâmı itmâm ü ihtitâm eyleyevüz. Vaktâkim (K57b) Kâffe-i mü'minin ve âmme-i muvahhidin hazret-i Rabbü'l-âleminiñ ibret ü hikmetin ve kemâl-i kudretin bilüp şükr-i Hüdâ eyleyeler. Bâ-vücûd ki bu türâb-ı ikdâm ve ekalü'l²¹⁸-enâmı ya'nî Ca'fer-i abdî (T21a) müstehâmı dahı hayr-ı duâ²¹⁹ ile bir devam ve muhassilü'l-merâm itmeyi ihsân-ı tam ideler. Duâ-yı hayra²²⁰ muhtâc bir zaîfü'l-hâl ve nahîfü'l-müteâl abd-i bî-mecâldür.

²¹⁴ İmâm Hasan: hazret-i Hüseyin T

²¹⁵ Reyhâne'dür: Reyhâne binti Zeyd'dir T

²¹⁶ []: - T

²¹⁷ tahrîr itdik ve bunca acaib mu'cizât-ı âlilerin tasdîr itdik : mu'cizât-ı âliyesin bî-inayetullahi'l-melekü'l-kadîr tasdîr ettik T

²¹⁸ ekalü'l: ahkar T

²¹⁹ hayr-ı duâ: duâ-yı hayr T

²²⁰ Duâ-yı hayra: - K

[Matlab: Der beyân-ı evsâf-ı melâike-i kirâm ve azîmet-i arşü'llahi-melîkü'l-ellâm]²²¹

Hikâyat

Müfessîrin ü muhaddisin olan muhakkakından mervîdir husûsen *Tefsîr-i Salebî*'de Hak teâlânın azîmet ü kibriyâsı beyânında Nu'mân ibn-i Âmir ve Ca'fer ibn-i Muhammed babalarından ve anlar dahı ecdâdından rivâyet ü hikâyet ider ki hazret-i Hakk ve Feyyâz-ı mutlak çünkü arşı yaradup kemâl-i kudreti ve envâ-i hikmeti üzre karâr itdirdi. Herkıyail adlu bir azîmü'l-semâi'l- melek halk eyledi(K58a) ve aña on sekiz biñ kanad virdi ve her kanadın arası bir kanadına beşer yüz yıllık yoldur. Bu deñlü azîmet ü vüs'at virdüğünden mâ-adâ başı arş-ı alâda ve ayakları tahtü's-serâda idi. Ol melek secdeye varup eytdi İlâhî seyyidi ve Mevlâyı çün baña bu deñlü azîmet ü kuvvet virdiñ seniñ arş-ı alânı ibtidâsından intihâsına varınca görmek dilerem diyü ricâ eyledi. Hazret-i Hak celle ve ala ol meleğe emr eylediki muradınca varup tayerân ve kuvveti yetdiğince arşın intihâsına varınca cevelân ü seyrân eyleye. Pes ol melek bu deñlü kuvvet ü kudret²²² ile yigirmi biñ yıl kanâda vurup uçdı. Henüz arş-ı alânın bir kaimesiniñ rub'ına irişmedi. Hakk sübhâne ve teâlâ ol meleğin kuvvetin ve kanadların bir ol deñlü dahı ziyâde eyledi ki kuvvet ile uçub arş-ı (K58b) alânın azîmetin müşâhede eyleye. Yine ol melek otuz altı biñ kañad ile her kanaddan bir kanadına varınca biñer yıllık yol vüs'at u azîmet ve bu deñlü kuvvet ü kudret ile otuz biñ yıl tamâm yine uçup cevelân eyledi. Henüz arşuñ nısfına irişmedi. Yine hazret-i Hak ol meleğe vahy eyledi ki yâ melek bu deñlü kuvvet ve azamet birle eger kıyâmete dek dahı uçarsañ arşın intihâsına irişmeñ mahalldür diyü buyıracak. Ol melek Hak teâlâ hazretin azîmet ü kudretine taaccüb idüp سبحان ربِّي الأعلى diyü nidâ eyledi. Hak sübhâne ve teâlâ “Sebbih isme rabbike'l-ala”²²³ âyetin inzâl eyledi. Hazret-i resûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurdı اجعلو هليفاً سجودكم يا عنى سبحان ربِّي الأعلى tesbîhin sücûdunuzda kırâât idün diyü buyurdı. Kabû'l-Ahbâr'dan²²⁴ mervîdür vaktâkim (K59a) hazret-i Hak arşı bu deñlü rif'at ü kudret-i vüs'at ve azîmet birle halk eyledi. Arş kendünün azamet-i vüs'atine mağrûr olup eytdi bencileyin kuvvet ü kudretlü azamet ü heybetlü (T21b) Hak teâlânın bir dahı mahlûku yokdur diyü mağrûr olıcak. Hazret-i Hak celle ve alâ kemâl-i kudreti ve esnâf-ı azameti birle bir azîm yılan halk eyleyüp emr eyledi ki arş-ı alâyı

²²¹ []: - T

²²² kudret: kuvvet T

²²³ A'lâ sûresi 1. âyet.

²²⁴ Kabû'l-Ahbâr (ö.652) Ehli kitap nakledicilerinin en güvenilirli olarak kabul edilen meşhur âlimlerdendir.

tokuz kat halka olup kuşada ve ol yılanı hazret-i Hakk celle ve alâ yetmiş biñ kanad virdi ve her kanadda yetmiş biñ rîşe ya'ânî kıl ve her rîşeye yetmiş biñ baş ve her başa yetmiş biñ dil virdi. Hergün hazret-i Hakk celle ve alâya dünyâda olan deryâların katarât-ı eşcâr ve ahcâr-ı ahcarun mikdârı ve cemî'-i melâikenin ve dünyâda olan mahlûkatın adedi kadar tesbîh ü tahlîl ider pes ol hayye-i cesîm²²⁵ arş-ı azîmi tokuz kat başdan başa dolanup kuşatdı. (K59b) Henüz arş ol yılanın nisfına irişmedi. Arş-ı alâ hazret-i cenâb-ı kibriyâya hamd u senâ idüp izhâr u tezellül eyledi. Hazret-i Cabîr râdiyallahu 'anhu hazret-i server-i kâ'inât -ı Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellemden rivâyet ider. Cümle-i arş olan melekler dört azîm melekdür. Herbirinin omuzlarından boyunlarına varınca yedişer yüz yıllık yoldur ve ayakları tahtü's-serâde ve başları arşdan yukarıdadur. Tesbîh iderken bunların âvâzın insan istimâ' eylese âvâzları heybetinden dükeli halâik helâk olurlardı buyurur. Husûsen arş-ı alânın etrafında yüz biñ saff melâike vardır. Her birinin azametine erbâb-ı ukulın akılları yetişmez cümlesi zikr ü tesbîh ve tahlîle meşgûldur. Eyyâm u leyâlîde bir ân hâlî olmazlar. Her birinin ayağı basduğı yere yedi yıllık yoldur. Hazret-i rabbü'l-izzetin bu azamet-i ibret-i (K60a) ehl-i basîret olanlara mahz-i nasîhat ve haber-i hakikat kifâyet eyler. Hikâyât-ı[acîbe ve rivâyât-ı karîbe nakl iden]²²⁶ *Câmi'ü't-Tevârih*'de müfesserîn ve muhaddisîn rivâyât eyler. Hazret-i Mûsâ salavatu'llahi elâ nebiyyîna ve aleyhi Tûr Tagı'na giderken hâtırına hutûr eyledi ki ol nûr-ı kâ'inât ve menzûr-ı bî-cihâten suâl ide kim ebû'l-beşer hazret-i Âdem peygamberden mukaddem ne âlemler halk idüp kimleri yaratdı. Acâib kudretlerinden haber-i istimâ' itmeği murâd eyliyecek. Pes biñ şerm ü hayâ ile Mûsâ aleyhi's-selâm Tûr Tag'ında ve münâcât çağında yüzün yire urup eytdi yâ Rabbî hazret-i Âdem-i sâfîden evvel hiç dünyâ vü mâ-fihâ var mıydı ve dünyâya kimleri iskân u evtân itdürüp ne makule âlemler halk eyledin. Kemâl-i keremin ulüvv-i himeminden baña ilâm eyle diyü niyâz u iltimâs eyledi. Fi'l-hâl cânib-i Hüdâdan nidâ geldi kim ya Mûsâ benim hikmet ü azametim insan-ı bî-dermân tâkat u kudret getirimez ve benim kemâl-i (K60b) sun'-i ilmim (T22a) ukulın âkılları irişmez. Fe-emmâ çünküm benim cenâb-ı kibriyâmdan suâl eylediñ yâ Mûsâ çün irâdet-i ezeliyyem bu emr üzre müncerr olduğı mecmûa kâ'inât-ı yekser ve cemî'-i âlemleri berâber kılam. Evvelâ muhakkık bilkim habîbim Muhammed Mustafa'nın nûr-ı pâkın yaratdum. Andan sonra atañ Âdem'den mukaddem biñ âlem halk eyledim. Her âlemin ömrü

²²⁵ hayye-i cesîm: azîm yılan T

²²⁶ []: - T

müddetin elli biñ yıl eyledim ve işbu âlemlerden biri harâb olup elli biñ yıl geçmeyince bir âlem dahı yaratmazdum. Bu üslûb üzre nihâyetine ve inâyetine irişdi. Ondan soñra bir tâife yaratdım ki bunlardan iki şekl birbirine muvaffık u mutâbık değıl idi. Bu tâife dahı elli biñ yıl sebât u hayât bulup bu mihmân- hânede ve bu vîrânede ulu imâretler yapup gâyet mağrûr ve dünyâyı ma’âmûr idelüm diyü sa’y eylediler. Âkıbet bu tâife baña âsî oldukları (K61a) sebebden onları helâk idüp yine dünyâyı elli biñ yıl tamâm hak ile yek-sân ve harâb [u] vîrân eyledim. Dünyâyı ser-cümle başdan başa âb eyledim. Elli²²⁷ biñ yıl tamâm dünyâyı deryâyı gark ve suya müstağrik idüp her tarafı akardı. Cins-i insândan ve hayvândan bir kimesne yokdı kim ol deryâdan bir içim su içeydi. Bin yıldan sonra kudret-i azametim birle bir azim-i mehibb su sığırı yaratdım. Ol derya-ı bi-payan ol bahr-i bi-keranı bir demde içti. Şöyle kim ol deryâ-yı bî-pâyândan bir katre su kalmadı. Ondan soñra bir tâife-i kesîre dahı yaratdım ki cüssede bal arusundan küçük ve sinekten büyücek idi ve bu tâife-yi kesireyi ol mehîb ve azîm ve acâib câmûsı gıda itdirdim ki dövince yiyeler. Ol tâife dahı zıkr gıda olunan câmûs elli biñ yıl gaza idinüp yediler. Şöyle kim ol câmûsın lahmından eser (K61b) kalmadı. Âkıbetü’l-emr ol tâife dahı ni’metim ferâmûş idüp baña âsî oldılar. Bunları dahı helâk idüp yine yeryüzini elli biñ yıl harâb u yeyâb kalduktan soñra envâc-i hikmetim ve kemâl-i kudretim ile halis beyaz gümüşden elli biñ şehir yaratdım ve her şehrin içinde hâlis altundan elli biñ kasr-ı zîbâ halk eyledim ve ol şehriñ ve kasırların içini sukkerden tatlu hardal dânesiyle mâl-a-mâl toptolu eyledüm. Andan soñra bir azîm ü mehîb kuş halk eyledim ki onun azamet ü muhabbetine akıllar irişmezdi. Ol murg-ı azîme zıkr olunan şehirleri ve kasırları teslîm itdim ki bu hardal dânelerin yiyüp gıdâ edine ve hardal dâneleri tükenüp kalmıcak anıñ ömrü dahı tamâm ola diyü (T22b) takdîr eyledim. Ol murg-ı mehîb ölüm havfından günde bir hardal dânesin gıda idinüp yirdi. Âhirü’l-emr ol dâneler tamâm (K62a) olup ol kuşuñ dahı ömrü âhire irdi. Andan soñra yetmiş biñ yıl yeryüzi hâlî vü harâbı kalup mahlûkatımdan bir ferd dünyâda kalmıcak yine kudretim izhâr ve hikmet ü azîmetim âşikâr idüp yetmiş biñ yıl dürlü canavarlar yaratdım. Her dürlü canavarların ömrünü biñer yıl takdîr eyledüm. Tâ kim bunlardan bir birisi helâk olup yetmiş biñ yıl geçmeyince ve yiryüzi harâba kalmayınca bir tâife halk eylemezdim. Âhirü’l-emr bunları dahı helâk eyledim ondan soñra âlemi hâlî komayup on biñ Âdem’i halk eyledim. [Her Âdem’iñ zürriyyâtını bir birinden ayurup her biriniñ ömrünü onar biñ

²²⁷ Elli: - T

yıl]²²⁸ eyledim. Bunlar dahı tamâm yetmiş biñ yıl bu vîrân-ı mihnet-âbâdda hayât bulup seyrân eylediler. Âkıbet bunlar dahı âsî olup birbirleriyle ceng ü cidâle başladılar. Bunları dahı helâk idüb yeryüzleri bi't-tamâm hâlî kalıcak ferîştehler (K62b) askerin yeryüzine gönderüp biñ yıl yeryüzini ferîsteler hükm idüp seyerân u teyerân eylediler. Şöyle kim yeryüzinde ferîştehlerden gayri benim cenâb-ı hazretime ibâdet ider bir ferd yoğidi ve bunlardan soñra senin ceddiñ Âdem-i sâfî halk idüp evlâdını sipâh-sâlâr itdim ve bunları ²²⁹وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ile tekrîm ü zînet لَمْ يَعْزَمَ الْإِنْسَانُ مَا لَمْ يَعْزَمَ ile tezyîn ü ta'zîm itdüm diyü buyurdu. Çün kelîm-i Hüdâ hazret-i Mûsâ salavatullahi alâ nebiyyîna ve aleyhi cenâb-ı rabbü'l-izzetten bu hitâb-ı müstetâbî gûş eyledi. Hak celle ve alânîñ acâib kudretine şükr idüp vâlih ü hayrân kalup bî-hûş oldu.

Münâcât

Ya Rabb bu ne hikmet ü kudretdür ki seniñ kemâl-i kudretiñ bilmekde akl-ı enbiyâ ve evliyâ âciz²³¹ ü hayrân ve perîşândur ve seniñ ilm ve sun'un bilüp fehm itmekde cemî-i erbâb-ı ukulun akılları deryâ-yı hayretde ser- (K63a) gerdândur. İlâhî ol resûl-i kâ'inât ve seyyidü'l-mevcûdâtın nûr-ı saâdet âsârı hürmetine bu abd-i sadâkatkârın ya'nî Ca'fer-i bî-mikdârûñ cürm [ü] isyânına kalem-i afv çeküp kemâl-i keremin ve eltâf-ı himemin ile şefkat ü mağfîret idüp muhassılu'l-merâm eyle. İlâhî ol sultân-ı dîn ve şefî'en li'l-müznibin hazretleriniñ âlem-i ervâhda seyr itdiği makamât-ı celîyyeniñ izzetine ne deñlü günâh-kâr-ı bî-mikdâr ümmet-i Muhammed aleyhi's-selâm var ise cümlesin ol nûr-ı zâtın hürmetine nâr-ı dûzahda azâd idüp nûr-ı îmân ile şâd u kâm eyle. [Âmin! Yâ vacibu's-sa'ilîn].²³²

Li-mü'ellifihi

(T23a) Yâ ilâhî inâyet eyle baña

Merhamet kıl hidâyet eyle baña

Haşr idüp ümmet-i Muhammed ile

Eyle Hürrem-i visâl-i Ahmed ile

²²⁸[Her Âdem'iñ zürriyyâtını bir birinden ayurup her biriniñ ömrünü onar biñ yıl]:[bunlar dahı tamâm yetmiş bin yıl] T

²²⁹İsrâ sûresi 70. âyetten.

²³⁰Alak sûresi 5. âyet.

²³¹âciz: - T

²³²Âmin! Yâ vacibu's- sailin: - K

No'la ol demse cürmle makhûr
Kul günâh-kâr ise efendi gafûr
Bilirüz biz günâhımızı bî-hadd
Olmaya haşre dek yazılsa âdet
Vaktimiz böyle geçmekte her bâr
Hak bulurunca idelim inkâr

(K63b)

Râhî ukbâya meylüm olsa kaçan
Hubb-i dünyâ olur baña râh-zen
Rif'atum istemez bu nefis-i denî
Çeker esfel makama durma beni
Umarım ki halâs ide Allah
Kulluğa lâyıık ola ben güm-râh
Eyleyüp bir bahâne-i illet
Ca'fer-i müzennibe ide rahmet
Dileriz kim cenâb-ı izzetden
Bizi hıfz ile mezelletden
Sebeb-i mağfîret ola bu kitâb
Derecât-ı behîşt ola her bâb

Allahümme sebbitna alâ dîn-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem ve hakkik fi-kulubenâ nûr-ı yahsihi hû ve irfe° derecâtına bî-şefaatihi v'ahşurna taht-ı levaihi ma°ellezine enamta aleyhim mine'n- nebiyyine ve sıddîkine ve's-şühedâ-yı ve's-salihine li sahbîhi ve âlihi ecmâ'in Âmîn yarabbel âlemin.

Kadd temme ha-zihin nüshati'l-müşerreffe bir risateti'l-merkumeti'l-mağrufe. Âla yedi Abdü'l-Me mur b -in yeti'l-meliki'l-gaffur Mustafa bin Muhammed el-k tib 'l-mezb r.

Takr ren f   ehri Ramazan 'l-m barek sene hamse ve i r n ve elf f  hicreti'n-seb .

SONUÇ

Klâsik Türk edebiyatında dinî, tasavvufî ve ahlâkî unsurlar edebî eserin ilham kaynaklarındandır. Klâsik Türk edebiyatının edipleri genellikle düzenli ilim tahsili görüp sözlerinin ilim kaynaklı olduğunu vurgulamışlardır. Düzenli ilim tahsilinin ötesinde bütün ilimlere vâkıf olup yüksek makamlarda da görev yapmışlardır. Edipleri, yalnız eserlerini okuyarak anlamak mümkün değildir. Yetiştği ortamın ve ilişki kurduğu kişilerin sanatkâr üzerinde büyük tesiri vardır. Bunun içindir ki giriş bölümünde yaşadığı devir ve birinci bölümde eserin yazarı olan İyânî'nin hayatı ve diğer eserleri üzerinde durulmuştur. İyânî'nin büyük âlimlerden ders aldığı, Arap memleketlerinde birçok şahsiyetle tanıştığı ve önemli görevlerde bulunduğu göz önünde bulundurularak devrin kültür, sanat ve ilim anlayışına uygun şekilde yetiştği belirtilmiştir.

İslâm tarihinin her döneminde çok sayıda siyer kitabı yazılmıştır. Siyer manaların bilinmesine ve dünya hallerinin anlaşılmasına vasıta olan ilimlerdenidir. Şairler arasında bu ilimleri bilmek önem arz eder. Hünarlı şairler siyer türünde yazdıkları eserlerinde iki temel edebî tür olan nazmı ve nesri kullanmışlardır. Çalışmanın ikinci bölümünde *Nûr-nâme* adlı eserin tertip özellikleri ortaya konmuştur. İyânî de eserini nesir ve nazım karışık yazarak irfan dünyasına güzellik katmıştır. Eser küçük başlıklar halinde bölümlere ayrılmış, ele alınan konuyla ilgili güvenilir kaynaklardan yararlanmıştır.

Klâsik Türk edebiyatında edipler hemen hemen her nazım şeklinde Hz. Muhammed'in nurunu, ilmini ve peygamberliğine delil olan mucizelerini ve sözlerini kullanmışlardır. *Nûr-nâme* de Türk- İslâm kültürünün Nûr-ı Muhammedi'yi konu edinen siyer kaynakları arasında bulunur. Üçüncü bölüm de eserin muhtevası hakkındadır. Eser konusuna göre dinî-tasavvufî eserler arasında, ilim bakımından da siyer tarzında yazılmış olan eserler arasında değerlendirilebilir. İyânî eserinde Allah'tan başka hiçbir şey yokken Nûr-ı Muhammedi'nin var olduğunu, bütün varlıkların da bu nurdan ve bu nur için yaratıldığı üzerinde duruyor. Âlemin var olma sebebinin, maddesinin ve amacının bu nur olduğunu belirten İyânî eserinin diğer bölümlerinde nurun Hz. Âdem'den başlayarak her peygambere geçtiğini ve en son gerçek sahibi olan Hz. Muhammed'e gelip karar kıldığını çeşitli kaynaklardan yararlanarak anlatmaktadır.

Edebî çalışmalar Agâh Sırrı Levend'in deyimiyle şairleri “unutulmaktan kurtarmak” ya da “*eski zevkleri hikâye etmek için*”²³³ yapılmamaktadır. Bu çalışmanın amacı da İyânî Bey'in eserini inceleyerek çağdaşları arasında yerini almasını sağlamaktır. Siyer kitapları Kur'ân'a, hadislere ve bunların yorumlarına dayanılarak oluşturulmuştur. Türk edebiyatında siyer örnekleri genellikle bir sîre kitabına dayanır. İyânî'nin de eserini bu yolla oluşturduğu tespit edilmiştir. İyânî'nin eseri çağdaşlarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmanın sonucunda çağdaşlarıyla benzer kaynaklara dayanarak eserini oluşturduğu saptanmıştır. Çeşitli Farsça, Arapça ve güvenilir kaynaklara dayanarak eserini oluşturmuştur. İyânî ve çağdaşları hemen hemen aynı yöntem ve kaynaklarla eserlerini oluşturmuşlardır. İyânî'yi diğer yazarlardan ayıran kullandığı üslûptur. Yazar geleneğe uygun olarak eserinde klâsik inşa üslûbunu kullanmış bunun yanında çok sade bir dille açıklayıcı mahiyette olan şiirler yazmıştır. Bu şiirler eseri coşkulu, akıcı ve ahenkli kılmaktadır. Şiirlerinde sanat kaygısı gütmemesi öğretici bir konuyu kaleme almasıyla açıklanabilir. Müellifin Arapça ve Farsça ağırlıklı bir dil kullanması ilminin ve kaleminin gücünü gösteren en önemli delillerden biridir. *Nûr-nâme*'nin telif bir eser olarak diğer siyer kaynakları içinde yer alması son derece önemlidir. Nitekim 17. yy eserlerinin çoğunun Arapça'dan tercüme edildiği görülmektedir.

Asıl bölümde *Nûr-nâme* adlı eser günümüz harflerine çevrilerek verilmiştir. Ulaşılan en eski nüshanın esas alınması gerektiği için, Kayseri nüshası metin terkiibinde kullanılmış olup, Türk Tarih Kurumu nüshasıyla karşılaştırılarak aralarındaki ayrılıklar saptanmış ve aslına yakın olan bir metnin elde edilmesi hedeflenmiştir.

Nûr-nâme, telif bir eser olması yönüyle edebiyat tarihi ve Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtmaları bakımından Türk dili sahasında önemli bir eserdir. Bu çalışmayla İyânî'nin eseri tanıtılmış, Türk edebiyatı tarihi alanındaki çalışmalara katkıda bulunulmuştur. Ayrıca eser, Nûr-ı Muhammedî'yi anlatması yönüyle tasavvuf alanına, siyer yönüyle İslâm tarihi alanına kaynaklık ederek farklı akademik çalışmaları bilim dünyasına kazandıracaktır.

²³³ Agâh Sırrı Levend. *Türk Edebiyatı Tarihi*. I. Cilt. 5.baskı. TTK. Yay. Ankara, 2008. s.3.

KAYNAKÇA

- Adivar, A. ve diğeri. *İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul. MEB.
- Ateş, Ahmed. *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*. MEB Basımevi. İstanbul. 1968.
- Ay, Ümran. “Münûrî (ö. 1521)’nin Manzum Siyer’i Nebî’si Cilt1”. Doktora Tezi. İst. 2007.
- Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara. 1982.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. İsmail Özen. 3. Cilt. Meral Yay. İstanbul.1975.
- Cafer İyânî Bey. *Nûr-nâme*. Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi.(nr. 1158)
- Cafer İyânî Bey. *Nûr-nâme*. Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi. (nr. 537)
- Cafer İyânî Bey. *Tiryaki Hasan Paşa’nın Gazaları ve Kanije Savunması*. Haz. Vahit Çabuk. Tercüman Gazetesi 1001 Eser Serisi. Nr. 129. İstanbul. 1978.
- Çorak, Reyhan. Münîrî’nin (öl. 1521?) Manzum Siyer-i Nebî’si Cilt 2-3. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. 2010.
- Demir, Remzi. *Philosophia Ottomanica (Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde Türk Felsefesi*. III Cilt. Lotus Yay. Ankara. 2007.
- Demirci, Mehmet. *Nûr-i Muhammedî*. Kitabevi Yay. Ankara. 2001.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 23. Baskı. Aydın Kitabevi Yay. Ankara. 2009.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. 2. Baskı. TDK Yay. Ankara. 2009
- El- Hâkim, El- Müstedrek. 2.Cilt.
- Gıbb, E.J. Wilkinson. *A History of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi)*. V Cilt. Akçağ Yay. Ankara.
- Güftâ, Hüseyin. *Divan Şiirinde İlim*. Akçağ Yay. Ankara. 2004.
- Hacıismailoğlu, M. İhsan. “Eyüp Sabri Paşa’nın Mahmûdu’s- Siyeri. Yüksek Lisans. Tezi. Ankara. 2008.
- İmam Gazâlî. *Mikâtü’l- Envâr (Nurlar Feneri)*. Çev. Süleyman Ateş. Bedir. Yay. İst. 2011.
- İpekten, Haluk ve Diğeri. *Şair Tezkireleri*. Grafiker Yay. Ankara. 2002.
- Kabaklı, Ahmet. *Türk Edebiyatı Tarihi*. I-V. İstanbulTürk Edebiyatı Vakfı Yay. 1997.
- Kanar, Mehmet. *Büyük Sözlük Farsça Türkçe*. Birim Yay. İstanbul. 1998

- Kaplan, Yıldırım. Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. 2006.
- Kara, Mustafa. *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*. Dergah Yay.İstanbul. 2005.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara. 1970.
- Kortantamer, Tunca. *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*. Akçağ Yay. Ankara. 1993.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ötüken Neşriyat A.Ş.İstanbul.1981.
- Kudret İyânî Ca'fer . *Tevarih-i Cedid-i Vil âyet -i Üngürüs*. (Osmanlı- Macar Mücadelesi Tarihi (1585-1595). Haz. Mehmet Kirişcioğlu. Kitabevi Yay. İstanbul.2001.
- Levend, A. Sırrı. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*.TDK Yay. Ankara. 1973.
- Levend, A. Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. I. Cilt.TTK Basımevi. Ankara. 1984.
- Mehmed Süreyya. *Sicilli Osmani*. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayınları. İstanbul.1996.
- Mevlânâ Abdürrahmân Câmî. Şevâhid-ün Nübüvve. Çev. Lâmiî Çelebî. 26. Baskı. Hakikat Kitabevi. İst.2009.
- Müsned, Ahmed bin Habel. *Er- Risale*. Haz. Muhakkik Şuayb El- Arnavut. 1. Baskı. 34. Cilt. Müessesesi Yay. 2001.
- Öz, Şaban. İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.2006.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. Ötüken Yay.İstanbul. 1983.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I-II. MEB Yay. İstanbul. 1993.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*.Akçağ Yay. Ankara. 1995.
- Sami, M. Şemsettin. *Kâmûs-ı Türkî*. 15. Baskı. Çağrı Yay. İstanbul. 2006.
- Sarıçam, İbrahim. "Siyer ve Siyer Yazıcılığı." Basılmamış Makale.
- Sertoğlu, Mithat. *Osmanlı Tarih Lûgatı*. Enderun Kitabevi. İstanbul.1986.
- Şahiner, Atilla. *Osmanlı Tarihi*.Timaş Yay. İstanbul. 2002.
- Şeyh Alleme Allabani. "Zayıf Hadisler Silsilesi". 1. Cilt.
- Terzi, Mustafa Zeki. İlk Siyer ve Megâzî Yazarları ve Eserleri.Sönmez Matbaası. Samsun. 1990.
- Tirmizî, Tefsîr el-Kur'ân . Araf Suresi. 3075.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*.Kabalıcı Yay. İstanbul. 2001.

Üner, Büşra. Manzum Siyer. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi. 2011.

Yıldız, Sümeyye. İbrahim Hanîf'in Siyer-i Mekkî'si. (varak 1-62). Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi. 2011.

Yılmaz, Nuran. "Veysî'nin Dürretü't-Tâc Adlı Siyeri ve Nüshaların Tanıtımı".
sbe.erciyes.edu.tr

Yılmaz, Mehmet. *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*.
Enderun Kitabevi. İstanbul.1992.

www.yazmalar.gov.tr

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

Esra Kuru. 15.08.1985 tarihinde Ankara’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladıktan sonra, 2010’da Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirmiştir. Aynı yıl Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans programına başlamıştır. Ankara Üniversitesi TÖMER’de Türkçe okutmanlığı yapmaktadır.